

TURISME I POLÍTICA. L'EMPRESARI HOTELER DE MALLORCA.

El període autonòmic de 1983 a 2003.

Volum I
(Tesi Doctoral)

Joan Amer i Fernàndez
Tesi Doctoral
Doctorat de Sociologia

Director Tesi Universitat Autònoma de Barcelona: Dr. Salvador Cardús i Ros
Director Tesi Universitat de les Illes Balears: Dr. Climent Picornell i Bauzà
Departament de Sociologia
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona
Maig 2005

ÍNDIX GENERAL (TESI I ANNEXOS)

VOLUM I (TESI DOCTORAL)

AGRAÏMENTS.....	8
ASPECTES METODOLÒGICS.....	10
CAPÍTOL 1. Panoràmica sobre les relacions entre el turisme de masses i la societat a Mallorca (1959-2003).....	19
CAPÍTOL 2. L'empresariat hotelier de Mallorca: L'articulació econòmica de l'empresariat hotelier i les interpretacions sobre el seu impacte polític (1959-1983).....	37
CAPÍTOL 3. Empresaris i política en el període de govern d'Aliança Popular/Partit Popular (1983-1999). L'impacte de l'empresariat hotelier.....	66
CAPÍTOL 4. Empresaris hotelers i "Pacte de Progrés" (1999-2003). Un enfrontament més enllà de l'ecotaxa.....	138
CAPÍTOL 5. Els directius hotelers i les relacions entre turisme, societat i medi ambient a Mallorca.....	189
CONCLUSIONS. La incidència política de l'empresari hotelier de Mallorca. El període de la Comunitat Autònoma de 1983 a 2003.....	217
APÈNDIX.....	237
BIBLIOGRAFIA.....	247

VOLUM II (ANNEX I)

Legislació turística i territorial més rellevant per a l'objecte de la Tesi.....	264
Notícies de premsa sobre turisme i territori més rellevants per a l'objecte de la Tesi.....	380

VOLUM III (ANNEX II)

Diaris de sessions dels debats parlamentaris sobre turisme i territori més rellevants per a l'objecte de la tesi.....	538
---	-----

ÍNDIX DETALLAT TESI DOCTORAL

AGRAÏMENTS	8
ASPECTES METODOLÒGICS	10
CAPÍTOL 1. Panoràmica sobre les relacions entre el turisme de masses i la societat a Mallorca (1959-2003)	19
1.1 El turisme i les seves relacions amb la societat.....	20
1.2 El turisme de masses a Mallorca.....	21
1.3 Les relacions entre el turisme de masses i la societat receptora.....	25
1.4 Els determinants de les relacions turisme-societat a Mallorca.....	27
CAPÍTOL 2. L'empresariat hoteler de Mallorca: L'articulació econòmica de l'empresariat hoteler i les interpretacions sobre el seu impacte polític (1959-1983)	37
2.1 La burgesia preturística (1900-1959).....	38
2.1.1 Inici del capitalisme i articulació de la burgesia a Mallorca.....	39
2.1.2 La dimensió política de la burgesia preturística.....	41
2.2 L'empresariat hoteler de Mallorca: Origen i característiques (1959-1983).....	43
2.2.1 L'articulació econòmica de l'empresariat hoteler.....	43
2.2.2 Els hotelers s'organitzen: la creació d'una patronal.....	52
2.3 L'impacte polític de l'empresariat hoteler.....	55
2.3.1 Empresariat hoteler i actituds polítiques.....	58
2.3.2 Empresariat hoteler i país.....	61
CAPÍTOL 3. Empresaris i política en el període de govern d'Aliança Popular/Partit Popular (1983-1999). L'impacte de l'empresariat hoteler	66
3.1 Empresaris i política en el període de govern de Gabriel Cañellas (1983-1995).....	67
3.1.1 El paper dels empresaris en l'origen del primer govern de la Comunitat Autònoma.....	67
3.1.1.1 El Pacte de Madrid (1983).....	70
3.1.2 El debat de l'ordenació turística i del territori. Els posicionaments dels sectors empresarials.....	76
3.1.2.1 L'ordenació del territori i la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears (CAEB).....	76
3.1.2.2 La Llei d'Espais Naturals (LEN) (1991 i 1992).....	80
3.1.2.3 La profunda renovació del Consell de Govern: els "baby consellers" (1993).....	88
3.1.3 Gabriel Cañellas i les seves empreses.....	90
3.2 La Federació Hotelera de Mallorca i la política turística en el període de govern de Gabriel Cañellas (1983-1995).....	93
3.2.1 Legislació turística: Evolució de la principal normativa d'allotjaments turístics a les Illes Balears (1983-1995).....	93
3.2.2 Un hoteler, primer Conseller de Turisme de l'autonomia (1983-1993).....	99
3.2.3 El Decret "Cladera I" (1984).....	100
3.2.4 El Decret "Cladera II" (1987).....	102
3.2.5 El Pla de Modernització dels Allotjaments turístics (1990).....	107
3.2.6 La caiguda del president hoteler Fortesa-Rei: un exemple d'impacte polític en el món empresarial (1991).....	109
3.2.7 El Debat del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT, 1989-1995).....	114
3.3 Política territorial i política turística en els períodes de govern de Cristòfol Soler i Jaume Matas (1995-1999).....	127
3.3.1 Les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) (1999).....	130
3.3.2 La Llei General Turística (LGT) (1999).....	134

CAPÍTOL 4. Empresaris hotelers i “Pacte de Progrés” (1999-2003). Un enfrontament més enllà de l’ecotaxa.....	138
4.1 El context.....	138
4.2 El debat de l’ecotaxa.....	139
4.2.1 L’arribada del “Pacte de Progrés”.....	144
4.2.2 Els inicis del debat.....	144
4.2.3 El Consell de Govern aprova el Projecte de Llei de l’ecotaxa (23 juny de 2000).....	147
4.2.4 L’aprovació de la Llei al Parlament (10 d’abril de 2001).....	149
4.2.5 La carrera per a l’aplicació de l’ecotaxa.....	152
4.3 Els posicionaments.....	154
4.3.1 Els posicionaments dels sectors econòmics.....	162
4.3.2 Els posicionaments dels hotelers.....	167
4.3.3 Els posicionaments de les administracions públiques.....	173
4.3.3.1 Els posicionaments del Govern de les Illes Balears.....	173
4.3.3.2 Els posicionaments del govern espanyol.....	178
4.3.4 Els posicionaments de la societat civil.....	181
4.3.5 Els posicionaments dels mitjans de comunicació.....	184
4.3.6 Anàlisi dels posicionaments.....	187
CAPÍTOL 5. Els directius hotelers i les relacions entre turisme, societat i medi ambient a Mallorca.....	189
5.1 Les relacions entre el turisme i el medi ambient de Mallorca, segons els directius hotelers.....	192
5.1.1 Les relacions entre turisme de masses i medi ambient a l’illa de Mallorca.....	194
5.1.2 El “boom” dels seixanta: la legitimació del creixement turístic i de les seves conseqüències sobre el medi ambient.....	197
5.1.3 Societat moderna saturada o societat turística saturada? Diagnosi de la situació del medi ambient i les seves causes.....	198
5.1.4 Model turístic estacional i medi ambient.....	199
5.1.5 Definicions manifestes de turisme i medi ambient.....	200
5.1.6 El turisme residencial vs. El turisme hotelier.....	201
5.2 Les relacions entre el turisme i la societat de Mallorca, segons els directius hotelers.....	202
5.3 Els “riscos” i les “seguretats” del model de desenvolupament de l’illa.....	206
5.4 Les conseqüències del tipus de model turístic.....	211
5.5 Consideracions finals de les entrevistes als directius hotelers.....	214
CONCLUSIONS. La incidència política de l’empresari hotelier de Mallorca. El període de la Comunitat Autònoma de 1983 a 2003.....	217
6.1 L’articulació política de l’empresariat hotelier.....	220
6.2 El debat polític en turisme i territori a la Comunitat Autònoma.....	223
6.2.1 El període de govern de Gabriel Cañellas (1983-1995).....	227
6.2.2 El període de govern de Cristòfol Soler i Jaume Matas (1995-1999).....	231
6.2.3 El període de govern del “Pacte de Progrés” (1999-2003).....	234
APÈNDIX.....	237
7.1 Fonts consultades per als capítols 3 i 4.....	238
7.1.1 Història oral (Entrevistes per a l’elaboració de la narració històrica).....	238
7.1.2 Premsa empresarial, turística, econòmica, local i estatal consultada.....	241
7.1.3 Debats parlamentaris.....	241
7.1.4 Butlletins oficials.....	241
7.1.5 Fonts estadístiques.....	241
7.2 Guió de l’entrevista per al capítol 5.....	243
7.3 Llista dels entrevistats per al capítol 5.....	245
BIBLIOGRAFIA.....	247

ÍNDIX DETALLAT ANNEX 1

1. Legislació turística i territorial més rellevant per a l'objecte de la tesi	264
1.1 Article 10.11 de l'Estatut de les Illes Balears, que atorga a la Comunitat Autònoma les competències en turisme (1983).....	265
1.2 Decret 30/1984, de 10 de maig de 1984, de mesures d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics (més conegut com a "Decret Cladera I").....	268
1.3 Decret 103/1987, de 22 d'octubre de 1987, de mesures d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics (conegut com a "Decret Cladera II").....	271
1.4 Llei 7/1988, d'1 de juny, de mesures transitòries d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics.....	274
1.5 Criteris generals del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT) de les Illes Balears (1989).....	283
1.6 Llei 3/1990, de 30 de maig, per la qual es crea i es regula el Pla de Modernització d'Allotjaments Turístics existents a Balears.....	292
1.7 Llei 1/1991, de 30 de gener, d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears.....	296
1.8 Llei 7/1992, de 23 de desembre, de modificació de determinats articles de la Llei 1/1991, de 30 de gener, d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears.....	311
1.9 Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística de les Illes Balears. Illa de Mallorca (1995).....	328
1.10 Llei 2/1999, de 24 de març, General Turística de les Illes Balears.....	340
1.11 Llei 6/1999, de 3 d'abril, de les Directrius d'Ordenació Territorial de les Illes Balears i de mesures tributàries.....	354
1.12 Llei 7/2001 de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament, destinat a la dotació del fons per a la millora de l'activitat turística i la preservació del medi ambient (més coneguda com a Llei de l'Ecotaxa).....	376
2. Notícies de premsa sobre turisme i territori més rellevants per a l'objecte de la tesi	380
2.1 El període de govern de Gabriel Cañellas (1983-1995): El debat de l'ordenació turística i del territori i els posicionaments dels sectors empresarials.....	382
2.1.1 El primer govern de la Comunitat Autònoma (1983).....	383
2.1.2 El debat de l'ordenació turística i del territori. Els posicionaments dels sectors empresarials.....	386
2.1.2.1 Els Decrets "Cladera" (1984 i 1987).....	390
2.1.2.2 La Llei d'Espais Naturals (LEN) (1991 i 1992).....	398
2.1.2.3 La dimissió del President de la Federació Hotelera de Mallorca, Josep Fortesa-Rei (1991).....	402
2.1.2.4 El debat del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT, 1989-1995).....	412
2.1.2.4.1 Document de la Federació Hotelera de Mallorca.....	413
2.1.2.4.2 Document de la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears (CAEB).....	419
2.1.3 El final del període de govern de Gabriel Cañellas (1995).....	449
2.2 Política turística i política territorial en els períodes de govern de Cristòfol Soler i Jaume Matas (1995-1999).....	454
2.2.1 La Llei General Turística (LGT) (1999).....	460
2.2.2 Les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) (1999).....	468
2.3 Empresaris hotelers i "Pacte de Progrés" (1999-2003). L'ecotaxa.....	476
2.3.1 L'ecotaxa.....	477
2.3.2 Els projectes de l'ecotaxa.....	493
2.3.3 Els posicionaments dels hotelers.....	500
2.3.4 Els posicionaments de la resta dels empresaris.....	515
2.4 El final de l'ecotaxa (2003).....	527

ÍNDIX DETALLAT ANNEX 2

Diaris de sessions dels debats parlamentaris sobre turisme i territori més rellevants per a l'objecte de la tesi.....	539
1. Debat Aprovació de la Llei 7/1988, d'1 de juny, de mesures d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics (més coneguda com a "Llei Cladera").....	539
2. Debat Aprovació dels Criteris Generals del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT) de les Illes Balears, 23 de febrer de 1989.....	547
3. Debat Aprovació de la Llei 3/1990, de 30 de maig, per la qual es crea i es regula el Pla de Modernització dels Allotjaments Turístics existents a les Illes Balears.....	571
4. Debat Aprovació de la Llei 1/1991, de 30 de gener, d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears.....	585
5. Debat Aprovació de la Llei 7/1992, de 23 de desembre, de modificació de determinats articles de la Llei 1/1991, de 30 de gener, d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears 23 de desembre de 1992.....	673
6. Debat Aprovació de la Llei 2/1999, de 24 de març, General Turística de les Illes Balears.....	735
7. Debat Aprovació de la Llei 6/1999, de 3 d'abril, de les Directrius d'Ordenació del Territori de les Illes Balears (DOT).....	791
8. Debat Esmena a la Totalitat al Projecte de Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament (més coneguda com a "Llei de l'Ecotaxa").....	829
9. Debat Aprovació Llei 7/2001 de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament, destinat a la dotació del fons per a la millora de l'activitat turística i la preservació del medi ambient (més coneguda com a Llei de l'Ecotaxa).....	855

AGRAÏMENTS

AGRAÏMENTS

(Per ordre alfabètic)

Eugeni Aguiló, Degà de la Facultat d'Economia, Universitat de les Illes Balears.
Celestí Alomar, Exconseller de Turisme (1999-2003), Govern de les Illes Balears.
Macià Blàzquez, Professor de Geografia, Universitat de les Illes Balears.
Pere Cañellas, President de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
Maria Antònia Carbonero, Professora de Sociologia, Universitat de les Illes Balears.
Salvador Cardús, Codirector de la Tesi, Professor de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.
Joan Casals Thomàs, empresari hotelier.
Jaume Cladera, Exconseller de Turisme (1983-1993), Govern de les Illes Balears.
Ignasi Esteve, Vicepresident de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
Josep Fortesa-Rei, Expresident de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
Miquel Àngel Maria, Professor.
Miquel Àngel March, Portaveu GOB (Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa).
Andreu Manresa, Periodista, Corresponsal d'El País a Balears.
Antoni Marimon, Professor d'Història Contemporània, Universitat de les Illes Balears.
Alfonso Meaurio, Gerent de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
Antoni Munar, Exgerent (1997-2002) de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
Ivan Murray, Professor de Geografia, Universitat de les Illes Balears.
Antoni Nadal, Director literari Editorial Documenta Balear.
Climent Picornell, Codirector de la Tesi, Professor de Geografia, Universitat de les Illes Balears.
Mateu Picornell, Professor de Geografia, Universitat de les Illes Balears.
Ferran Porto, Expresident (1991-1997) de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.
José Luis Ruiz Collado, periodista turístic, Diari Última Hora.
Pere Salvà, Catedràtic de Geografia, Universitat de les Illes Balears
Antoni Sastre, Professor d'Economia, Universitat de les Illes Balears.
Francesc Sastre, Professor d'Economia, Universitat de les Illes Balears.
Sebastià Serra, Professor d'Història Contemporània, Universitat de les Illes Balears.
John Urry, Professor de Sociologia, Lancaster University, Gran Bretanya.

ASPECTES METODOLÒGICS

ASPECTES METODOLÒGICS

La present Tesi Doctoral és un estudi interdisciplinari, a mig camí entre la sociologia, la història contemporània, i la ciència política, sobre l'empresari hotelier de Mallorca; encara que les perspectives de la sociologia política i històrica són predominants. Tot plegat es tracta de portar a terme amb una mirada sociològica comprensiva, entesa com un intent de comprendre des de l'òptica de l'altre els fenòmens i fets estudiats (Cardús, coord., 1999).

Les recerques precursors de la Tesi són el Projecte Final de Màster "Debates and discourses about tourism development in Mallorca" (Departament de Sociologia, Lancaster University, setembre 2000), i el Treball de Recerca de Doctorat "El turisme com a "pa" per viure" (Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona, juny 2002).

La Tesi fa referència a l'hotelier de Mallorca i no de Balears. L'hotelier eivissenc i menorquí tenen unes característiques diferents al mallorquí, fruit principalment de desenvolupaments econòmics i socials, a Menorca i a Eivissa, molt diferents als de l'illa gran. L'estudi dels empresariats illencs s'ha de fer per separat. Dit en altres paraules, si és volgués fer una tesi de l'empresariat turístic de Balears, possiblement caldria elaborar tres tesis: una de l'empresari mallorquí, una de l'empresari menorquí, i una altra de l'empresari pitiús.

Eivissa s'incorpora al turisme de masses a la dècada de 1960, aproximadament al mateix temps que Mallorca, però el teixit econòmic previ era molt més agrari que el de Mallorca. L'estructura empresarial hotelera eivissenca està molt més concentrada. L'exemple més clar és la cadena Fiesta Hotels, propietat d'Abel Matutes, amb 15.462 places hoteleres d'un total de 80.363 places turístiques que hi ha a l'illa, el 19'2% (Aguiló i Sard, 2002; Conselleria de Turisme, 2004). Abel Matutes ocupa un lloc predominant en el conjunt de l'empresariat eivissenc: és empresari navilier, constructor, empresari de materials de construcció, empresari agrícola,

empresari de l'aigua, propietari de discoteques, i té el 5% del majorista turístic TUI (Ferrer, 2004). Està present gairebé en totes les parts del cicle d'una economia turística, amb l'excepció de la companyia aèria.

Menorca comença el desenvolupament turístic més tard, a la dècada de 1970, perquè disposen d'un teixit econòmic industrial més consolidat (el que s'anomena la "via menorquina del creixement"). El calçat, la bijuteria i la indústria de transformació agrària (formatge) són els eixos de l'activitat econòmica illenca abans de l'arribada del turisme de masses. El model turístic menorquí presenta menys planta hotelera i més urbanitzacions, tot comportant que l'empresariat hotelier no sigui tant clau. Hi ha alguns hotelers rellevants com Díaz Montañés o Casals Thomàs, però una part significativa de la planta hotelera està en mans d'hotelers mallorquins. L'oferta hotelera menorquina depèn molt del turisme britànic, principalment portat pel majorista Thomson (TUI). L'empresariat de la pell de Ciutadella i l'empresariat del polígon industrial de Maó presenten una cultura empresarial amb més trajectòria, i tradicionalment han tingut més pes polític, tot i que l'hotelier ha anat guanyant protagonisme.

La recerca comença amb l'estudi dels impactes socials del turisme de masses a Mallorca. És investigada la bibliografia referent al turisme i canvi social, a llocs on el desenvolupament econòmic està articulat al voltant de l'activitat turística.

Primer, s'estudia la bibliografia internacional més significativa: Crick, 1989; De Kadt, 1979 i 1991; Lanfant, 1995; Mathieson i Wall, 1982; Mazón, 2001; McKercher, 1993; Mowforth i Munt, 1998; Pearce, 1987; Pi-Sunyer, 1989; Poon, 1993; Rozenberg, 1990; Sharpley, 1998 i 1999; Shaw i Williams, 1994; Smith, 1989 i 1992; Turner i Ash, 1975 i 1991; i Urry, 1990 i 1994.

Segon, s'estudia la bibliografia sobre el turisme i canvi social en el cas de Mallorca: Aguiló, 1994, 2001 i 2003a; Aguiló et al., 2004; Alenyar i Servalls, 1990; Alzina et al., 1982; Benítez i Ginard, 1994; Bennàssar, 1987a, 1987b i 2001; Binimelis, 2002; Buades, 2004; Cela Conde, 1979; Cladera, 1993; Manera, 2001b i 2004; Melià,

1967a, 1967b, 1977, 1990a, 1990b; Miquel, 2000 i 2002; Miquel i Reina, 2001; Mulet, 1990; Payeras, 1996; Picornell, 1989a, 1989b, 1994 i 2002; C.Picornell i M.Picornell, 2002; Picornell, Sastre i Serra (dirs.), 2003; Riutort i Valdivielso, 2004; Salvà, 2002; Serra i Company, 2000; Serra, 2001a, 2001b i 2003; Vicens, 1989; i Waldren, 2001.

El turisme, com a catalitzador del canvi social a Mallorca, comporta l'aparició d'un grup social nou: l'empresariat hoteler. Tot utilitzant els conceptes de Bourdieu (1998), l'empresariat hoteler esdevé l'element central de la fracció de capital econòmic de la classe dominant, per damunt de la classe econòmica existent (burguesia agrària, burgesia industrial, patriciat urbà i noblesa). La Tesi estudia les característiques del nou grup social, especialment les característiques polítiques.

Inicialment, l'objectiu de la Tesi era l'estudi de l'acció social i l'acció política de l'empresari hoteler. Dintre de l'acció social, el propòsit era analitzar la participació dels empresaris en entitats de l'àmbit sociocultural, fundacions, mecenatges, programes de beques, adquisició de producció agroalimentària local, i compra de patrimoni, entre d'altres. Dintre de l'acció política, el propòsit era estudiar la participació política de l'empresari hoteler: tant la participació en la vida pública política (candidats, càrrecs públics o suport a partits), com la intervenció en els processos de decisió de les polítiques públiques turístiques i territorials. L'exercici es pretenia fer a escala municipal, autonòmica, estatal i internacional (intervenció en els països on l'empresari hoteler porta a terme l'expansió). Les polítiques laborals també formen part de l'àmbit de l'acció política de l'empresari, emperò aquestes són abastament estudiades per Miquel i Reina, 2001.

Finalment, l'objectiu de la Tesi és l'estudi de l'acció política de l'empresari hoteler de Mallorca, acotada a l'acció com a grup d'interès, perquè és una acció clau per comprendre la política, i també l'economia i la societat, de Mallorca. El format que es considera més adient és el de combinar la narració històrica i la interpretació de les relacions dels empresaris hotelers amb les polítiques públiques turístiques, especialitzant-se en el marc autonòmic, tot i que es fa referència als marcs local i

estatal. S'elegeix el marc autonòmic perquè és el marc on es prenen la majoria de les decisions de política pública turística, degut a que li corresponen la majoria de competències, a través de l'article 10.11 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

S'acota el període d'estudi a partir de 1983, amb el naixement de la Comunitat Autònoma, quan es produeix l'arribada de les competències en turisme, excepte les de promoció exterior, que resten al govern espanyol. Per tant, els empresaris hotelers, incorporats al negoci turístic de masses a la dècada de 1960, es troben per primera vegada amb un àmbit polític proper on es prenen decisions que els afecten. Igualment, es fa referència a la participació política de l'empresari hotelier a l'època anterior, tot dibuixant una panoràmica del que eren les relacions de l'empresariat amb les institucions franquistes. Els empresaris no disposaven gairebé d'espais d'intervenció política perquè no hi havia democràcia, ni tampoc associacions empresarials fora del Consejo Económico, Social y Sindical de Baleares ("Sindicato Vertical"), amb una excepció, l'"Asociación Sindical de Industriales de Mallorca" (ASIMA). També s'analitza la preautonomia (1977-1983).

Es defineix el període d'estudi fins el 2003, perquè a la V legislatura (1999-2003) té lloc un conflicte sense precedents entre l'empresariat hotelier illenc, aglutinat al voltant del seu actor polític, la Federació Hotelera de Mallorca, i el govern de la Comunitat Autònoma, el Pacte de Progrés, únic govern de centre-esquerra a Balears. Tot prenent el període de vint anys, es compara com és la incidència política de l'empresariat hotelier durant els governs d'Alianza Popular/Partit Popular (1983-1999), i durant el govern de centre-esquerra (1999-2003). De 1983 a 2003, es disposa de suficient perspectiva històrica per estudiar els models d'intervenció com a grup d'interès dels empresaris hotelers. Es defineixen dos models diferenciats, un model durant el període de Gabriel Cañellas (1983-1995), i un model durant el període de govern del "Pacte de Progrés" (1999-2003). El període 1995-1999 (períodes de govern de Cristòfol Soler i Jaume Matas) és qualificat com a model de transició.

Una vegada definit l'objecte d'estudi, s'elabora un mètode d'investigació històric com el més adequat per a l'objectiu de la tesi. El mètode consisteix en, primer, recollir el material, segon, compondre una cronologia, i, tercer, construir la narració a partir de l'encreuament dels distints materials reunits i les diferents fonts.

Primer, es recull de manera exhaustiva tot el material possible sobre els debats de política turística i territorial. Això és, documents d'associacions empresarials (Federació Hotelera de Mallorca, Foment de Turisme de Mallorca i Confederació d'Associacions Empresarials de Balears); diaris de sessions del ple i de comissió del Parlament balear; decrets i lleis turístiques i territorials (Butlletí Oficial de les Illes Balears); notícies i articles de premsa empresarial, econòmica, turística, i local (Actualidad Hotelera, Empresa Balear, Empresario Balear, Desarrollo, Hosteltur, El Salmón, Última Hora, Diari de Balears, Diario de Mallorca, El Mundo de Baleares, El País i La Vanguardia); i fonts estadístiques (Dades informatives de la Conselleria de Turisme del Govern balear, 1983-2003; les publicacions "Evolució econòmica de les Balears", 1983-1997, i els "Informes econòmics i socials", 1998-2004, de la Caixa de Balears "Sa Nostra"; i dades de l'Institut Nacional de Estadística i l'Institut Balear d'Estadística).

Segon, s'elabora una cronologia a partir del buidatge de la informació recollida. S'estructura la cronologia amb les notícies de premsa, i es completa amb la informació dels documents empresarials, debats parlamentaris, lleis i decrets, i les entrevistes (fonts orals).

Tercer, es compon la narració. El fil narratiu són els processos de negociació i debat de les lleis i els decrets turístics (els Decrets de mesures d'ordenació d'establiments hotelers i allotjaments turístics, la Llei per a un Pla de Modernització d'Allotjaments turístics, el Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística, la Llei General Turística, i la Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament, més coneguda com a Llei de l'Ecotaxa) i també les principals lleis urbanístiques/territorials (la Llei d'Espais Naturals, LEN, i les Directrius d'Ordenació del Territori, DOT).

L'anàlisi de contingut i l'entrevista són les principals tècniques d'investigació utilitzades en la metodologia de la Tesi. Quivy i Van Campenhoudt (1997) recorden que l'anàlisi de contingut no és neutra, en tant que operació de producció de resultats, representa una etapa de la construcció de l'objecte d'estudi. L'anàlisi de contingut ve determinada per l'objectiu de la investigació, es cerca en els textos tota aquella informació relativa a la incidència política de l'empresari hotelier.

En l'anàlisi de contingut, les notícies de premsa són una font important d'informació. Per això, es té present que el tractament periodístic és distint al tractament d'una recerca. S'utilitzen també nombroses fonts orals (com les entrevistes i les conferències d'empresaris), i fonts secundàries (com els documents d'associacions empresarials i els articles d'opinió); i es distingeix el tractament de la informació que fan aquestes fonts, del tractament adequat per a la Tesi Doctoral.

L'entrevista, segons Bourdieu (1999), és una relació social que genera uns efectes, no és una simple eina per a obtenir coneixement. A la naturalesa mateixa de la relació d'entrevista estan inscrites tot tipus de distorsions. S'han d'intentar conèixer els efectes, que poden produir-se sense saber-ho, degut a aquesta "intrusió" que comporta la relació d'entrevista. L'entrevistador imposa unes preguntes a l'entrevistat, i cal ser conscients dels efectes de l'entrevista i intentar dominar-los.

S'elegeix l'entrevista semidirigida com a tècnica d'entrevista més adequada per als objectius de la recerca, perquè permet una escolta activa de l'entrevistat amb un guió de preguntes obert, tot seguint les recomanacions proposades per Bourdieu (1999) al llibre "La miseria del mundo", i per Quivy i Van Campenhoudt (1997) al "Manual de Recerca en Ciències Socials". S'anomena entrevista semidirigida perquè no és ni del tot oberta, ni està condicionada per una gran quantitat de preguntes concretes. Es treballa sobre un guió de preguntes orientatives, relativament obertes, sobre les quals l'entrevistat proporciona informacions.

Per Bourdieu (1999), es tracta d'establir una relació d'"escolta activa i metòdica", tant allunyada del simple "laisser-faire" de l'entrevista no dirigida, com del dirigisme del

qüestionari. Només amb la reflexivitat, el sociòleg no pot arribar a controlar per complet els efectes, complexos i múltiples, de la relació d'entrevista, perquè els entrevistats també poden jugar amb ella, conscient o inconscientment, per a intentar imposar la seva definició de la situació. En aquest sentit, Quivy i Van Campenhoudt afirmen:

“La flexibilitat del mètode pot crear la il·lusió de la perfecta espontaneïtat de l'entrevistat, i de la neutralitat absoluta de l'entrevistador. Però les afirmacions de l'entrevistat s'han de situar sempre en el context de la relació específica que estableix amb l'investigador, i aquesta per força les ha d'interpretar tenint aquest factor en compte. Així, l'anàlisi d'una entrevista ha d'incloure un aclariment de tot allò que les preguntes, la relació i el marc de l'entrevista indueixen en les afirmacions de l'entrevistat.” (Quivy i Van Campenhoudt, 1997: 189-190)

A la Tesi, es fan dos tipus d'entrevistes, amb objectius molt diferents.

El primer tipus d'entrevistes que es realitzen són per recollir els posicionaments dels empresaris hotelers al voltant de l'impacte del turisme a la societat. Es porten a terme, al juliol 2000, deu entrevistes a empresaris i directius hotelers de distintes cadenes hoteleres, tant grans com petites, de diferents zones geogràfiques de Mallorca. Per a la selecció dels entrevistats, es té en compte que el 67'6% dels hotels de les Balears pertanyen a cadenes hoteleres (Font: Revista Hostelmarket, 2000). A més, es consideren les diferents destinacions turístiques al si de Mallorca, i s'entrevisten tant propietaris com directius de petites, mitjanes i grans cadenes hoteleres. L'anàlisi dels posicionaments a partir de només les entrevistes és una anàlisi limitada, perquè les posicions manifestades venen determinades fonamentalment per la relació amb l'entrevistador. Cal analitzar els discursos de les conferències i articles d'opinió, entre altres, tenint en compte que les conferències i els articles possiblement els hi redactin els gabinets de comunicació de l'empresa.

El segon tipus d'entrevistes són les entrevistes per a l'elaboració de la narració històrica de 1983 a 2003. Es realitzen, entre juliol de 2002 i setembre de 2004, 51 entrevistes a governants i exgovernants, dirigents empresarials i sindicals, directius i

propietaris hotelers, professors universitaris. La relació amb l'entrevistat s'estableix amb la intenció de conèixer la seva versió sobre distints processos específics de presa de decisions de polítiques públiques turístiques i territorials. Les preguntes són diferents en funció de: la informació que es vol obtenir, l'actor que s'entrevista (per exemple, si és un governant o un dirigent d'associació empresarial), i el cas concret de procés de decisió de política pública on participa l'entrevistat. En la majoria dels casos, el marc de les entrevistes és el despatx dels entrevistats.

En el segon tipus d'entrevistes, es pacta la tècnica de recollida d'informació al principi de cada entrevista amb l'entrevistat, perquè és informació considerada sensible per l'entrevistat. A vegades es grava la conversa, i a vegades es prenen notes. Es comprova que s'obté més informació sensible quan no es grava. Això té l'inconvenient que, quan es prenen notes, es perd informació, i possiblement l'entrevistat regula el que diu segons la intensitat amb què es prenen les notes. També cal tenir present el moment de la transcripció: Posar per escrit la gravació, o passar a net les notes, és una vertadera traducció, fins i tot una interpretació. Transcriure unes notes o una cinta magnetofònica és escriure en el sentit de reescriure.

CAPÍTOL 1: PANORÀMICA SOBRE LES
RELACIONS ENTRE EL TURISME DE
MASSES I LA SOCIETAT A MALLORCA
(1959-2003)

CAPÍTOL 1: PANORÀMICA SOBRE LES RELACIONS ENTRE EL TURISME DE MASSES I LA SOCIETAT A MALLORCA (1959-2003)

1.1 EL TURISME I LES SEVES RELACIONS AMB LA SOCIETAT

Primer, el turisme és essencialment un fenomen modern arrelat en la divisió contemporània entre oci i treball. Segon, una motivació principal dels turistes és escapar temporalment del treball i de casa. Tercer, aquest desig de fugir de casa i del treball és complementat per una gran indústria turística composta i organitzada per professionals turístics com els guies, els empresaris hotelers, els treballadors de l'hostaleria i de les agències de viatges i un llarg etcètera. Quart, la indústria turística utilitza una gran varietat de signes i símbols, mites i fantasies, per promoure les destinacions turístiques. Cinquè, aquests símbols, utilitzats pels turistes per pensar i imaginar els llocs que visitaran o han visitat, també serveixen per estructurar la manera com es pensa el món. En aquest sentit, el turisme té un impacte en el coneixement i percepcions de les persones més enllà dels curts períodes que es viatja. (Löfgren, 1999; MacCannell, 1999; Mazón, 2001; Urry, 1990;)

El turisme manté relacions contradictòries amb el medi ambient, les societats i les cultures dels països o territoris que esdevenen eminentment turístics.

Pel que fa a les relacions contradictòries turisme-medi ambient, molts turistes viatgen a la cerca d'experimentar un entorn mediambiental determinat¹. Per tant desitgen conèixer un medi específic, i, a través de la pràctica d'aquest desig, poden ajudar a construir processos de "encantament" o "reencantament" d'aquells espais.

---

¹ Es parla d'"experimentar" un entorn mediambiental, perquè s'entén que l'experiència turística no només implica "veure" un entorn o paisatge. Aquesta experiència també comporta, primer, sensacions a través d'altres sentits, com el tacte, l'olor, o el gust, i, segon, altres objectius distints a veure nous paisatges. Exemples d'aquests altres objectius serien prendre el sol, posar-se "moreno", "renovar energies" o "omplir els pulmons".

Aquests processos poden fer valorar a l'alça determinats espais. Alhora, l'interès pel medi ambient per part dels turistes pot comportar que es creï infraestructura per mantenir-lo. Això serien uns impactes positius del turisme sobre el medi ambient. L'activitat turística provoca alhora un impacte negatiu sobre el medi ambient, que pot comportar, per exemple, la sobreexplotació de recursos naturals. Serien els casos d'urbanització intensiva del litoral, construcció de complexos turístics a àrees naturals d'especial interès, degradació de dunes i platges, etc.

Pel que fa a les relacions contradictòries del turisme amb les societats receptores, d'una banda, el turisme pot esdevenir una eina per a generar desenvolupament econòmic o també un dels factors per a la modernització i la transformació social. De l'altra, el turisme com a activitat econòmica pot ser un instrument que accentuï encara més les desigualtats socials i econòmiques al si d'una societat.

Per últim, pel que fa a les relacions contradictòries entre el turisme i la cultura del país o territori receptor, l'activitat turística pot aportar instruments per al manteniment, renovació o construcció d'una cultura, i, alhora, pot col·laborar en processos que comportin l'enfonsament d'aquesta cultura, o la seva banalització.

1.2 EL TURISME DE MASSES A MALLORCA

A l'Europa Occidental, el turisme de masses de sol i platja a escala internacional neix després de la Segona Guerra Mundial per la conjunció d'una sèrie de factors, dels quals destaquen (Pearce, 1987, Picornell, 1989, Shaw i Williams, 1994):

- 1) Un relatiu benestar i l'extensió de les vacances laborals a capes cada vegada més amples de gent de zones urbanes de distints països d'Europa, especialment de Gran Bretanya i Alemanya.

- 2) El desenvolupament, a la primera meitat de la dècada dels cinquanta, d'una indústria turística, principalment majoristes, que preparen viatges organitzats, on s'inclou el bitllet d'avió, l'allotjament i a vegades també excursions, de manera que el turista-client no s'ha de preocupar de res.

- 3) Una flota d'avions militars disponibles després de la guerra.

El Pla d'Estabilització econòmica (1959) de la dictadura franquista juga un paper catalitzador, conjuntament amb els factors esmentats a dalt, en l'arribada i expansió del turisme de masses a Mallorca i l'Estat Espanyol. Aquest Pla és un projecte de liberalització que es proposa l'obertura de l'economia a l'exterior, el control de l'augment de preus i la recuperació de la balança pressupostària (Delgado i Jiménez, 2001). Aquest Pla impulsa un procés de creixement econòmic sense precedents a l'Estat. L'obertura de l'economia a l'exterior comporta un augment espectacular del turisme, amb la consegüent entrada de divises estrangeres, i alhora l'activitat turística és desitjada com a instrument de legitimació política.

La forma dominant de l'incipient turisme de masses internacional és el Turisme de Sol i Platja. Mallorca reuneix les condicions de clima i litoral apropiat per als nombrosos sectors de les poblacions nordeuropees que cerquen sol i platja. Bona part de les experiències turístiques a l'illa es poden explicar amb les tres S's britàniques: "Sun, sand and sea". A més, és important el factor de proximitat: l'illa es troba a poques hores de vol dels principals centres urbans del Nord d'Europa.

L'illa ha esdevingut una de les més importants destinacions per al turisme de masses de Sol i Platja europeu. S'han establert unes relacions "centre-perifèria" entre Mallorca i el nord del continent. L'illa fa la funció d'una mena de "perifèria de plaer" (Turner i Ash, 1975), lligada a les demandes de la metròpoli -Nord d'Europa, principalment Gran Bretanya i Alemanya.

Mallorca viu principalment d'un producte específic: el viatge organitzat ("package holiday") de Sol i Platja. Amb aquest producte, l'illa ha esdevingut un exemple clàssic

d'allò que s'anomena model turístic *Fordista*. En el turisme fordista tradicional, es fabrica el mateix tipus de producte a gran escala, indiferenciat per al tipus de client i on el productor és més important que el consumidor. (Aguiló, 1994, Poon, 1993, i Urry, 1990).

El principal fet explicatiu de la situació econòmica de Mallorca és llur dependència en el turisme estranger. Això comporta que l'economia mallorquina depengui sobretot de les tendències econòmiques nord-europees abans que de les tendències de l'Estat espanyol (Aguiló, 1994). La situació més o menys estable de les economies germànica i britànica, juntament als hàbits estesos de viatjar entre llur poblacions ha afavorit l'activitat turística de l'illa. De la mateixa manera la inestabilitat política dels Estats on hi ha altres zones turístiques de la Mediterrània (Balcans, Turquia, Egipte, Algèria), redirigeix, a distints moments de la dècada dels noranta, turistes cap a parts més occidentals de la Mediterrània, com Mallorca, que oferien un major grau de seguretat.

L'economia de Mallorca està principalment en mans de decisions externes com els operadors turístics o majoristes ("tour operators") i les companyies aèries. A més, aquests actors econòmics estan cada vegada més concentrats. És una indústria molt vertical: hi ha un elevat grau d'integració entre majoristes, agències de viatges, companyies aèries i cadenes hoteleres. Nou empreses majoristes turístiques (Tui-Ag, Thomas Cook, Rewe, Alltours, FTI, First Choice, Cosmos Group i My Travel Group) controlen el 96'9% del turisme britànic i el 91% de l'alemany (xifres de l'any 2001)². El procés de concentració dels majoristes britànics i alemanys, que porten la gran majoria dels turistes a les illes, fa una passa gegant al juny de 2000 amb la compra del primer majorista britànic (Thomson) per part del grup financer (Preussag) propietari del primer majorista alemany (TUI). Al mateix temps, Condor&Neckermann, segon majorista alemany, compra dos importants majoristes britànics, JMC i Thomas Cook. Després d'aquesta compra, C&N, segons xifres de la pròpia companyia, canalitza 2 milions turistes a Balears al 2000, gairebé el 20% del total dels turistes que arriben a les illes³. C&N passa a dir-se Thomas Cook al 2002,

---

² Última Hora, 28-12-02

³ El Mundo/El Día de Baleares, 23-02-01

però continua essent una empresa transnacional amb la direcció i la majoria de capital a Alemanya, com TUI. Cal afegir, per conèixer la seva implicació en el mercat turístic balear que té participació a Iberostar, tercera cadena hotelera balear i que té la imatge de treballar amb el turisme de la franja més barata a Alemanya, i ara també a Gran Bretanya amb JMC. TUI també té implicació directa en l'oferta turística de les illes perquè és propietària del 50% de les cadenes hoteleres Grupotel i Riu, sisena i setena cadenes en quant a presència a Balears (Aguiló, E. i Sard, M., 2002). Per tant, el sector turístic de l'illa ha de ser particularment receptiu a les demandes canviants dels seus clients: els turistes i les empreses –majoristes- que els porten. Un exemple d'això són els continus ajustaments que porten a terme els empresaris turístics mallorquins per reduir costos i mantenir els preus.

El turisme de masses de Sol i Platja a Mallorca és una activitat que es caracteritza per la seva concentració en el temps i l'espai. La concentració en el temps és entre els mesos de Maig i Setembre, i especialment al Juliol i Agost perquè són els mesos de més sol i temperatura, i quan la majoria de turistes tenen vacances. Això genera, un, ocupació estacional, bona part dels hotels estan tancats els mesos de la temporada turística baixa, i, dos, problemes amb la infraestructura, perquè aquesta és sobreutilitzada als mesos “punta” (juliol i agost) i infrautilitzada la resta de l'any. Pel que fa a la concentració a l'espai, la gran majoria dels turistes es troben a les zones litorals, tot i que un petit percentatge comença a allotjar-se a l'interior de l'illa a la darrera dècada.

En referència a l'origen socio-econòmic, la majoria dels turistes són persones de classes treballadores i classes mitges-baixes. Així queda recollit en els estudis de Despesa Turística que feien conjuntament la Universitat de les Illes Balears i la Conselleria de Turisme del Govern Balear (UIB-Conselleria de Turisme, 1984-2000). Pel que fa a la procedència estatal, bona part dels visitants que arriben a Mallorca, el 65'9% al 2003, provenen d'Alemanya (34'9%) i Gran Bretanya (31%) (Sa Nostra, 2004).

1.3 LES RELACIONS ENTRE EL TURISME DE MASSES I LA SOCIETAT RECEPTORA

L'activitat turística implica viatjar a altres llocs⁴, i això comporta que els turistes tinguin distints tipus d'incidència sobre les societats on arriben. A través de la incidència sobre les societats, el turisme esdevé, en major o menor grau, un determinant dels canvis socioculturals. La incidència és molt diversa depenent de molts factors, com els tipus d'experiència turística que cerquen els turistes, o les característiques de les societats receptores. S'han de tenir present els múltiples trets d'aquestes societats. En aquest sentit, l'activitat turística suposa conseqüències molt diferents en funció dels trets del lloc on arriba.

Per tant, la repercussió que exerceixi el turisme sobre les societats o països visitats depèn en part del tipus de turisme que es practiqui –individual, en grup, itinerant, etc.- i del motiu del viatge –cultural, de sol i platja, rural, o d'aventura-, així com el nivell de desenvolupament econòmic del lloc visitat.

És difícil parlar en termes generals sobre les relacions entre turisme i canvis socioculturals. Les reflexions que s'apunten aquí fan referència a uns contextos específics, els d'illes o petits estats amb dues característiques: primer, una dependència econòmica gairebé exclusiva de l'activitat turística, i, segon, un canvi molt ràpid d'una societat predominantment agrària a una societat turística. L'illa de Mallorca compleix aquests trets.

Per part de les societats receptores, l'activitat turística es desenvolupa gairebé exclusivament amb objectius econòmics. En aquest sentit, es considera que, en general, el fenomen turístic és una activitat predominantment econòmica per als

---

⁴ Tot i que cal tenir present, com afirma Urry (1990), que un individu pot tenir experiències turístiques sense necessitat de viatjar, com per exemple a casa a través de la televisió (mirant un documental, una pel·lícula, o els paisatges de muntanya que surten al final d'una etapa ciclista), a través d'"internet" i altres mitjans que permetin "desplaçar" (en un sentit no físic) a l'individu dels seus espais habituals i de treball (d'aquí que les fronteres entre turisme i oci estiguin també difuminades)

residents. La rellevància, per als residents, és bàsicament fruit de la dependència econòmica d'aquesta activitat⁵.

L'activitat turística participa i determina el procés de modernització a les societats petites on és rellevant. El turisme, principalment com a desenvolupament econòmic, és molt important per a la modernització d'aquestes societats. Alhora, però, s'ha d'estudiar de manera conjunta i comparada amb d'altres factors que intervenen en els processos de modernització d'aquestes societats, com, per exemple, la urbanització, el creixement poblacional, l'educació generalitzada o el paper del mitjans de comunicació.

Quan el turisme esdevé el desenvolupament econòmic principal d'una societat, té un impacte sociocultural, econòmic i ecològic significatiu sobre aquesta. El procés és encara més significatiu a societats bàsicament agràries i, preferentment, petites. En l'estudi de l'"impacte" del turisme, però, una part de la literatura acadèmica (Turner i Ash, 1975, De Kadt, 1979) presenta el procés turístic en aquestes societats petites com, primer, gairebé el factor exclusiu de modernització d'una societat i, segon, amb unes conseqüències socioculturals qualificades de "negatives".

En aquestes perspectives manquen apuntar molts altres factors que intervenen en la modernització de les societats, com els processos d'urbanització o educació. A més, Turner i Ash (1975) i De Kadt (1979) culpabilitzen l'activitat turística de provocar conseqüències socioculturals "negatives" o canvis socials "adversos" a les societats turístiques petites. En aquest sentit presenten el turisme com un agent "corruptor" i les societats preturístiques com a "harmonioses", en una perspectiva "romàntica" que entén les societats abans de la modernització com a "millors". Aprehendre el turisme com un "corruptor" de societats és una perspectiva esbiaixada, perquè el turisme comporta tant impactes positius com negatius (Crick, 1989, Urry, 1990).

---

⁵ En el Treball de Recerca de Doctorat s'estudiava el discurs del turisme com a "pa per viure" o "manà". Precisament, la importància per als residents d'allò econòmic és el determinant principal d'aquest discurs. Un segon element que també influeix en el discurs del turisme com a "manà" és l'"origen" de l'activitat turística: aquesta arriba des de "fora" de la societat, principalment gràcies al turisme estranger.

Aquestes perspectives deixen en un segon pla els impactes “positius” que comporta el turisme. Exemples dels impactes “positius” són: la millora general de la infraestructura de transports, especialment l'aeri⁶, de la qual se'n beneficia també la població resident, o que es produeixin processos d'“encantament” o “reencantament” del territori, fruit de ser objecte de l'experiència turística.

Per tant, en l'estudi del paper del turisme en la modernització d'illes o petits estats, s'han d'evitar perspectives que siguin simplificadores de les relacions turisme-societat i, alhora, perspectives “romàntiques” de les èpoques preturístiques d'aquestes societats.

Cal estudiar el paper del turisme comparativament a d'altres factors que intervenen en els processos de modernització de les societats que esdevenen turístiques. Aquest exercici s'ha de portar a terme tenint present la rellevància del turisme perquè ha estat el desenvolupament econòmic principal d'aquesta societat.

1.4 ELS DETERMINANTS DE LES RELACIONS TURISME-SOCIETAT A MALLORCA

S'enuncien els determinants que es consideren més rellevants de les relacions turisme-societat a Mallorca. És difícil trobar uns determinants explicatius generals de les relacions turisme-societat que serveixin per a totes les societats predominantment turístiques. Cada societat turística requereix un estudi específic, perquè aquestes relacions turisme-societat i els seus determinants són múltiples i diversos. Aquest estudi ha de comprendre un anàlisi detallada i descriptiva de les relacions.

---

⁶ Els residents del país, zona o territori turístic poden disposar d'una completa infraestructura aèria, però potser no disposen de recursos econòmics per poder-se pagar un bitllet d'avió. A més, el desenvolupament del transport aeri té també un impacte negatiu, en aquest cas mediambiental: el consum de combustible fòssil (el kerosè, derivat del petroli) comporta l'emissió de CO₂ a l'atmosfera i per tant col·labora en l'encalament global i el canvi climàtic.

Aquí s'apunten els determinants que es consideren principals per a la societat de Mallorca, a partir de distintes aportacions teòriques (Smith, 1989, Crick, 1989, Urry, 1990, Picornell, 1989, Sharpley, 1999):

- 1) Importància de la indústria turística.
- 2) Dimensió i estadi de desenvolupament de la indústria turística.
- 3) Els principals objectius de l'activitat turística per part dels visitants, així com els principals objectius per part dels residents en desenvolupar aquesta activitat.
- 4) Les connotacions espaials i temporals de l'activitat turística
- 5) Ritme del desenvolupament turístic.
- 6) Volum de turistes. El nombre de turistes que visiten un lloc en relació al nombre de la població receptora.
- 7) L'organització i estructures de propietat del sector turístic.
- 8) Els efectes del turisme sobre les activitats agrícoles i industrials preexistents.
- 9) Les diferències nacionals, culturals, socials i econòmiques entre els visitants i els individus de la societat receptora.
- 10) L'interès dels governs corresponents (en el cas de l'illa el govern de l'Estat i, des de 1983, el de l'autonomia) en desenvolupar l'activitat turística i de quina forma.
- 11) La capacitat política dels residents per influir en el model econòmic i turístic.
- 12) La "reflexivitat" dels residents sobre el desenvolupament turístic.
- 13) El grau pel qual els turistes i el turisme poden ser identificats o "culpats" per possibles desenvolupaments econòmics i socials "indesitjables".

A continuació s'explica una mica cada determinant, i es recull com es manifesta a Mallorca:

1) Importància de la indústria turística.

A les societats on el turisme és una més de les indústries, entre d'altres (per exemple a Catalunya), els impactes del turisme seran més dèbils i menys estesos que en un país on el turisme és la indústria principal. Els impactes són especialment forts a les societats petites amb sobredependència del turisme, com Mallorca.

2) Dimensió i estadi de desenvolupament de la indústria turística.

Les destinacions consolidades tindran menys impacte del turisme (l'impacte social del turisme a Mallorca no és el mateix ara que als seixanta), així com també les societats avançades i amb una economia diversificada. Un país pot voler canviar el seu tipus de turisme i indústria turística per mantenir-ne els beneficis econòmics i, alhora, minimitzar els impactes socials.

3) Els principals objectius de l'experiència turística per part dels visitants, així com els principals objectius per part dels residents en desenvolupar aquesta activitat.

Els viatgers independents, o exploradors, que són pocs i volen conèixer la cultura del lloc –n'hi ha a Mallorca abans del “boom” turístic-, poden tenir menys impacte que grans quantitats de turistes de masses, que volen tenir les mateixes comoditats que tenen a casa. En algunes circumstàncies, com el turisme que visita que visita comunitats indígenes a països del Sud, un viatger-explorador pot tenir un impacte molt fort en una comunitat relativament aïllada. En canvi, molts de turistes en una destinació consolidada poden tenir un impacte social i cultural poc significatiu. És el cas del turisme 18-30, molt centrat en l'oci nocturn, a zones turístiques com Magalluf i Sant Antoni de Portmany (Mowforth i Munt, 1998).

És molt difícil de determinar els objectius de cadascun dels visitants. Per això es parla dels *principals* objectius o objectius més generals. A Mallorca aquells objectius més generals de la majoria dels turistes es poden definir amb les quatre S's britàniques "Sand, Sun, Sex and Sea". En aquest sentit, Mallorca, com els altres destins mediterranis de Sol i Platja, és promocionada i "viscuda" com a espai de transgressió, de ruptura amb la vida quotidiana, on prendre el sol i l'oci nocturn ocupen llocs rellevants. El turista "s'escapa de" més que "viaja a": El turista "s'escapa de" les ciutats industrials i del clima del Nord d'Europa, més que "viaja a" una illa mediterrània (viajar allà per conèixer el lloc).

Cal assenyalar també altres tipus d'experiència turística, encara que minoritàries comparades amb el Turisme de Sol i Platja, que es porten a terme a l'illa. Són els casos del turisme de golf, l'agroturisme -vinculat a l'allotjament turístic en una explotació agrària-, el turisme rural o el cicloturisme -turisme lligat a l'esport de les bicicletes.

Per últim, els objectius de l'activitat turística per part dels residents són bàsicament econòmics.

4) Les connotacions espaials i temporals de l'activitat turística.

Cal tenir present l'espai i el temps on tenen lloc les experiències turístiques que cerquen la majoria dels visitants. Al cas de Mallorca, els espais són les zones turístiques costaneres i el temps els mesos de més calor, perquè a l'illa principalment busquen, com s'ha dit, "Sol i Platja".

Pel que fa a les connotacions espaials, els turistes de masses a Mallorca estan altament concentrats a les destinacions turístiques perquè les platges i l'allotjament són al mateix lloc. En relació a les connotacions temporals, aquesta experiència turística és fortament estacional perquè són els mesos que tenen vacances i alhora els mesos de més sol. Això comporta que la temporada turística sigui dels mesos de maig a octubre, molt especialment al juliol i agost.

5) Ritme del desenvolupament turístic.

Moltes de les destinacions turístiques (com és el cas de Mallorca) experimenten un desenvolupament ràpid i relativament incontrolat. En aquests casos, els impactes socioculturals del turisme poden ser més grans que en països o destinacions que porten a terme un programa de desenvolupament turístic lent i controlat.

6) El nombre de turistes que visiten un lloc en relació al nombre de la població receptora.

Saber el nombre de turistes que arriben i el total de la població resident permet conèixer un poc quins són els paràmetres on es produeixen les relacions turisme-societat. La població de dret de Mallorca al 2002 és 730.778 residents i el nombre total de turistes a l'illa el mateix any és de 7.538.823 turistes (Institut Balear d'Estadística, 2003, i Conselleria de Turisme, 2003). El Centre d'Investigació i Tecnologies Turístiques (CITTIB) calcula que, a l'any 1999, en un dia d'agost -temporada turística punta-, la població de Mallorca, contant els turistes, és d'uns 395.000 habitants més: un 61% més (CITTIB, 2000). Aquestes dades s'aporten per conèixer l'abast del volum del turistes a l'illa, no es pretén establir cap mena de funció matemàtica entre nombre de turistes i nombre de residents.

7) L'organització i estructures de propietat del sector turístic.

Les conseqüències de l'activitat turística sobre la societat local poden ser molt diferents en funció de l'organització del sector turístic. D'aquesta organització, és especialment rellevant conèixer les estructures de propietat de la indústria turística: majoristes, empreses propietàries dels diferents tipus d'allotjament (hotels, apartaments...), i empreses d'activitats turístiques complementàries (cas dels empresaris d'oci nocturn i els de cotxes de lloguer).

En aquest sentit, les conseqüències socials i econòmiques de l'activitat turística poden esdevenir molt distintes segons si el sector turístic és un sector principalment

organitzat a nivell local, on els individus de la societat receptora siguin els propietaris de la indústria turística, o si aquest sector està controlat per interessos estrangers.

A Mallorca els majoristes són principalment estrangers però la indústria hotelera i d'allotjament està sobretot en mans de mallorquins. Els majoristes estan molt concentrats en unes poques empreses i són, en molt bona part, britànics i alemanys.

En canvi, els hotels i altres tipus d'allotjament turístic són majoritàriament de propietat local. Cal matisar, emperò, que, a l'inici del desenvolupament turístic, especialment al final de la dècada dels seixanta, principi dels setanta, reben capital estranger per construir-los, principalment dels mateixos majoristes interessats en portar turistes a l'illa.

La necessitat d'inversió de capital estranger es produeix en part perquè la dictadura franquista promou el desenvolupament turístic, però no atorga crèdits per a aquest desenvolupament. A més, els bancs espanyols consideren que és una inversió insegura, perquè veuen el turisme com un sector econòmic amb un futur incert (Picornell, 1989). L'excepció dels bancs és el Banco de Crédito Hipotecario que sí dóna crèdits a inversions en turisme (Entrevista Miquel Mulet, Delegat Banco Crédito Hipotecario a Payeras, 1996).

Al cas de Mallorca, doncs, el turisme internacional, entre altres factors, ha fet possible el desenvolupament d'una forta indústria turística local (Melià, 1990b). Ara aquesta indústria exporta a altres països: per exemple, cadenes hoteleres mallorquines tenen hotels al Carib i al Nord d'Àfrica, entre altres llocs del món.

8) Els efectes del turisme sobre les activitats agrícoles i industrials preexistents.

Aquest és un determinant econòmic de les relacions turisme-societat. El desenvolupament turístic comporta la substitució d'un model econòmic agrícola, amb una poca indústria, per un altre model, que s'anomena de "monoconreu turístic", centrat en el sector dels serveis. Això comporta un abandonament de l'agricultura i

col·labora en el declivi del món rural de l'illa. D'altra banda, l'efecte multiplicador de l'activitat turística envers els sectors econòmics preexistents a l'illa és poc rellevant (Benítez i Ginard, 1994).

9) Les diferències nacionals, culturals, socials i econòmiques entre els visitants i els individus de la societat receptora.

Aquestes diferències són múltiples i donen lloc a infinitat de relacions turistes-residents i, possiblement, molt diverses conseqüències socioculturals sobre la societat illenca. A més, cap dels dos grups, turistes i residents, és homogeni i al seu si també hi ha diferències econòmiques, socials, culturals i nacionals.

Per la part dels turistes, una part significativa són britànics i alemanys, el 65'9% del total al 2002, i un nombre important d'aquests visitants provenen de zones urbanes i de classes mitges i treballadores.

Per la part dels residents, amb l'inici del desenvolupament turístic, la societat mallorquina tot just deixa de ser una societat agrària i experimenta una ràpida transformació per esdevenir una societat de serveis. Aquesta transformació inclou una explosió demogràfica: arribada nombrosa d'immigració, bàsicament de zones castellanoparlants de la península, sobretot Andalusia Oriental i Castella-La Manxa, però també de països nordeuropeus i de països del Sud. Actualment, els residents de l'illa són força heterogenis social, cultural i nacionalment.

10) L'interès dels governs corresponents en desenvolupar l'activitat turística i de quina forma.

La dictadura franquista posa molt d'interès en promocionar el turisme de masses, com a instrument per al creixement econòmic, la legitimació política i l'entrada de divises.

A l'actualitat tant el govern estatal com el govern de l'autonomia tenen competències en turisme. Ambdues institucions manifesten estar molt interessades, a través de la "Secretaría de Estado para el Comercio y el Turismo" i la Conselleria de Turisme, respectivament, en continuar desenvolupant l'activitat turística com a eina per al creixement econòmic (www.tourspain.es i Conselleria de Turisme, 2004). En aquest sentit, al juliol de 2004, el document de treball de la Mesa sectorial de Turisme de la Conselleria del Govern de les Illes Balears afirma:

"La evolución de los gustos y usos vacacionales de la demanda turística en los últimos años junto a la rápida evolución de las estructuras de mercado y de los destinos competidores, obligan a una adaptación integral de nuestra oferta al nuevo escenario económico y social para ser capaces de *asegurar el liderazgo como garantía de mantenimiento de la competitividad empresarial y la creación de empleo.*" [cursiva afegida] (Conselleria de Turisme del Govern de les Illes Balears, Documento de trabajo para la Mesa sectorial de Turismo, juliol 2004)

Ara bé, pel que fa a la forma com s'ha de produir el desenvolupament turístic, a vegades hom es troba amb interpretacions diferents. Durant els anys de "Pacte de Progrés" a Balears i govern del Partit Popular a l'Estat, d'una banda, el govern illenc entenia com a prioritària l'estabilització del nombre de turistes per passar a un model que anomenen de "més qualitat". D'altra banda, el govern espanyol considerava que el desenvolupament turístic passa per l'arribada de més turistes.

11) *La capacitat política dels residents per influir en el model econòmic i turístic.*

Quan comença el desenvolupament turístic, a finals del cinquanta, els mallorquins, com la resta de ciutadans de l'Estat espanyol, estan sota una dictadura. Per tant, no poden decidir res sobre la seva societat ni incidir en els processos de decisió del desenvolupament turístic.

Ja a la democràcia (1977), distints sectors de la societat mallorquina (possiblement amb més èmfasi aquells no implicats en l'activitat turística), vehiculats en part per el moviment ecologista i partits polítics d'esquerra i nacionalistes, entenen que participen de les conseqüències econòmiques, socials i ecològiques negatives de la sobredependència turística, sense participar gaire dels beneficis. D'altra banda consideren que no se'ls ha tingut ni se'ls té en compte a l'hora de definir el model econòmic i turístic. A més, el seu poder d'intervenció, en els processos de decisió de l'activitat turística que els afecten, és també molt escàs.

12) "Reflexivitat" dels residents sobre el desenvolupament turístic.

La societat de Mallorca es caracteritza per un ràpid ritme de canvi a les darreres dècades. Cal tenir present també el moment actual del desenvolupament turístic a Mallorca, condicionat per sis anys (1994-2000) de creixement econòmic i turístic molt fort, i després tres anys (2001-2004) de certa ralentització i crisi. Tot això determina *reflexivitats*, maneres de pensar, específiques per part dels residents al voltant del ritme de canvi, el tipus de desenvolupament econòmic i turístic i els seus "riscos".

L'estudi "Las actitudes de los residentes en Baleares frente al turismo" (Aguiló et al., 2004) apunta un alt grau d'acceptació de la idea del turisme com a portador de beneficis econòmics i oportunitats de treball. L'estudi afegeix que hi ha un alt nivell d'acceptació de la idea que el turisme ha impactat seriosament l'entorn mediambiental.

13) El grau pel qual els turistes i el turisme poden ser identificats o "culpats" per possibles desenvolupaments econòmics i socials "indesitjables".

Les relacions turisme-societat venen també determinades pel nivell d'identificació dels turistes i el turisme amb desenvolupaments "indesitjables", com la saturació o la massificació.

Les transformacions que es produeixen a la societat de Mallorca, fruit del desenvolupament turístic i d'un procés de modernització més general, poden ser atribuïdes, per part dels residents, estrictament al desenvolupament turístic i als seus protagonistes, els visitants. En aquesta línia apunta l'estudi, de l'any 1994, sobre Mallorca "La planificación del turismo sostenible. El proyecto Ecomost" de la International Federation of Tour Operators (IFTO), la patronal internacional de majoristes turístics.

Els problemes de saturació de la societat contemporània illenca sovint són atribuïts als turistes i al tipus de desenvolupament turístic (Aguiló et al., 2004). En concret s'atribueixen a la presència massiva de turistes als mesos d'estiu i a l'estacionalitat del model turístic. Un exemple d'això és el cas de la congestió en el trànsit: sovint s'associa aquesta congestió amb la presència més o menys elevada de cotxes de lloguer, llogats pels turistes, a les carreteres. Tot i així, la congestió en el trànsit és també un problema de societat avançada, ja que també es produeix fora de la temporada turística (quan hi ha molts menys turistes i cotxes de lloguer en marxa), per exemple, per Nadal.

CAPÍTOL 2: L'EMPRESARIAT
HOTELER DE MALLORCA:
L'ARTICULACIÓ ECONÒMICA DE
L'EMPRESARIAT HOTELER I LES
INTERPRETACIONS SOBRE EL SEU
IMPACTE POLÍTIC (1959-1983)

CAPÍTOL 2: L'EMPRESARIAT HOTELER DE MALLORCA (1959- 1983)

2.1 LA BURGESIA PRETURÍSTICA (1900-1959)

S'anomena aquí burgesia preturística a la burgesia que predomina a l'illa entre 1900 i 1959. Es prenen aquestes dues dates de referència perquè, primer, es considera al voltant de 1900 quan Mallorca està plenament inserida en l'economia capitalista⁷ (Manera, 2001), i, segon, és el 1959-60, amb el Pla d'Estabilització econòmica franquista, quan es produeix l'embranchida del turisme de masses. La burgesia del segle XX a Mallorca abans del turisme està composta principalment per un sector agrari i un de comercial, mentre que la burgesia industrial és més aviat escassa. En conjunt, els burgesos són els propietaris dels mitjans de producció –terra, comerç, indústria, finances-, acompanyats per tots aquells que donen suport a una societat capitalista –militars, funcionaris, juristes i altres professions. Tanmateix, no són una classe monolítica, sinó amb contorns força imprecisos (Melià, 1990a i Peñarrubia, 1991).

---

⁷ Cela (1979) situa l'inici de la transició cap al capitalisme al 1873, any a partir del qual molts pagesos passen a ser propietaris de la terra, per la venda per part dels terratinents, i consideren que aquesta transició no s'acaba fins el 1959 amb l'arribada del turisme de masses i l'aplicació del Pla d'Estabilització econòmica.

Manera: "Ja al voltant del 1900 –encara que amb major fermesa en els anys 1930-, l'illa tenia una funció ben definida en el mercat mundial com a productora de gèneres agrícoles, aliments transformats, i certs articles industrials. Aquest paper influencià de manera decisiva les formes d'organitzar-ne la producció. Mallorca era, en suma, una economia capitalista." (Manera, 2001: 300)

A l'hora de parlar de la burgesia cal esmentar les següents tres premisses proposades per Cabana (1996) i adaptades aquí al cas illenc:

-Una classe social tendeix a defensar els seus interessos. És el que fan els qui tenen la propietat dels mitjans de producció o el capital, com és la classe burgesa. Hi ha un cert egoisme de classe, que formaria part intrínseca de la seva manera de ser.

-La burgesia no pot mantenir una actitud d'oposició frontal al govern, ja que seria suïcida. Poden estar-hi d'acord íntimament o no, però com a empresaris o propietaris han de coexistir i, fins a cert punt, conviure amb l'autoritat política. Els empresaris turístics mallorquins durant la legislatura del "Pacte de Progrés" no semblen seguir gaire aquesta premissa "pactista", perquè opten per una oposició frontal al govern de l'autonomia.

-En el cas de Mallorca, cal tenir present la qüestió nacional i el centralisme de l'Estat espanyol. Hi ha un govern de l'Estat, en el qual la participació mallorquina i el pes de la seva burgesia és ínfim, i hi ha una realitat mallorquina amb un fet diferencial, que no és tant sols de llengua i cultura, sinó possiblement també d'estructura social i economia.

2.1.1 INICI DEL CAPITALISME I ARTICULACIÓ DE LA BURGESIA A MALLORCA

El fet de disposar d'un tipus d'economia o altre determina en part les característiques de la burgesia. S'han recollit dos posicionaments generals al voltant de l'inici del capitalisme i l'articulació de la burgesia a Mallorca: el

posicionament de Manera (2001) i el de Cela (1979). El primer posicionament considera que, al voltant de 1900, Mallorca ja és una economia plenament capitalista, i que s'ha vertebrat certa economia industrial abans de l'arribada del turisme de masses. El segon posicionament (Cela, 1979) planteja que Mallorca inicia la transició cap al capitalisme al voltant de 1873, però que és una economia agrària, amb una industrialització molt minsa, fins als anys seixanta. En el primer cas, es crearien les condicions per a una burgesia industrial, en el segon, per a una classe burgesa agrària o potser a la inexistència d'aquest sector social.

El principal representant de la primera tesi és l'historiador econòmic Carles Manera (2001). Segons aquest autor, s'ha conformat una sòlida base econòmica forjada en el decurs de segles: hi ha hagut una evolució dinàmica, al contrari de la teoria de Cela (1979) que defensa el caràcter agrari tradicional de l'estructura econòmica insular.

Manera argumenta que existeix una burgesia, en el sentit econòmic del terme, amb experiència empresarial, abans de l'accés al turisme. A més de cacics rurals, hi ha empresaris agrícoles i industrials amb estratègies econòmiques i formes d'organitzar iguals a la d'altres empresaris europeus. Aquesta burgesia demostra ensinistrament i habilitats històriques en la negociació amb mercats llunyans, i capacitat de transformar un sector econòmic en un altre diferent.

El segon plantejament principal considera que existeix una industrialització molt poc significativa. El representant d'aquesta postura és Cela (1979) que defineix la industrialització mallorquina, que situa entre els anys 1873 i 1959, com un procés que es bloqueja perquè Mallorca juga el paper d'una economia perifèrica en el circuit capitalista europeu. En aquest sentit, l'illa és font de matèries agrícoles d'exportació i mercat de productes manufacturats

d'importació, conformant un règim dependent. Així, a la darrera part del segle XIX i primera meitat del segle XX, l'economia manté la base agrària, si bé amb un augment de petits propietaris pagesos. Segons Cela, aquest tipus d'economia dóna lloc a una petita burgesia agrària i a una insignificant burgesia industrial.

2.1.2 LA DIMENSIÓ POLÍTICA DE LA BURGUESIA PRETURÍSTICA

Per conèixer el paper polític de la burgesia preturística, de 1900 a 1959, cal fer dos exercicis. Primer, cal fer referència als distints règims i períodes polítics amb els quals aquesta classe social ha conviscut en el període històric esmentat. Segon, cal esbrinar qui conforma en aquesta etapa la classe dominant, i quin lloc hi ocupa la burgesia.

La burgesia mallorquina de 1900 a 1959 viu sota els períodes liberals i conservadors de les monarquies d'Alfons XII (1874-1885) i d'Alfons XIII (1885-1923), la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929), la "dictablanda" (1929-1931), la Segona República (1931-1936) i la dictadura franquista (1936-1975). Cal tenir present que el poder local – a nivell de Balears- és bastant escàs en el període estudiat (1900-1959): en cap dels períodes esmentats el poder local o illenc és gaire rellevant. Només a la Segona República hi ha un aprofundiment de la democràcia, però no s'arriba a promulgar un Estatut per a les Balears (Alzina et al., 1982).

S'esmenten dues interpretacions del rol de la burgesia a la primera meitat del segle XX, abans del turisme: les teories de la historiadora Peñarrubia (1991) i les de l'advocat Melià (1990a). Per Peñarrubia (1991), la classe dominant de la

primera part del segle XX, fins a l'arribada del turisme de masses, està formada per una aristocràcia terratinent, i unes burgesies terratinent/agrària, comercial/contrabandista –dintre d'aquesta és molt important Joan March-, i industrial. Els dos primers tipus de burgesia van anar guanyant terreny a l'aristocràcia, mentre que la burgesia industrial juga un paper subordinat. La burgesia no defineix cap nova manera de fer política, sinó que s'incorpora al model polític imperant: el caciquisme. L'exemple més clar d'això és Joan March⁸ (Ferrer Guasp, 2000 i 2004). A Mallorca, segons Peñarrubia (1991), el caciquisme, que sobreviu els distints règims i períodes històrics del segle XX fins a l'arribada del turisme de masses, constitueix una piràmide jeràrquica d'estrats dependents entre sí, amb l'epicentre a Madrid, i encaixa perfectament en les relacions de domini i de classe existents a l'illa.

Per Melià (1990a), existeix una certa burgesia preturística a la primera part del segle XX, però el seu component polític és nul. En aquest sentit, segons Melià Pericàs, desapareix una classe dirigent –la noblesa- sense que cap altra estigui en condicions de substituir-la. D'acord amb l'artanenc, la tímida burgesia que va apareixent es troba amb una situació econòmica colonial: L'oligarquia madrilenya, o la barcelonina, no poden tenir els mateixos interessos que l'empresariat mallorquí. Per tant, afegeix Melià, l'empresari illenc està condemnat a una naturalesa híbrida: d'una banda, de cara a la mà d'obra és el patró, l'enemic natural; de l'altra, per la burgesia peninsular no passa d'ésser

---

⁸ Joan March Ordinas (Santa Margalida, Mallorca, 1880- Madrid, 1962) entra en política com una estratègia de defensa del seu poder econòmic. S'enfronta amb els mauristes a causa de la seva enemistat amb l'empresari navilier i dirigent conservador Manuel Salas. El 1919 aconsegueix el control del Partit Liberal a l'illa, propicia la seva renovació, a partir de l'estructura caciquista, i el dota d'un missatge de paternalisme social. En aquest sentit, el 1918 ofereix a la Federació de Societats Obreres de Palma una Casa del Poble, inaugurada el 1924. Rep sovint el suport de les forces d'esquerra per la seva imatge de capitalista modern, enfrontat al caciquisme conservador i a les velles estructures econòmiques. Durant els anys trenta, esdevé un dels principals representants del renovat capitalisme financer de l'Estat. Al 1931, amb l'arribada de la Segona República, reconverteix el Partit Liberal en Partit Republicà de Centre, i és elegit diputat per Balears a les Corts Constituents. El mateix any és acusat de corrupció i empresonat (acaba fugint). Dóna suport econòmic a l'aixecament militar de juliol de 1936. (Fonts: Pere Ferrer Guasp, 2000 i 2004, i Gran Enciclopèdia de Mallorca, 1991)

un acompanyant marginal, sense gaire pes específic. Segons Melià, això explica el nul component polític que els canvis econòmics comporten, i la inexistència d'un grup social coherent que es pugui fer càrrec del buit de poder que hi ha al país: La burgesia illenca manca d'autonomia com a tal classe social. A això cal afegir el fet que, des del començament del segle XIX, apunta Melià, adquireixen protagonisme social i polític molts de funcionaris, civils i militars, arribats a les illes per ocupar una responsabilitat burocràtica, davant l'exhauriment de la noblesa i la poca força i consolidació de la burgesia.

Els burgesos, segons Melià (1990a), no es creuen amb prou força per organitzar-se com a classe i tractar de dominar els ressorts del poder local, que de per si ja eren minsos. Així, per a aquest autor, la dominació econòmica i el provincianisme polític ajuden a conformar una burgesia que no exerceix cap paper dirigent. Per tant, la burgesia preturística mallorquina, per Melià, és una burgesia perifèrica a nivell d'estat i amb un mínim poder polític. Presenta manca de protagonisme i de poder de decisió, tot i els esforços que fa per complaure els governs centrals. L'excepció a tot aquest plantejament de Melià és el cas de Joan March, que sí que domina tant els ressorts del poder local, com els del poder estatal (el pes polític de Joan March està molt ben treballat a Ferrer Guasp (2000 i 2004)).

2.2 L'EMPRESARIAT HOTELER: ORIGEN I CARACTERÍSTIQUES (1959-1983)

2.2.1 L'ARTICULACIÓ ECONÒMICA DE L'EMPRESARIAT HOTELER

La nova classe empresarial que es va conformant amb el ràpid creixement econòmic de la dècada de 1960 està composta principalment pels individus que passen a tenir la propietat o la gestió dels mitjans de producció implicats en el

negoci turístic. Són sobretot directius i propietaris hotelers, constructors, empresaris de subministres a la indústria turística, empresaris d'indústries auxiliars de construcció i empresaris de serveis en general –que apareixen amb la forta terciarització que experimenta l'economia illenca: el 1955 el sector serveis és el 24% del PIB illenc, mentre que al 2002 és el 82% (Sa Nostra, 2003). No s'ha investigat encara en profunditat l'origen dels capitals de la nova burgesia que es va constituint, segurament aquests capitals s'han d'atribuir, a més dels doblers dels majoristes turístics, els quals sí que han estat estudiats (per Picornell, 1989; i Sastre, 1994), a diferents procedències com capital agrari, capital del retorn d'emigracions –“indianos”-, capital d'estraperlo o contraban –molt present a l'illa durant la primera meitat del segle XX. La burgesia preturística, en canvi, no entra en el negoci turístic fins a la dècada dels vuitanta perquè ho troba una activitat econòmica insegura, i prefereixen invertir en activitats del sector secundari i en la construcció d'un polígon industrial (Picornell, 1989).

A Mallorca, de tota la nova classe empresarial, l'empresariat hotelier és el grup clau, el més rellevant, perquè té un paper cabdal en el desenvolupament econòmic i turístic de l'illa, ja que aquest desenvolupament s'articula de manera molt forta al voltant de l'oferta hotelera. El desenvolupament del turisme de masses a l'illa, apart d'uns turistes i uns operadors turístics estrangers, necessita d'una oferta hotelera, que és posada en marxa pels illencs. El viatge organitzat –“package holiday”- del turisme de sol i platja inclou principalment el bitllet d'avió i l'allotjament en hotel –no és fins a la dècada dels vuitanta que l'allotjament passa a realitzar-se també en apartaments, i fins a la dècada dels noranta els xalets no entren amb força (com a forma d'allotjament del turisme

residencial)⁹. Per tant, l'oferta turística gira al voltant dels hotels, d'aquí la importància de l'empresariat d'aquests establiments.

L'hoteler és l'actor que més s'ha cohesionat, de tot el nou conjunt d'empresaris, al llarg del desenvolupament turístic. Exemples de la seva cohesió són el seu aglutinament al voltant de la Federació Hotelera de Mallorca, on es troben aproximadament el 80% dels hotelers segons dades de la pròpia Federació, i la imatge d'unitat interna que transmeten cap a fora. La mostra més clara d'aquesta unitat cap a fora és l'absència de discrepàncies públiques, per part d'hotelers, a la línia d'acció de la Federació Hotelera durant els quatre anys d'enfrontament amb el Pacte de Progrés. A més, exemples de la importància de la classe hotelera es troben en el lideratge d'opinió que porten a terme en el conjunt del sector turístic (són freqüents els posicionaments conjunts de totes les associacions empresarials turístiques tot donant suport a temes que afecten als empresaris hotelers), i en el conjunt del sector empresarial (a l'actualitat el president de la patronal empresarial illenca –CAEB- és un hoteler, Josep Oliver).

El "boom" turístic comporta, salvant les distàncies, els efectes d'una mena de revolució industrial per a l'illa. Una part rellevant dels elements que apareixen en altres llocs de la mà de la revolució industrial i de la revolució burgesa arriben a l'illa amb el desenvolupament turístic¹⁰. És el cas de l'explosió demogràfica, la inversió de molt capital en el sector econòmic emergent, les grans inversions en transports i comunicacions -construcció de l'aeroport-, el creixement de la ciutat –Palma- i, en general, el procés de Modernització¹¹ que

---

⁹ L'evolució del model turístic i territorial illenc és estudiada a Blàzquez, Murray i Garau (2002), C.Picornell i M.Picornell (2002), i Rullan, O. (1999).

¹⁰ S'utilitza l'anàlisi comparada de revolució industrial i revolució turística aportada per Mazón (2001).

¹¹ Es pren la definició de Modernització aportada pel Termcat (1992:53): "Conjunt de processos socials, econòmics, polítics i culturals amb què es realitza un determinat tipus de desenvolupament i de canvi,

auspícia l'activitat turística (un procés modernitzador que abans no ha pogut encoratjar la minsa activitat industrial illenca). En el procés de Modernització han intervingut distints factors com la generalització del sistema educatiu o els mitjans de comunicació, però el turisme ha estat el catalitzador d'aquest procés. Cal matisar el plantejament de l'explosió turística com a industrialització, en el sentit que hi havia una certa economia industrial i una certa burgesia abans del turisme de masses, tot això, emperò, al si d'una societat i economia principalment agràries.

Es disposa d'un conjunt hotelier bàsicament autòcton, en altres paraules, la major part de la propietat hotelera resta en mans mallorquines. Josep Melià (1990b) considera que, sense el model turístic de masses, la infraestructura productiva no tendria la composició que té. Melià dibuixa un escenari que el porta a afirmar que, si s'hagués desenvolupat un model de turisme d'èlit, enlloc d'hotelers mallorquins, tendríem un model colonial marcat per menys establiments, de més qualitat, de multinacionals i on l'illenc seria mà d'obra barata. Aquest fet li permet a l'autor artanenc afirmar que Mallorca no s'hauria enriquit amb el turisme d'èlit tant com ho ha fet amb el turisme de masses.

Cal tenir present el context polític en el qual sorgeix aquest empresariat: el franquisme. Per Melià (Capellà, 1975), l'empresariat que ja existeix i l'empresariat turístic que s'ha anat formant troben unes condicions, durant el franquisme, per enriquir-se, amb la qual cosa la seva posició és de privilegi econòmic, social i polític. Afegeix que la falta d'un sistema democràtic i d'una tradició obrera molt general contribueixen a crear una inèrcia política de cara a la no participació, que pot donar l'aspecte que la societat mallorquina no té problemes a resoldre. Fins i tot, segons Melià, s'arriba a creure que el

---

caracteritzats per la tecnificació de la producció, la burocratització de l'exercici del poder i el desenvolupament d'una esfera privada de significacions contraposades a una esfera pública.”

desenvolupament econòmic que encapçala l'empresariat suposa una transformació econòmica sense crisis ni trasbalsaments.

L'articulació de l'empresariat hoteler és analitzada per etapes econòmiques, tot estudiant quin tipus d'empresari predomina a cada etapa (això no vol dir que els altres empresaris deixin d'existir) (Organización Sindical de Baleares, 1970, Picornell, 1989, i Sastre, 1994):

1. L'empresari tradicional (fins 1959)
2. L'empresari d'oportunitat (1959-1973)
3. L'empresari financer (1973-1985)
4. L'empresari internacional: L'expansió internacional de les cadenes hoteleres i la segona generació d'empresaris (des de 1985)

1. L'empresari tradicional (fins 1959)

A la dècada dels cinquanta, abans del desenvolupament turístic de masses ja existeix un empresariat hoteler tradicional -casos de l'Hostal Terminus, l'hotel de l'illa que porta més temps obert sense interrupció, i del Mediterráneo-, que viu d'un turisme minoritari, bàsicament de l'Estat i que ve a l'illa a través de campanyes com la de "Lluna de Mel a Mallorca", promogudes per Foment de Turisme de Mallorca. És un empresariat amb un creixement lent, però amb una certa solidesa. Porta a terme una eficaç promoció turística respecte de les agències estrangeres, embrió dels futurs majoristes. L'hostaleria tradicional té una dimensió reduïda, la seva estructura és familiar, quasi artesanal i molt sovint el propietari és el director de l'establiment. En aquesta etapa les matèries primeres són de sectors agrícoles i ramaders de les Illes. Aquest tipus d'empresariat ha anat desapareixent: davant l'augment de la demanda i la

necessitat de construcció de més oferta hotelera que es produeix als seixanta, l'hoteler tradicional no respon i deixa l'espai al d'oportunitat.

2. L'empresari d'oportunitat (1959-1973)

A partir de 1959, amb el Pla d'Estabilització econòmica, i especialment al voltant de 1967, la demanda experimenta una estirada molt forta, i els majoristes turístics necessiten més allotjaments. Aquests majoristes financen a gent de l'illa, implicada de distintes maneres en el sector turístic, per a que construeixin nous hotels a canvi de tenir les places contractades pels primers quatre o cinc anys des de l'obertura del nou establiment. Aquesta gent, anomenats empresaris d'oportunitat, procedeixen del mateix sector de l'hostaleria o d'altres sectors pròxims: caps de recepció (cas de Gabriel Escarrer, de Sol-Meliá, primera cadena hotelera de l'Estat), quadres intermedis de l'hotel, constructors, picapedrers, fusters, transportistes (cas dels germans Barceló, del Grup Barceló, segona cadena hotelera més important (Sard, 2002)), cuiners, botiguers (cas de Lluís Riu, de Riu Hotels, tercera cadena hotelera). Una excepció a aquests orígens la constitueix Miquel Fluxà (President Iberostar, quarta cadena hotelera), que prové d'una nissaga d'empresaris de la pell.

Els economistes Antoni Montserrat i Carles Manera també fan referència als empresaris d'oportunitat:

“L'empresari turístic és un empresari que va néixer de forma absolutament autodidacta, que li va ploure damunt. No és un empresari que surt a obrir mercat, sinó

que els altres vénen a comprar. I en general va partir de baix.” (Entrevista Antoni Montserrat a Moll, 2004: 6)

“Empresaris que són, en un primer moment, emprenedors –en el sentit shumpeterià: capaços de canviar les condicions de producció i de distribució-, però que esdevenen acomodaticis.” (Manera, 2004)

3. *L'empresari financer (1973-1985)*

A principis dels anys setanta, i en una situació catalitzada per la crisi del petroli de 1973, ambdós tipus d'empresaris, el tradicional i el d'oportunitat, comencen a pensar amb solucions per a neutralitzar la situació a la qual ha arribat el sector: els costos augmenten i els ingressos resten rígids. En aquell moment la propietat hotelera està força atomitzada, amb un empresari tradicional sense força i un d'oportunitat totalment hipotecat.

Apareix l'empresari financer, procedent en part del d'oportunitat. L'empresari financer planteja la futura adaptació de l'oferta a la demanda mitjançant nous tipus d'unitat operativa, com la cadena hotelera, l'associació o la federació d'hotels, amb la qual cosa aconseguixen una important racionalització en els costos. Serien exemples: Hotels Riu, Hoteles Mallorquines (embrió de Sol-Meliá), Hoteles Albertí, Hoteles Agrupados (Rumasa)...Aquí s'inclourien també els principals “tour operators” que han invertit directament. Aquest tipus d'empresariat predomina en un primer moment a les Platges de Calvià i a Cales de Mallorca.

L'empresari financer està a l'expectativa de les possibilitats futures de jugar front a la necessària reorganització del sector hotelier. Tant l'empresari tradicional com el d'oportunitat, per un procés molt fort de concentració al llarg de la dècada dels setanta, traspassaran els seus hotels a cadenes hoteleres mallorquines o forànies, que són les úniques que poden fer front a les estratègies dels majoristes turístics.

4. L'empresari internacional: L'expansió internacional de les cadenes hoteleres i la segona generació d'empresaris (des de 1985)

En aquesta etapa es consoliden l'empresariat financer, la concentració de cadenes hoteleres i també la concentració dels majoristes turístics. El 1985 l'Estat espanyol signa el Tractat d'Adhesió a la Comunitat Econòmica Europea (CEE). També al 1985 la Cadena Sol i Hoteles Barceló, que seran la punta de llança de l'expansió internacional dels hotelers mallorquins, construeixen els seus primers hotels a l'estranger: la Cadena Sol a Bali (Indonèsia) i Barceló a Playa Bávaro (República Dominicana). Dins d'aquesta etapa, cal subratllar l'embranchada de l'expansió internacional a partir de 1994, una vegada superats els efectes de la Crisi del Golf i quan les xifres d'arribades de turistes a Balears reprenen augments espectaculars.

També al llarg de la segona meitat dels noranta es van incorporant els fills dels empresaris al capdavant de les cadenes hoteleres, és el cas de quatre de les cinc primeres cadenes hoteleres mallorquines: els germans Escarrer - Sebastián, Gabriel i María Antonia- a Sol-Meliá, Simón i Simón Pedro Barceló a Grupo Barceló, Lluís i Carme Riu a Riu Hotels, i Margalida Ramis a Grupotel. La majoria d'aquesta segona generació ha implantat o ha reforçat el model

americà d'administració d'empreses, basat en estrictes criteris de racionalitat econòmica. Fins i tot alguns d'aquests empresaris, com Sebastián Escarrer, s'han format i han tingut experiència professional als Estats Units.

Els empresaris de les grans cadenes hoteleres, al diversificar geogràficament, passen a tenir només una petita part del seu negoci a l'illa, això comporta que puguin adoptar posicions de més força a l'hora de negociar amb els majoristes turístics. En canvi, els empresaris de pocs hotels es troben en situacions de dependència en les negociacions amb els majoristes.

Els majoristes turístics compren places i apareixen petits inversors d'altres sectors com comerciants i professionals liberals, que s'incorporen una vegada han comprovat que el negoci turístic és un negoci segur. La planta hotelera creix molt poc i augmenta la resta d'oferta turística, com els apartaments i les vivendes turístiques vacacionals. L'augment de l'oferta hotelera als darrers vint anys ha estat molt minso. Aquesta estabilització de l'oferta hotelera comporta també una consolidació de l'empresariat hotelier, que passa a intervenir en el panorama polític, com a mínim en la política turística, i porta a terme diferents formes de lideratge social i d'opinió, com s'estudia més endavant.

A principis del segle XXI conviuen tres grans tipus d'empreses: les grans cadenes hoteleres (Sol-Melià, Barceló, Riu i Iberostar), amb la majoria de la seva activitat econòmica fora de l'illa; les cadenes hoteleres mitjanes (destaquen Viva Hotels, THB, Stil Hotels, Grupotel, Blau Hotels, Saint Michel, Protur, Hipotels), amb l'activitat econòmica repartida entre l'illa i fora de l'illa; i les cadenes hoteleres petites i els hotels independents, amb la major part, o tota, la seva activitat econòmica a l'illa.

2.2.2 ELS HOTELERS S'ORGANITZEN: LA CREACIÓ D'UNA PATRONAL

Les primeres fites rellevants d'acció col·lectiva en la història sobre l'empresariat hotelier mallorquí, són, a l'any 1976, primer, la creació de la Federació Empresarial Hotelera de Balears, i, segon, el que s'anomena la "Marxa a Madrid", on hi van al voltant de 400 hotelers mallorquins. Amb l'arribada de la democràcia i la nova legislació, tots els sectors empresarials creen les seves associacions. Cabrera (2002 i 2003) assenyala que les associacions empresarials tenen una funció política important a la Transició espanyola, en un marc on les relacions entre els treballadors i els empresaris estaven força deteriorades, segons la historiadora, pels conflictes laborals, per la crisi econòmica, i per la relació preferent del franquisme amb l'empresariat. La Federació Hotelera illenca es crea principalment per afrontar les incipients negociacions col·lectives amb els treballadors turístics i els sindicats¹². També esdevé l'actor polític i l'interlocutor dels hotelers amb les administracions públiques. Tant la "Marxa a Madrid" com el naixement de la Federació es produeixen en un marc determinat per, primer, el col·lapse del model turístic de les Balears –durant la dècada dels seixanta i principis del setenta l'oferta hotelera ha crescut espectacularment i sense cap tipus d'ordenació -, segon, les conseqüències de la crisi econòmica de 1973 i, tercer, la crisi política arrel de la mort de Franco el 1975. En paraules de l'hotelier Fortesa-Rei, la Marxa a Madrid suposa "un acte de solidaritat empresarial i una protesta per la manca d'atenció de les autoritats centrals respecte del fet turístic" (M.Alenyar i R.Servalls, 1990: 55). Aquesta acció comporta, segons Picornell (1989):

-La conscienciació per part de l'Administració Pública de que el sector passa per una greu crisi, estructural i no conjuntural, per altra part global al conjunt dels països europeus.

---

¹² Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993)

-La conscienciació per part de l'empresariat de la necessitat d'integrar-se a una organització, de caràcter gremial, propiciant la unitat empresarial. Fruit d'això és la creació de les associacions zonals i llur posterior integració a la Federació Empresarial Hotelera de Balears -al 1984 canvia el nom pel de Federació Empresarial Hotelera de Mallorca.

La Federació Hotelera esdevé un vehicle de formació i consolidació empresarials. L'empresariat illenc, com s'ha vist, és bastant improvisat, per tant aquesta federació empresarial pot contribuir a donar-li certa base i tradició, i és un instrument per dotar aquest sector de cultura empresarial.

Des de la seva fundació a finals de 1976, la Federació Hotelera de Mallorca ha estat l'associació empresarial que ha defensat els interessos del sector hotelier. Amb anterioritat es defensaven principalment, i de la manera que el marc polític franquista ho permetia, al si del Consejo Económico Sindical i una mica també a través de la Asociación de Industriales Mallorquines (ASIMA)¹³. El 2003, la Federació Hotelera aglutina el 80% dels hotels de Mallorca, un total de 934 establiments, dels quals un 39% estan en cadenes hoteleres¹⁴. El percentatge de federats és alt, per tant les actuacions i posicionaments de la Federació són significatives per al conjunt dels hotelers.

La Federació Hotelera està composta per 25 associacions hoteleres de les zones turístiques de Mallorca, una associació d'agroturisme (Associació Balear d'Agroturisme), una associació de petits hotels a edificis històrics (Reis de Mallorca) i l'Associació de Cadenes Hoteleres.

---

¹³ Entrevista Professor Història UIB 2-04-03

¹⁴ Dades aportades per la Federació Hotelera de Mallorca, febrer'03

Les funcions de la Federació són principalment: representar els hotelers en les negociacions amb el govern de les Balears, govern estatal i Unió Europea; signar convenis col·lectius amb l'Administració i els sindicats; i prestar serveis legislatius als seus associats, com fer-li arribar les noves normatives turístiques o assessorar-li en les seves gestions davant Hisenda.

També assumeix les tasques de representació els hotelers a la patronal dels empresaris de Balears, CAEB, la patronal estatal de zones turístiques, Zontur, el Foment de Turisme, la Cambra de Comerç i la Comisión de Turismo de la CEOE.

2.3 L'IMPACTE POLÍTIC DE L'EMPRESARIAT HOTELER

Miquel (2000 i 2002) i Miquel i Reina (2001) afirmen que la transformació econòmica turística no comporta l'aparició d'una classe empresarial moderna a Mallorca. Segons ells, romanen modes agraris en les relacions de poder d'una economia i mercat de treball que ha esdevingut majoritàriament del sector terciari. Per Miquel, una part significativa de les estructures polítiques, les percepcions i les xarxes socials de la Mallorca actual són generades en la societat preturística, de manera que l'economia turística funcionaria principalment sobre la base d'una estructura social i moral preindustrial. Segons aquest autor, això explica que “un empresari es recolzi en velles lleialtats pageses per augmentar la productivitat” (Miquel, 2001: 94). Les relacions socials agraristes, d'acord amb ell, perduren com un sistema de funcionament útil i funcional.

L'estudi detallat amb entrevistes sociològiques a directius empresarials portat a terme per Miquel i Reina (2001) conclou que l'empresariat turístic illenc presenta índexs baixos de modernitat empresarial, concretat, entre altres indicadors, amb el seu poc entusiasme per la millora de la qualitat del producte, amb la racionalització de la gestió, o amb les relacions premodernes i de pacte moral que estableixen amb els treballadors de les seves empreses. En el cas de les grans cadenes hoteleres amb una expansió internacional, afegeixen que sí que apareixen criteris de modernitat empresarial en les seves divisions internacionals, però que es mantenen els modes bàsicament premoderns a la divisió local. Manera (2004) afirma que cal conèixer si l'empresariat és principalment especulatiu o si encoratja processos d'economia productiva:

“Cal un millor coneixement del comportament de l'empresariat, en el sentit de si es detecten empresaris especuladors –que només juguen amb els diferencials dels

preus- o ens trobem, també, davant d'homes de negoci que podríem qualificar com del "valor afegit", és a dir, que fugen del curt termini i observen el procés econòmic amb perspectives de més llarg termini." (Manera, 2004: 4)

Josep Melià, en el llibre "30 anys de turisme a les Balears (1959-1989)" (per tant la seva reflexió fa referència fins a finals de la dècada de 1980), elabora un anàlisi força contundent de la burgesia turística, el bessó de la qual és l'empresariat hotelier autòcton:

"L'aparició d'una burgesia –que no va ésser possible amb una industrialització que restà a mig camí- s'ha fet realitat amb el turisme. Que aquesta burgesia –que de vegades sembla un arreplegament més que una classe social consolidada i segura d'ella mateixa- no hagi assumit cap rectoria social –i funcioni com un sindicat de pidolaires- és tot un altre tema. Que en el fons la seva mentalitat sigui més especuladora que empresarial, que no dubti en cremar el territori i en col·locar a fora els excedents, són altres aspectes de la manca de tradició i de la feblesa d'un procés de sedimentació tant accelerat." (Melià, 1990b: 6)

Melià apunta la poca tradició burgesa que existeix, abans del turisme, a la societat illenca i la poca sedimentació de la nova classe social turística: la seva aparició és molt recent -anys seixanta- i es constitueix en un procés molt accelerat, en el context del ràpid desenvolupament turístic de masses.

Els hotelers no han realitzat rectoria social en el sentit que segurament proposa Melià: el de fer país. En canvi, sí que han fet rectoria social entesa com fer de classe dirigent o influent al si de la societat, sobretot des de que hi ha comunitat autònoma i Federació Hotelera. Són, per tant, una classe rectora perquè intervenen en els processos de decisions públiques, a mesura que es van consolidant com a classe empresarial, i especialment des de l'arribada de l'autonomia –1983-, amb amples competències en matèria turística.

Melià (1990b) estudia els 30 primers anys del turisme de masses a Mallorca (1959-1989), i determina que els interessos de la societat illenca no ocupen un lloc significatiu en l'ordre de valors del nou empresariat. Elabora una proposta explicativa que es resumeix aquí en quatre passes:

L'EMPRESARIAT TURÍSTIC I LA SOCIETAT MALLORQUINA (1959-1989) SEGONS MELIÀ (1990b)

1) El turisme és un fenomen internacional, per tant la internacionalització de l'activitat econòmica comporta la internacionalització dels esquemes de dependència

2) La dependència comporta relacions de poder desiguals, perquè els mercats emissors, bàsicament Gran Bretanya i Alemanya, són considerats com els qui marquen les regles a seguir a l'economia mallorquina, que juga el paper d'una economia perifèrica. L'excepció són les grans cadenes hoteleres illenques que ja no depenen del seu negoci turístic a l'illa.

3) L'esquema de poder es reflecteix en la presència d'una classe empresarial mallorquina dependent dels majoristes turístics -poder econòmic forà. Aquesta classe, tot i pertànyer a la societat illenca, es veu més condicionada pel qui paga que per la seva solidaritat i identificació amb els altres membres del país.

4) Tot això desemboca en una absència dels interessos de l'illa en un primer pla de l'ordre de valors de la nova classe empresarial turística.

Elaboració pròpia a partir de Melià (1990b)

Melià (1990b) parla d'una burgesia turística amb un paper molt significatiu al si de l'economia i la política illenca, però alhora és una burgesia perifèrica i dominada en relació als principals poders econòmics, que en el cas de l'illa són els majoristes turístics ("touroperadors") britànics i alemanys.

Picornell (2004) exposa que, des de la dècada de 1990, les grans cadenes hoteleres (Sol-Meliá, Barceló, Riu i Iberostar) tenen la major part del seu negoci a fora i, per tant, no estan sotmeses a aquestes relacions de dependència¹⁵. Barceló i Riu passen a participar de la propietat dels majoristes: Barceló disposa del 16% de la companyia britànica First Choice i Riu té el 5% de la companyia alemanya TUI (que alhora posseeix el 50% de les accions de Riu) (Revista Hosteltur, gener 2005).

2.3.1 EMPRESARIAT HOTELER I ACTITUDS POLÍTIQUES

Fortesa-Rei, ex-president de la Federació Hotelera de Mallorca (1989-1991), descriu el que per ell són les actituds polítiques i socials davant el conjunt de la societat, per part del sector hotelier al llarg dels primers trenta anys de Turisme de Masses (1959-1989) (M.Alenyar i R.Servalls, 1990). Dibuixa l'empresari turístic de tot aquest període com una persona que tem les qüestions més enllà del seu negoci. Els temes que l'empresari relaciona amb fets polítics o amb fets que li fugen de les mans són temes que li desagraden profundament, segons Fortesa-Rei: "[L'empresari] pensa que opinar o intervenir a nivell públic en política no és cosa seva i que, per tant, no ho ha de fer" (Alenyar i Servalls, 1990:56). L'enfrontament dels hotelers amb el govern autonòmic del Pacte de Progrés (1999-2003) pel tema de l'impost turístic o "ecotaxa", demostra que la

---

¹⁵ A Balears, Sol-Meliá disposa només del 10'9% del total de les seves habitacions (8501 habitacions de 77630), Barceló un 8'9% (2866 de 32122 habitacions), Riu un 13'3% (4186 de 31517 habitacions), i Iberostar un 21'1% (4960 de 23456 habitacions) (Font: Revista Hostelmarket, gener 2004).

situació ha canviat, l'empresari sí que intervé en públic sobre política, almenys quan aquesta afecta directament als seus interessos.

Melià (1990b) situa a la burgesia turística entre els sectors conservadors de l'illa. Aquesta, per Melià, entén el turisme com l'única cosa que es pot fer, i això comporta, segons l'artanenc, la renúncia per part d'aquesta classe a qualsevol projecte de modernització efectiva del país. Les seves maneres de fer tenen com a mals segons Melià: 1) el fet d'entendre l'atzar com a definidor del model econòmic; 2) la renúncia a la planificació; 3) la malversació d'energies i recursos.

Picornell (1989) distingeix dos grans grups d'empresaris¹⁶. El primer grup són els que consideren que l'activitat turística s'ha de planificar seriosament i que cal una intervenció pública agosarada. El segon grup són aquells que presenten el creixement turístic amb poca regulació de la política pública com alternativa de futur. En el primer grup, el dels empresaris partidaris de planificar seriosament, Picornell hi situa com a exemple una persona que ha fet lideratge al si de la classe hotelera, Jaume Cladera, hotelier i Conseller de Turisme de 1983 a 1993. Cladera, com a conseller, emprèn les primeres iniciatives públiques d'envergadura per regular l'oferta turística. En el segon grup, els partidaris de no regular el creixement, s'inclouen principalment alguns hotelers i sobretot els nous inversors, com petits empresaris i gent que disposa d'un cert capital –obtingut d'altres sectors com l'immobiliari o el constructor-, que s'incorporen al negoci turístic en la segona meitat de la dècada de 1980 i 1990. Els nous inversors no són gaire ben rebuts per la resta de l'empresariat hotelier perquè volen augmentar l'oferta turística, mentre que l'empresariat ja existent considera que l'oferta no ha de créixer gaire més.

---

¹⁶ Picornell elabora la dicotomia de dos grups d'empresaris a finals del vuitanta (1989), emperò, modestament actualitzat aquí, es considera un model d'anàlisi plenament vàlid.

Entre els sectors empresarials turístics, els representants de les grans cadenes hoteleres són els més fermes defensors de cap plaça turística més (tant plaça hotelera com d'ús turístic), en la franja d'allotjament vacacional de sol i platja. Això succeeix principalment des de la dècada de 1990, després de la crisi turística de 1989 a 1993. Els grans hotelers disposen de la major part de l'activitat turística fora de l'illa, on aconseguen marges de benefici alts. No tenen intenció d'augmentar les places a Mallorca, ni tampoc volen que augmentin places els nous inversors, perquè creixeria la competència. Mallorca és un destí turístic madur i amb una competència forta i creixent a la resta de la Mediterrània. Un augment de places comportaria una davallada dels preus hotelers.

Els hotelers independents dels destins madurs són els que disposen d'un panorama de futur més negatiu. Tenen els seus establiments en zones turístiques molt consolidades i amb una alta densitat de places: el cas paradigmàtic és el de la Platja de Palma amb 30.211 places hoteleres (C.Picornell i M.Picornell, 2002). Depenen gairebé totalment dels majoristes, el producte que ofereixen es pot trobar més barat en altres parts de la Mediterrània, i la demanda del turisme de masses de sol i platja és molt sensible a petits diferencials de preu. Els petits hotelers de zones madures demanden una intervenció pública molt forta per relançar les seves zones turístiques. La proposta de relançament consisteix en una reconversió integral de la zona turística, una forta inversió en infraestructures, i unes mesures que permetessin als empresaris hotelers la possibilitat de transformar els hotels més obsolets en vivendes residencials.

2.3.2 EMPRESARIAT HOTELER I PAÍS

“Fer país” és un terme molt ample, aquí es defineix com aquell conjunt d’iniciatives a favor d’una determinada societat, amb l’objectiu d’augmentar-ne la seva cohesió i vertebració. L’expresident de la Federació Hotelera Fortesa-Rei planteja quin hauria de ser, segons ell, el paper dels hotelers: “Els empresaris no poden ser uns estranys en el país on fan feina. Si no estàssim allà on estam, no seríem allò que som. L’empresari s’ha de sentir orgullós de pertànyer al seu país. S’ha d’identificar amb el seu país” (Alenyar i Servalls, 1990: 56). El plantejament expressat per Fortesa-Rei és el d’un empresariat que faci lideratge social i mecenatge, tot enllaçant amb el plantejament de Melià. Els referents d’ambdós són les burgesies catalana i basca, que des de les revolucions industrials del segle XIX i fins al tardofranquisme, juguen un paper de lideratge social i de “fer país”, tot engegant distintes iniciatives de caire cultural i social. Al franquisme, alguns destacats empresaris catalans, l’exemple paradigmàtic dels quals és Fèlix Millet, fan mecenatge en favor de la defensa i promoció de la llengua catalana (Cabana, 1996).

Emperò, l’empresari turístic mallorquí neix a un període històric diferent al període de la burgesia catalana i basca, i tampoc els empresaris catalans contemporanis estan fent lideratge (Cabana, 2001). Fortesa-Rei i Melià assumeixen un model social on els empresaris han de liderar i modernitzar la societat, com fent un guiatge sobre la resta de la societat. En canvi, Villatoro (2000) afirma que, en el cas de Catalunya, i a Mallorca també es troben alguns indicis, sectors procedents de les classes mitges i treballadores han engegat multitud d’iniciatives tot bastint una densa societat civil, i han portat a terme això enlloc de quedar-se esperant les iniciatives i la guia dels empresaris.

Especialment al segle XIX, el paper de mecenatge, lideratge social de la burgesia té cert sentit perquè assumeixen qualcunes tasques on l'Administració Pública no arriba, com, per exemple, la dotació d'infraestructures i escoles als barris dels treballadors de les seves fàbriques. Això succeeix principalment a Catalunya i País Basc, perquè l'administració centralista respon poc a les demandes d'aquests territoris, i els empresaris, tot recolzant-se en la incipient xarxa social i cultura cívica, van per davant de l'administració en la satisfacció d'algunes necessitats col·lectives¹⁷. (Cabana, 1996)

Fent una ràpida ullada al que ha sigut el desenvolupament turístic, s'observa que la proposta de Fortesa-Rei, d'una classe empresarial que fes lideratge social i mecenatge, no ha estat majoritària al si de l'empresariat hoteler: hi ha una absència d'iniciatives que mostrin un cert grau d'identificació amb el país, a favor de la societat i el medi ambient de l'illa. Participen i intervenen a la societat, tot i que de manera escassa, a través de Fundacions i entitats de l'àmbit sociocultural. És el cas de la Fundació Barceló, que inverteix principalment en art, investigació en malalties, inversió socio-sanitària en països del Sud¹⁸, normalment a prop de complexos turístics seus, per tant és també una dotació d'infraestructures per a la seva activitat turística. Riu Hotels està darrera la Fundació Riu (treballa amb discapacitats mentals bàsicament a l'àmbit de Girona)¹⁹, i la Fundació Campaner (exdirectiu de Riu que compta amb aportacions d'aquesta cadena hotelera per lluitar contra la malaltia del "noma" a Níger)²⁰. La Fundación Turístico-Cultural de las Islas Baleares – Fundatur- reuní als principals empresaris illencs (gairebé tots ells del sector turístic) per comprar un vaixell al Rei d'Espanya.

---

¹⁷ No és l'objectiu de la recerca estendre's en exemples d'aquesta manera de fer dels empresaris, per a més dades es recomana el llibre de Cabana (1996) "La burgesia catalana. Una aproximació històrica". Barcelona, Ed. Proa.

¹⁸ Memòries Fundació Barceló (1995-2001).

¹⁹ Entrevista presidenta Riu Hotels (27 agost 2002)

Entrevista Cap de Premsa Riu Hotels (20 juny 2000)

²⁰ Ídem

La responsabilitat social corporativa comença a aparèixer tímidament en el cas de la cadena hotelera Sol-Meliá, liderada pel Vicepresident Executiu Sebastián Escarrer. Entre les seves accions, compta amb gestos com la donació d'un euro a organitzacions no governamentals per cada reserva d'allotjament que es faci a la seva cadena hotelera a través de la pàgina web, o la possibilitat de fer treball comunitari tot ajudant a construir una escola o un centre sanitari algunes tardes mentre s'està de vacances a la República Dominicana. Més en general, Sol-Meliá finança projectes d'organitzacions no governamentals per al desenvolupament²¹. A nivell universitari, impulsen la Càtedra Sol-Meliá i el Premi d'Estudis Turístics Gabriel Escarrer. El llançament de la línia de responsabilitat social suposa una novetat en el discurs de la cadena hotelera, així com una operació que podran rendibilitzar a nivell d'imatge com a resposta a les crítiques de manca de compromís social de Sol-Melià.

Tanmateix, manquen mecenatges, programes de beques, compres de patrimoni²², adquisició de la producció agroalimentària local²³... Sí que es troben, en canvi, compres de finques: és el que s'anomena "compres sumptuàries", empresaris hotelers comprant terres per obtenir distinció, com si volguessin assolir l'"status" de l'antiga classe terratinent. Això queda molt ben recollit a la novel·la "Els carnisers" de Guillem Frontera²⁴.

En relació a la llengua, el sociolingüista Joan Melià manifesta:

---

²¹ Conferència Sebastián Escarrer al Cicle "Trajectòries Empresarials"-Universitat de les Illes Balears, 19 abril 2004.

²² Caldria incloure l'excepció de la Fundació Illes Balears dedicada a la compra de grans finques. Està presidida per Gabriel Cañellas, el qual la constituí des del Govern Balear, amb la col·laboració dels principals empresaris illencs. El fet que Cañellas hagi continuat dirigint la Fundació després de deixar el Govern és significatiu del concepte patrimonial de poder que té.

²³ El Conseller d'Economia del "Pacte de Progrés" (1999-2003), Pere Sampol (PSM) explica en dos articles a la premsa (que porten per títol "Carta oberta a Gabriel Escarrer (I i II)" Diario de Mallorca, 20 i 27 juliol 2003) que la cadena il·lenca Sol-Meliá cancel·là la compra de llet a l'empresa mallorquina "Agama", perquè compren una altra llet que els hi ofereixen una pesseta per litre més barata. Fins aquell moment, Sol-Meliá comprava el 6% de la producció de l'única companyia lletera mallorquina.

²⁴ Frontera, G. (1969) Els carnisers Barcelona, Club Editor.

“La nova burgesia eixida del “boom” turístic és una gent que escala socialment i que per distingir-se imiten la classe dominant castellana²⁵. Així renuncien a la llengua a partir de la primera nova generació (els fills), en un intent de dissimular els orígens socials i culturals. El desig d'ocupar un lloc de poder social de forma immediata els ha conduït a renunciar a allò que consideren un entrebanc, la pròpia llengua.” (Joan Melià, 1987: 274)

En relació al territori, els hotelers encapçalen, a les dècades de 1960 i 1970, un creixement desordenat i que comporta impactes molt greus sobre el litoral -un entorn ecològic fràgil-, a més d'una destrucció paisatgística considerable (Blàzquez, 1996; Mazón, 2001; Picornell, 1989). Emperò, a les dècades de 1980 i 1990, els empresaris hotelers (a través Federació Hotelera) no són els empresaris que plantegen les posicions de més creixement urbanístic. El creixement urbanístic el defensen principalment els empresaris constructors, representats de 1977 a 2001 per l'Associació de Promotors i Constructors de Balears, i des del 2001 per l'Associació de Constructors de Balears.

El paper de l'empresariat en relació al país és molt poc significatiu si s'agafen com a referència, primer, les activitats com mecenatges o fundacions; segon, les actituds envers la llengua; i, tercer, les accions envers el territori i el medi ambient. Pons (2001) afirma que, a la societat turística illenca existent des de la dècada de 1960, el “mallorquinisme” cultural i polític no s'adscriu a la burgesia sinó a les noves classes mitges amb capital cultural, que tenen ascendència de classes populars, principalment de la pagesia.

Per Aguiló (2001), la velocitat del procés turístic no ha permès estructurar un entramat en la societat de les Balears on les classes dirigents empresarials hi juguin un paper de lideratge social en el sentit de fer país. Simultàniament,

---

²⁵ Joan Melià (1987) fa referència a una classe dominant preturística i castellanoparlant, aquesta està composta principalment per alt funcionariat de procedència espanyola. Seguint l'anàlisi de Josep Melià Pericàs (1990a), és un sector social que adquireix molta força a l'illa, conjuntament amb el clergat, per la manca d'una burgesia i l'extinció de la noblesa.

segons ell, s'ha creat un sentiment de que els hotelers han estat els autèntics beneficiaris del procés turístic i que han exercit la suficient pressió per a que les accions del poder polític li hagin beneficiat o en tot cas no li hagin perjudicat.

Afegeix Aguiló (2001) que els hotelers no han fet gairebé esforços per millorar la seva imatge i fer accions per a un país al qual segurament també li deuen molt. També cita iniciatives individuals recents d'empresaris que des d'àmbits diversos com les fundacions han promogut accions de tipus cultural, educatiu, compra de patrimoni...Malauradament, conclou l'economista, manquen actuacions col·lectives dels empresaris en general i dels hotelers en particular que transmetin una idea més oberta a la societat i menys reclosa en els propis interessos.

CAPÍTOL 3: EMPRESARIS I POLÍTICA
EN EL PERÍODE DE GOVERN
D'ALIANÇA POPULAR/ PARTIT
POPULAR (1983-1999). L'IMPACTE
DE L'EMPRESARIAT HOTELER

CAPÍTOL 3: EMPRESARIS I POLÍTICA EN EL PERÍODE DE GOVERN D'ALIANÇA POPULAR/ PARTIT POPULAR (1983-1999). L'IMPACTE DE L'EMPRESARIAT HOTELER.

3.1 EMPRESARIS I POLÍTICA EN EL PERÍODE DE GOVERN DE GABRIEL CAÑELLAS (1983-1995).

3.1.1 EL PAPER DELS EMPRESARIS EN L'ORIGEN DEL PRIMER GOVERN DE LA COMUNITAT AUTÒNOMA

La figura de Gabriel Cañellas domina el panorama polític illenc en els anys vuitanta i noranta, fins al punt que sorgeix el terme “canyellisme” per anomenar la seva forma de fer política i la seva xarxa de poder²⁶. L'historiador Marimon defineix així el Govern Cañellas:

“El seu govern es caracteritzà per una manca d'intervencionisme, excepte quan es tractà de defensar els interessos dels sectors que li donen suport²⁷, un allunyament del món de

---

²⁶ Per dominar els ressorts del poder local, són importants les aliances de Gabriel Cañellas a les Pitiüses i a Menorca. A Eivissa té a Abel Matutes (Senador AP, 1979-1982), són companys a Alianza Popular des del començament, al 1977; són socis a Salinera Española i a l'empresa urbanitzadora Ibifor. A Menorca, connecta amb els empresaris del polígon industrial de Maó i els empresaris del calçat de Ciutadella, el model turístic menorquí és el de turisme residencial i no hi ha grans famílies hoteleres, amb l'excepció de llinatges com els Casals o els Montañés (Entrevista Professor d'Història Contemporània UIB, 29-07-04)

²⁷ El seu populisme i la seva acció de govern rep el suport d'amplis sectors, no només, ni molt menys, empresaris hotelers i empresaris constructors, també es troben, per exemple, entre d'altres, sectors de pagesos (aglutinats a la Federació Agrícola Ramadera de Balears, FARB; a l'oposició també hi ha sectors de pagesos progressistes, l'actor polític dels quals és la Unió de Pagesos de Mallorca), petits empresaris, i comerciants (part d'ells a la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca-Sector Comerç –PIMECO- no tant

la cultura, un pragmatisme destinat a conservar el poder, i un conservadorisme polític i religiós. A més es creà una imatge d'home de poble, de bon pagès i conrà molt les relacions amb tot tipus d'associacions i entitats." (Marimon, 1998:52)

El 1983 es posen en marxa, mitjançant unes eleccions, les principals institucions de l'autonomia de les Balears: el Parlament, el Govern i la Presidència. Les eleccions donen un empat entre les dues forces majoritàries, el PSOE i la coalició conservadora formada per Alianza Popular (AP) amb el Partit Demòcrata Popular (PDP) i la Unió Liberal (UL). Aleshores, els regionalistes de centre-dreta d'Unió Mallorquina (UM), que van en coalició amb el minoritari Partit Demòcrata Liberal (PDL), són els que decideixen la formació d'un govern de centre-dreta.

Tant el candidat d'AP, Gabriel Cañellas, com el d'UM, Jeroni Albertí, tenen fortes vinculacions empresarials. Son pare de Gabriel Cañellas té un despatx d'advocats. Cañellas és llicenciat en Dret per les universitats de Deusto i Valladolid, en Economia per Deusto. Entronca amb l'empresariat preturístic perquè està casat amb una descendent de la família Salas, Empar Rotger Salas, néta per part de mare de l'empresari financer i polític conservador Manuel Salas Sureda, el qual finançà algunes campanyes electorals d'Antoni Maura. La família de la dona, des dels temps del seu padrí, té negocis en navilieres i salineres. Gabriel Cañellas ha participat en empreses de la seva esposa, ha estat gerent de Salinera Española, i de l'empresa urbanitzadora "Ibifor"²⁸ (Manresa, 1998). També ha exercit d'advocat de les empreses de la família Salas. El futur president, a més, té antecessors polítics: el seu padrí matern, Bartomeu Fons Jofre de Villegas, va ser polític maurista i, després, regionalista; en concret fou batle de Palma (1920 i 1921-22) i diputat per la

---

alineada, i part d'ells a AFEDECO, Associació de Federacions de Comerç, més alineada amb la gestió de govern de Gabriel Cañellas).

²⁸ Ibifor és la promotora de la urbanització Sal Rossa a l'espai natural de Ses Salines d'Eivissa (Manresa, 1998)

coalició de dretes el 1933 i 1936 (Marimon, 1998). La primera experiència política de Cañellas és al 1979 quan es presenta a l'ajuntament de Palma, sense aconseguir representació. Després del desastre electoral, Manuel Fraga li encomana la reorganització del partit a Balears.

El líder d'Unió Mallorquina, Jeroni Albertí és empresari i polític²⁹. És el President del Consell General Interinsular, l'ens de la preautonomia, i d'UCD-Balears (1979-1982). De 1964 a 1970, ocupa el càrrec de Vicepresident de Hoteles Mallorquines, empresa de la qual és soci amb el seu concunyat Gabriel Escarrer. Aquesta empresa és l'embrió de Sol-Meliá. També exerceix de President de l'Associació Sindical d'Industrials Mallorquins (ASIMA)³⁰ de 1970 a

---

²⁹ Jeroni Albertí Picornell (Banyalbufar, 1927): Empresari i polític. Després de cursar estudis de professor mercantil, treballa a Venèçuela, on té una constructora (1954-1963). De bell nou a Mallorca, assoleix un paper molt destacat en la indústria turística de les Balears. És Vicepresident del grup Hoteles Mallorquines (embrió de Sol-Meliá) de 1964 a 1970. Com a empresari, té una empresa de subministrament d'aigua, i una empresa d'autocars (que ven a l'empresari transportista Florit). Col·labora en la creació de l'Associació Sindical d'Industrials de Mallorca (ASIMA), entitat de la qual és elegit president (1970-1983). És representant del sector empresarial al "Consejo Economico, Social y Sindical de Baleares" (sindicat vertical franquista). És membre fundador i president de l'Institut Balear d'Estudis Empresarials (IBEDE). Inicia la seva tasca política el 1977, en què es presenta a les eleccions generals i aconsegueix l'escó de senador per Mallorca amb la coalició Unió de Centre Democràtic (UCD), càrrec que torna a aconseguir el 1979. El mes de juliol de 1977 presideix l'Assemblea de Parlamentaris de les Illes, òrgan constituït per impulsar la redacció de l'Estatut d'Autonomia i negociar amb el govern central la concessió d'un règim preautonòmic. Quan el juliol de 1978 es constitueix el Consell General Interinsular, n'és elegit president. L'abril de 1979 encapçala la candidatura d'UCD a les eleccions al Consell Insular de Mallorca (CIM), i és elegit president. En el nou Consell General Interinsular (CGI), format pels consellers de totes les Illes, és també elegit president, càrrec que exerceix fins al 1982 en què presenta la dimissió tant del CGI com del CIM. A causa de la crisi i desmembració d'UCD, abandona aquesta coalició per fundar un nou partit de centre autonomista, Unió Mallorquina, del qual és president fins al 1988 (Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca i Entrevista Jeroni Albertí, 22-07-02).

³⁰ Associació Sindical d'Industrials de Mallorca (ASIMA): Agrupació d'industrials mallorquins fundada el 1964, amb l'objectiu de crear polígons industrials i afavorir les empreses mitjançant un sistema comunitari. És la primera associació empresarial insular fora del "Consejo Económico, Social y Sindical" durant el franquisme. Emperò, el seu primer director és el llavors delegat provincial de sindicats, Mario Jiménez de la Espada. Aconsegueix la urbanització de Son Castelló i Can Valero, polígons industrials de Palma, que són inaugurats el 1967. Està integrada a la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears (CAEB). (Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca i Entrevista Jeroni Albertí, 22-07-02)

1983 i funda l'Institut Balear d'Estudis Empresarials (IBEDE)³¹ (Marimon, 1998, Payeras, 1996, i Sastre, 2003).

3.1.1.1 El Pacte de Madrid

Al 1983, Gabriel Cañellas obté la presidència del govern autonòmic mitjançant un pacte amb UM, amb la mediació de Carlos March Delgado, financer, nét del conegut empresari Joan March. Aquest pacte es signa a una taula de vidre al despatx dels March al Carrer Castelló de Madrid. Dos empresaris (Albertí i March) i un advocat d'empresaris (Cañellas) participen directament en l'acord per constituir el primer govern autonòmic. Com a curiositat política, els negociadors March i Cañellas són descendents o tenen relació amb els principals rivals polítics de principis de segle a Mallorca, Joan March, del Partit Liberal, i Manuel Salas, del Partit Conservador (Cañellas, com s'ha dit, entronca amb la família Salas a través de la seva dona). Segons Gabriel Cañellas, March posa d'acord Albertí i el mateix dirigent aliancista, entre els quals hi ha importants diferències. En canvi, Jeroni Albertí explica que li imposen el pacte mitjançant pressions de caràcter econòmic (Marimon, 1998, i Payeras, 1996).

---

³¹ Institut Balear d'Estudis Empresarials (IBEDE): Entitat fundada a Palma (1971) pel Patronat de La Victòria depenent d'ASIMA. Són els seus promotors Jeroni Albertí i Damià Barceló Obrador. Té com a objectiu completar la formació dels quadres directius de les empreses de Mallorca en les tècniques d'economia empresarial. Durant la transició democràtica, esdevé un centre de debat político-social. Desapareix el 1981. És dirigida per Manuel Rodríguez Casanueva i per Pere Joan Morey Ballester (posterior Conseller de Turisme del Consell General Interinsular, 1979-1982, i Conseller d'Agricultura, Comerç i Indústria, 1987-1995). Imparteix el Diploma de Direcció Empresarial, que obtenen hotelers com Gabriel Escarrer i Gabriel Barceló. El diploma va ser un mecanisme que va permetre donar formació específica als empresaris d'oportunitat que sorgeixen als 60, i que majoritàriament no tenen formació universitària. (Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca i Entrevista Jeroni Albertí, 22-07-02)

CAÑELLAS

Nekane Domblás (ND): Aquell pacte es va signar a Madrid

Gabriel Cañellas (GC): Es va acordar aquí i sí, hi hagué la firma a Madrid

ND: Per què a Madrid?

GC: Es va firmar a can March perquè Carlos March va fer de mediador i d'home bo d'un pacte que era difícil. El pacte entre AP i UM es va firmar per la mediació de Carlos March i a causa de la influència que aleshores tenia a la societat balear [el subratllat és afegit]

[...]

ND: El paper de Carlos March va ser el de mediador o hi hagué pressions de qualque tipus?

GC: Va ser el mediador per tractar d'acostar postures. Va ser durant un dinar amable, intentà que arribàssim a un acord. És el mateix que ara s'ha posat de moda amb els Estats Units arreglant els problemes de l'Orient Mitjà o de Bòsnia. Ens varen asseure a una sala i ens digueren: "d'aquí no sortiu fins que no ho arregleu". No va ser una imposició ni una pressió, sinó intentar que es complís el que volia la major part de l'electorat. Qualcú havia d'assumir aquest paper i per la meua part crec que va fer bé d'assumir-lo qui (Carlos March) aleshores estava completament al marge de la política.

(Entrevista de Nekane Domblás a Gabriel Cañellas a Payeras (1996) Memòria Viva, p. 152)

ALBERTÍ

MP: Aquell pacte es fa a indicació del Sr. Carlos March?

Jeroni Albertí (JA): El pacte ens el proposen el Sr. Cañellas, Abel Matutes i també hi era el Sr. Soler. En March no va entrar en el pacte, el seu interès era que governàs la dreta. El pacte, quan m'ho presenten, vaig dir que no el signava perquè no podia acceptar el que deia de llengua i cultura i d'ordenació del territori, temes en els quals volíem tenir llibertat." [subratllat afegit]

[...]

MP: Hi ha còpies d'aquell pacte o només l'original que va quedar dipositat al despatx del Sr. March?

JA: No, només hi ha l'original.

(Entrevista de Miquel Payeras a Jeroni Albertí a Memòria Viva, p.141)

En un principi, han de ser testimonis del Pacte de Madrid destacats empresaris i representants de la patronal illencs: Abel Matutes, Carlos March, Gabriel Escarrer (president de Cadena Sol, primera empresa hotelera de Balears), Francesc Albertí (President de la patronal balear dels empresaris, la Confederació d'Associacions Empresariales de les Balears (CAEB)), i Pau Català (president de la Cambra de Comerç), i Gabriel Burguera (l'amo de la finca S'Avall)³². Al final només són testimonis March i Matutes (Sastre, 2003). Matutes, apart d'un destacat dirigent d'AP, és també un important empresari hotelier, per tant aquí es troba el primer cas d'incidència política d'un hotelier en l'autonomia. Una de les incògnites que queda per esbrinar d'aquell moment és saber si el primer hotelier de Balears, Gabriel Escarrer, juga qualche paper en el pacte entre AP i UM, pel fet de ser concunyat, i exsoci de Jeroni Albertí. Escarrer i Albertí són els socis propietaris d'"Hoteles Mallorquines", fins que Albertí ho deixa per dedicar-se a la política. "Hoteles Mallorquines" passa a ser "Cadena Sol" (actualment Sol-Meliá).

La relació entre bancs i partits polítics és difícil de contrastar, i, segurament, les entitats bancàries no juguen una única basa, tot concedint crèdits a diferents forces polítiques. Sastre (2003) i Mosquera i Nadal (2004), emperò, apunten qualcunes relacions bancs-partits. D'una banda, Jaume Sastre (2003) especula amb la possibilitat que Jeroni Albertí no s'entengui amb l'altre candidat a president, el socialista Fèlix Pons, perquè aquest està vinculat amb el Banc del Crèdit Balear (Fèlix Pons és assessor jurídic de l'entitat de 1970 a 1985, i el seu pare fou president del banc); mentre Albertí estaria relacionat amb la Banca March, perquè aquesta seria una finançadora del seu partit, segons

---

³² Tot i que no figurin com a testimonis, altres dos empresaris illencs molt importants als anys de la preautonomia i dels inicis de l'autonomia (1977-1983) són l'hotelier Gabriel Barceló i el banquer i urbanitzador Miquel Nigorra. Gabriel Barceló (Felanitx, 1930), d'Hotels Barceló, funda i presideix (1977-1980) la Confederació d'Associacions Empresariales de les Balears (CAEB). Miquel Nigorra (Santanyí, 1929) és el President del Banc de Crèdit Balear, filial del Banco Popular Español, des de 1970, i President de l'Activitat Promotora i Immobiliària IMISA, ara Håbitat Golf Santa Ponça, empresa urbanitzadora de Santa Ponça (Calvià).

Sastre (2003). La interpretació de Sastre sembla poc plausible, perquè tant March (Copresident, amb el seu germà, de Banca March) com Nigorra (President del Banc de Crèdit Balear, banc propietat del Banco Popular Español) són partidaris d'un pacte conservador. D'altra banda, Mosquera i Nadal (1994) alineen el Banc de Crèdit Balear amb UCD³³ i la Banca March amb Alianza Popular (AP), això possiblement és així a principis de la democràcia (1977-1979), perquè posteriorment Banca March està darrera el Partido Reformista Democrático (1986), que encapçala a Balears, Jeroni Albertí (Payeras, 1996).

La mediació externa, durant la primera legislatura, no es limita només al 1983. També al 1984, amb rumors d'una possible moció de censura, i al 1985, quan es presenta una moció de confiança, UM està a punt de trencar amb AP però, sempre a darrera hora, hi ha factors "extraparlamentaris" que impossibiliten l'acord de l'oposició per desbancar Gabriel Cañellas. Payeras (1996) suggereix que alguns dels finançadors de l'"Operació Reformista" de Miquel Roca (projecte, on està embarcat Unió Mallorquina, de crear un partit de centre a nivell estatal per presentar-se a les eleccions espanyoles de 1986), possiblement el Grup March, són els que dificulten la ruptura de l'acord AP-UM de govern. Roca telefona a Jeroni Albertí per dir-li que alguns finançadors de l'"Operació Reformista" no entendrien que UM donàs suport a la moció de censura i desbancàs AP per posar el PSOE (Payeras, 1996). Entre els sectors empresarials causa inquietud que pugui governar el PSOE, perquè entenen que pot perjudicar els seus interessos (s'ha de pensar que el PSOE només fa un any que governa a Madrid, s'està parlant de l'any 1983), d'aquí que s'impliquin en que hi hagués un govern de dretes (especialment els March, com s'ha dit).

---

³³ Destacats dirigents d'UCD com Bartomeu ("Tummy") Bestard, Pedro Pablo Marrero, i Bartomeu Sitjar són també alts directius del Banc de Crèdit Balear. Segons Antoni Nadal, coautor del llibre "El Procés

Per a la formació del primer govern, Cañellas ha de recórrer a les associacions empresarials, als col·legis professionals, i també al seu entorn personal, davant la manca de quadres que pateix el seu partit. Alianza Popular té un creixement molt ràpid, al Consell General Interinsular, ens preautonòmic, només té un diputat d'un total de 24, a les eleccions autonòmiques n'obté 21 de 54; i, al Congrés de Diputats, AP passa de 9 diputats al 1979 a 107 diputats el 1982. De fet, Gabriel Cañellas es presenta a la batlia de Palma el 1979 com a cap de llista d'AP, i no obté acta de regidor. Exemples de consellers destacats que no són d'Alianza Popular en aquest primer Consell de Govern són el seu company de promoció a l'escola jesuïta Monti-sion³⁴ Jeroni Saiz³⁵ (Conseller d'Ordenació del Territori i candidat a batle de Palma el 1979 per UCD, i en aquells moments, 1983, de la Unió Liberal), i el Conseller de Turisme, Jaume Cladera³⁶ (sense afiliació política, designat per Cañellas per a la cartera de Turisme tot recollint la proposta de la Federació Hotelera)³⁷. A la segona legislatura, el 1987, Alexandre Forcades entra a formar part del govern, en una conselleria destacada (la d'Economia). Forcades ha sigut a la infància amic i veïnat

---

autonòmic balear" (Palma, Documenta, 1994), aquests dirigents farien de corretja de transmissió dels interessos del president d'"Es Crèdit" i empresari urbanitzador, Miquel Nigorra, al si de la UCD.

³⁴ Informació trobada a Pla, J. (1985) Las Orlas. Palma, Edició del propi autor. És un llibre molt útil que reproduceix les orles de les escoles secundàries de Palma de 1900 a 1984, tot permetent veure de quines escoles provenen els principals polítics i empresaris illencs, així com conèixer quins són els seus companys de promoció.

³⁵ Jeroni Saiz Gomila (Palma, 1941) Regidor (1979-1983) d'UCD, i cap del grup municipal, a l'Ajuntament de Palma. Al 1983 ingressa al Partit Liberal, i al 1988 al Partit Popular. De 1983 a 1993 és Conseller d'Obres Públiques i Ordenació del Territori. (Font: Qui és Qui a Mallorca)

³⁶ Jaume Cladera Cladera (Sa Pobla, 1941) Vicepresident (1979-1983) del Foment de Turisme de Mallorca. President (1982-1983) de l'Asociación de Zonas Turísticas de España (ZONTUR). Conseller de Turisme (1983-1993) del Govern Balear. Des de 1993, Vicepresident de Stil Hotels, Conseller Delegat de Playmar i Turisme SA i de Mallorcotel, SA. (Font: Qui és Qui a Mallorca)

³⁷ A la primera legislatura també s'han de destacar els diputats del Parlament que provenen o tenen relació amb el sector turístic, són els casos d'Antoni Roses Juaneda, diputat d'Unió Mallorquina i hotelier, l'advocat Pedro Pablo Marrero Henning (UM, Vicepresident del Parlament, advocat d'inversors alemanys, membre del Consell d'Administració d'Editora Balear, president de la Federació Balear de Golf), i l'advocat José María Lafuente (senador autonòmic UM (1983-1987), després eurodiputat AP (1987-1989), Secretari Consell d'Administració de Sol-Meliá).

d'escala de Cañellas (al Carrer Estany, casc antic palmèsà), i candidat d'UCD al Senat a les eleccions espanyoles de 1982 (GESA)³⁸.

---

³⁸ Alexandre Forcades Juan (Palma, 1936). Polític, economista i advocat. Alt directiu (cap de personal, cap d'informàtica i director de la divisió de sistemes) de Gas i Electricitat Societat Anònima (GESA) de 1958 a 1979 i de 1982 a 1987. Afiliat a UCD de 1977 a 1982. Director General d'Economia (1982-1983) del Consell General Interinsular. Afiliat al Partit Popular des de 1984. (Fonts: Entrevista Alexandre Forcades (15 octubre 2003), Entrevista President Fundació Gadeso (5 febrer 2003), Sastre (2003) i Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989)).

3.1.2 EL DEBAT DE L'ORDENACIÓ TURÍSTICA I DEL TERRITORI. ELS POSICIONAMENTS DELS SECTORS EMPRESARIALS

El debat de l'ordenació turística i l'ordenació del territori és un dels elements vertebradors principals, sinó el més important, del debat polític a Balears. El primer govern té un conseller d'Ordenació del Territori, Jeroni Saiz, que fa les funcions d'interlocutor amb els constructors, tot i que sovint el mateix president Cañellas assumeix aquest paper; i un conseller de Turisme escollit pels hotelers, Jaume Cladera. Segons Marimon (1998), Saiz i Cladera demostren amb la seva gestió un distint tarannà, el primer dóna suport a la majoria d'iniciatives de desenvolupament urbanístic, mentre que el segon intenta racionalitzar l'oferta turística. Saiz és partidari de més creixement, i amb això entroncaria amb els interessos dels constructors. La seva opció de més desenvolupament urbanístic es concreta, per exemple, en la defensa de noves urbanitzacions en espais naturals. Cladera, amb l'aposta per la racionalització de l'oferta, recull la demanda dels hotelers, o almanco de la seva entitat empresarial, la Federació Hotelera.

3.1.2.1 L'ordenació del territori i la Confederació d'Associacions Empresariales de Balears (CAEB)

Des del principi de l'autonomia, els sectors empresarials es posicionen en el debat polític sobre l'ordenació turística i del territori³⁹. Els majoristes turístics, bàsicament els alemanys, demanden una millor defensa del medi ambient al

---

³⁹ En aquesta secció es recull el debat principalment a partir de les aportacions de Mosquera i Nadal (1994).

Govern Balear, exigència que expressen a les fires turístiques, i que ratifiquen en una Assemblea de la Federació Internacional de “Tour Operators” (IFTO) celebrada a Palma, el juny de 1983, a l’inici de la primera legislatura de l’autonomia. Institucions com el Foment del Turisme també mostren llur preocupació per la possible urbanització de zones com Cala Mondragó, la Dragonera i el Trenc, entre d’altres. En canvi, la Confederació d’Associacions Empresarials de Balears (CAEB) es manifesta aquests anys a favor de les urbanitzacions (com en el cas d’Es Trenc); i en contra de mesures d’ordenació turística (com el Decret Cladera I, contra el qual presenten un recurs).

El primer gran debat d’ordenació del territori de l’autonomia és la defensa de l’espai natural d’Es Trenc. El juliol de 1983, Sebastià Serra (PSM) presenta al Ple del Consell Insular de Mallorca una moció sol·licitant la suspensió definitiva dels projectes d’urbanització de diverses zones de l’illa. UM es pronuncia a favor, mentre que AP s’abstén quant als espais naturals de la Dragonera i Es Trenc. La CAEB fa públic un comunicat mostrant la seva disconformitat amb aquesta decisió⁴⁰. Dies després, el Consell del Govern Balear esmena en part al Parlament, tot acordant l’autorització d’urbanització parcial del Trenc, actuació que la patronal dels empresaris qualifica d’encertada.

A finals de setembre, unes deu mil persones es manifesten en contra de la urbanització del Trenc. Com a rèplica, la CAEB exigeix la fermesa del Govern en el compliment de la seva Resolució. La Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM) i el Foment del Turisme es mostren contraris a l’autorització del Govern a la urbanització del Trenc. La Federació Hotelera no es manifesta, perquè, segons ells, el tema està “massa polititzat”⁴¹, a diferència del 1991 que es manifesta a favor de més protecció territorial, tot donant suport a la Llei d’Espais Naturals (LEN). Això és el primer exemple de la discontinuïtat en la

---

⁴⁰ Diario de Mallorca, 3-07-83

línia sobre temes d'ordenació territorial per part de la Federació Hotelera: en ocasions volen més protecció del territori, d'altres opten per, segons ells, la "neutralitat". Es Trenc no s'urbanitza perquè UM dóna suport a les normes subsidiàries. Emperò s'obre un llarg procés judicial sobre el pagament de possibles indemnitzacions entre el Govern Balear i la promotora nòrdica Skandiaplan.

El febrer de 1984, el Parlament tramita una Proposició de Llei d'ordenació i protecció d'àrees naturals d'especial interès, amb el vot a favor del PSOE, PSM i UM-PDL, i l'abstenció d'AP. Davant això, la CAEB anuncia que pot interposar un recurs d'inconstitucionalitat si s'aprova la Llei esmentada, per incompetència legislativa del Parlament Balear, atès que, segons la patronal, només li correspon la funció legislativa en matèria de medi ambient, espais naturals protegits i ecologia.

Al final de la primera legislatura, la CAEB protesta perquè els projectes de llei sobre camps de golf i edificis i instal·lacions fora d'ordenació són ajornats per a la segona legislatura (1987-1991). L'associació empresarial censura a UM i PSOE perquè són els causants de l'ajornament. El president de l'Associació de Promotors i Constructores de les Balears, Jaume Gibert, també expressa el seu desacord: "Cuando los intereses del partido se anteponen a los de la propia comunidad, se puede provocar una gravísima situación económico-social intolerable y peligrosa" (Mosquera i Nadal, 1994: 110).

A l'any 1989, malgrat les mobilitzacions reivindicant la conservació de Cala Mondragó (Sud de Mallorca), l'Ajuntament de Santanyí, governat pel Partit Popular (en concret per un batle famós per la seva política desenvolupista, Cosme Adrover), aprova el pla parcial (urbanístic) de la cala. Tot seguit, i de

---

⁴¹ Diario de Mallorca, 16-11-83

manera coordinada, el Govern Balear (també governat pel Partit Popular, en coalició amb Unió Mallorquina) decideix comprar els terrenys per “evitar” la urbanització d’aquell espai, que el mateix partit, a escala municipal, ha aprovat dies abans. Aquesta gestió dual, municipal i autonòmica, és un intent d’accontentar tant els promotors urbanístics d’aquell espai (que cobraran per la venda dels terrenys), com els ciutadans contraris a la construcció a Cala Mondragó, tot esdevenint un exemple del mode d’acció de govern dels períodes Cañellas.

Per Marimon (1998), durant el període 1983-1995, AP/PP és el partit que més es destaca per donar suport als urbanitzadors, mentre que la CAEB, des de fora les institucions, és una de les entitats més significatives en el suport a la legislació que permeti més creixement urbanístic. Als primers anys de l’autonomia, segons Mosquera i Nadal (1994), les posicions de la CAEB obtenen una gran audiència en els mitjans de comunicació. Sovint el seguiment de la CAEB es converteix en un suport puntual al Govern Balear i en un atac igualment explícit a l’Ajuntament de Palma i al Govern espanyol, ambdós aquells anys governats pel PSOE. Per a aquests autors, hi ha lligams que subjecten l’Associació de Promotors i Constructores de les Balears amb la Conselleria d’Obres Públiques i Ordenació del Territori, tot i que no especifiquen els lligams. Aquesta Conselleria esdevé durant bona part de l’autonomia una de les més significatives i que genera més debat i protestes, principalment ecologistes:

“Saiz era la peça clau d’un govern que basava la política en el fet d’urbanitzar. [...] Durant molts anys es va pensar que la riquesa s’obtenia a base d’urbanitzacions, d’hotels...i aquesta idea, basada en el màxim creixement, era la que dominava. El Partit Popular, al Govern Balear, afavoria les tesis dels empresaris especuladors, a pesar que això suposàs la destrucció del territori. [...] Es mesclen ideologia [desenvolupisme] i economia, a més d’afavorir els interessos econòmics dels sectors

de la construcció, de les immobiliàries.” (Entrevista Miquel Payeras a Miquel Àngel March, Portaveu del GOB⁴²-Mallorca, Memòria Viva, p.188)

3.1.2.2 La Llei d’Espais Naturals (LEN) (1991 i 1992)

El Parlament de Balears aprova, al gener de 1991, la Llei d’Espais Naturals (LEN), amb 30 vots a favor, els de l’oposició (PSOE, CDS i PSM) i el vot decisiu d’un diputat d’UM (Miquel Pascual), que no segueix la disciplina de vot de la coalició governamental; i amb 29 vots en contra, els dels partits governants (PP i UM). El President Cañellas anuncia que revisarà la Llei si guanya les eleccions que se celebren mesos després (juny de 1991). La Llei d’Espais Naturals té com a objectiu la protecció d’espais en base als seus excepcionals valors naturals o paisatgístics. Comporta un alt grau de protecció del territori de Balears, 89 espais naturals de les Illes (54 a Mallorca, 19 a Menorca, 18 a Eivissa, i 8 a Formentera) són declarats Àrees Naturals d’Especial Interès (ANEI). També es declaren multitud d’Àrees Rurals d’Interès Paisatgístic (ARIP), una figura de protecció menor que també s’inclou a la LEN. El règim urbanístic dels terrenys inclosos en una ANEI o en un ARIP és sòl no urbanitzable (amb algunes excepcions molt delimitades). És la primera Llei d’aquestes característiques a nivell de totes les comunitats autònomes de l’Estat espanyol. Les raons de la Llei queden molt ben recollides a l’exposició de motius, tot fent referència a la pressió social:

“La necessitat i urgència de dotar el patrimoni natural i paisatgístic d’interès per a la Comunitat Autònoma, d’un règim urbanístic protector que en faciliti la conservació i n’impedeixi la degradació, és sentida i reclamada pels ciutadans de les Illes Balears, tant pels valors intrínsecs d’aquest patrimoni com per motius socials i econòmics, ja

---

⁴² Grup Balear d’Ornitologia i Defensa de la Naturalesa, principal entitat ecologista de les Illes.

que la qualitat de vida a les Illes Balears depèn molt fonamentalment del funcionament i dels resultats d'una economia de serveis turístics basada en gran part en el gaudi de recursos naturals, ambientals i paisatgístics.

La marcada i creixent inquietud social, motivada per la ràpida i irreversible desnaturalització d'una part del territori illenc, exigeix l'adopció de mesures legislatives que vinculin les polítiques territorials i urbanístiques dels òrgans executius de la Comunitat i dels municipis, en ordre d'una protecció estable dels valors naturals i paisatgístics d'uns territoris insulars caracteritzats per la seva limitada superfície i per la fragilitat dels esmentats valors." (Exposició de motius de la Llei d'Espais Naturals i de Règim Urbanístic de les Àrees d'Espacial Protecció de les Illes Balears, Llei 1/91)

D'una banda, el sector turístic, a través de la Federació Hotelera i el Foment del Turisme, manifesta estar satisfet amb l'aprovació de la Llei, perquè és més proteccionista que la que pretenia el Govern. El president hotelier afirma que la Llei és "vital" per a Balears i que és un objectiu prioritari per al seu sector. Afegeix:

"Me siento muy satisfecho por la aprobación de la Ley pero considero muy lamentable que el presidente de la Comunidad Autónoma haya anunciado que procederá a la revisión de la Ley si gana las elecciones" (Declaracions President Federació Hotelera a Diario de Mallorca, 1-02-91)

D'altra banda, la patronal CAEB i els constructors no estan d'acord amb la Llei aprovada:

"Me parece bien que Cañellas modifique la ley actual si obtiene mayoría absoluta en las elecciones porque entiendo que es necesario mejorarla. Nosotros no estamos en contra de la protección de zonas naturales porque éstas son parte de lo que vendemos, pero lamentamos que no se respete la propiedad privada, cuyo sentido está muy arraigado en el pueblo balear" (Francesc Albertí, President CAEB, declaracions a Diario de Mallorca, 1-02-91)

“Los políticos nos han vuelto a decepcionar, esta Ley va a crear falsas expectativas y va a ahuyentar a alguno de los pocos inversores que aún quería venir a Balears” (Manuel Gómez, Gerent de l'Associació de Promotors i Constructors de Balears, declaracions a Diario de Mallorca, 1-02-91)

El juny de 1991, la coalició electoral PP-UM guanya les eleccions de Balears per majoria absoluta i Cañellas és investit President per tercera vegada consecutiva. Un any i sis mesos després, el desembre de 1992, el Parlament aprova la modificació a la baixa de la Llei d'Espais Naturals (LEN).

En el debat parlamentari en el qual s'aprova la modificació a la baixa el portaveu del PSIB-PSOE, Francesc Triay, fa incidència en els interessos polítics i empresarials en els espais naturals que es descataloguen:

“Aquesta proposició buida de gran part de contingut proteccionista la Llei 1/91, d'espais naturals i redueix per encàrrec, com a resultat de transaccions amb un selecte grup de propietaris de terres, d'intermediaris, de promotors i dels seus familiars directes, com és el cas del Sr. Cañellas Fons, president del Partit Popular i del Govern de les Illes Balears, del Sr. Matutes i Juan, alt dirigent del Partit Popular d'Espanya.” (Intervenció Francesc Triay, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2411/Debat sobre el Dictamen de la Comissió d'Ordenació Territorial de la Proposició de Llei RGE núm. 3093/92, presentada pel Grup Parlamentari PP-UM, relativa a modificació de determinats articles de la Llei 1/91, de 30 de gener, d'espais naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears)

Francesc Triay també cita la mobilització social en contra de la modificació de la LEN: “aquesta proposició és rebutjada per una gran part, jo no sé si una gran majoria, però sí per una gran part de la ciutadania de les Illes Balears” (Intervenció Francesc Triay, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2411). Un mes abans, al novembre, el grup ecologista

GOB ha convocat una manifestació per defensar la Llei d'Espais Naturals. Respecte la participació dels ciutadans en aquesta convocatòria, i l'impacte que pugui tenir en la línia política governamental, el president Gabriel Cañellas diu a la premsa: “no n'he vist cap des nostros”. Aquesta afirmació esdevé una frase emblemàtica indicativa de l'acció de govern i la cultura política de Cañellas: considera les demandes d'aquells que l'han votat, i no el conjunt de la ciutadania illenca.

En el cas de Mallorca, amb la modificació de la LEN, es desprotegeixen cinc espais naturals, dels quals a quatre es preveu construir urbanitzacions o camps de golf: Son Vida (Palma), Gaieta Gran (Sa Pobla), Sant Salvador-Santueri (Felanitx), i Cala Falcó (Calvià). El cinquè, una finca al Puig de Sant Miquel, és descatalogat perquè s'entén que és només sòl rústic. Es relacionen els projectes que hi ha darrera cada espai desprotegit, i es detallen els motius perquè cada un d'aquests espais quedin desprotegits, perquè constitueixen exemples molt il·lustratius de les interaccions entre política i interessos empresarials-urbanístics a l'època de govern de Gabriel Cañellas.

El primer dels espais descatalogats, Son Vida (en concret Son Quint, Son Muntaner i Son Puigdorfila), és propietat de la promotora Vidalba, de Hans Schorghüber, constructor de la urbanització i el camp de golf de Son Vida, i que té els mateixos projectes (urbanització i camp de golf) per a aquests espais descatalogats de la LEN⁴³. Es desprotegeix per sol·licitud de l'Ajuntament de Palma (governat amb majoria absoluta pel Partit Popular), “porque daría lugar a graves indemnizaciones” (González Ortea, Portaveu PP, al Ple, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2450). L'argument de no protegir pel cost de pagar indemnitzacions és un argument recurrent del Partit Popular en els distints debats sobre protecció d'espais naturals. Un altre

---

⁴³ Entrevista Portaveu GOB 25-03-03

argument, que comparteixen amb la CAEB i l'Associació de Promotors i Constructores de Balears, és la inseguretats jurídica, en el sentit que s'han de "respectar" els drets adquirits pels propietaris o promotors.

El segon dels espais descatalogats és Gaieta Gran, finca d'un sol propietari, a les proximitats de la Serra de Tramuntana i dins el municipi de Sa Pobla. Hi ha un projecte de camp de golf per a aquest espai. Sobre el fet, el portaveu parlamentari del Partit Popular, González Ortea, es manifesta al Ple a favor de que el desenvolupament turístic arribi també a l'interior:

"Permitir la construcció de un campo de golf, la petición la hace el Ayuntamiento en pleno, y parece bastante lógico, por cuanto dada la situación de escasos recursos de los municipios del interior, éste es uno de esos casos claros en que el municipio se puede ver notablemente beneficiado por una inversión de estas características y una oferta complementaria turística de estas características" (Intervenció González Ortea, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2450)

El portaveu del grup parlamentari PSM-EEM apunta que la finca de Gaieta Gran és només d'un propietari (com en el cas del Puig de Sant Miquel, el portaveu considera que s'està beneficiant a determinats grans propietaris), que el projecte de camp de golf inclou també un hotel, i que l'empresa promotora sueca que hi ha darrera el projecte presenta poca solidesa.

La tercera de les zones que queda fora del Catàleg d'Espais Naturals és a Sant Salvador-Santuari (Felanitx), tot permetent legalitzar un camp de golf que està en una urbanització il·legal, Vall d'Or. González Ortea (PP):

"Es una modificación parcial que se hace con el objetivo de que se pueda legalizar un campo de golf. Queríamos permitir que eso se construyera, se legalizara y que por

consiguiente pudiera desarrollarse la actividad en él prevista.” (Intervenció González Ortea, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2450)

El diputat d'Unió Independent de Mallorca (Grup Mixt), Miquel Pascual, té una opinió diferent:

“És una vergonya, literalment dit, que el Parlament de les Illes Balears premii un infractor urbanístic [Es refereix al promotor de la urbanització i camp de golf “Vall d’Or”]. És una vergonya. Un senyor que ha construït em pareix que són prop de cent apartaments, el nombre no el sé, en aquests moments, sense llicència municipal...i l’hem de premiar, li hem de modificar la llei perquè pugui legalitzar la seva infracció urbanística. I hem de destruir un bosc per fer els forats? Meravellós, senzillament meravellós. Evidentment votarem que no.” (Intervenció Miquel Pascual, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2451)

El quart dels espais descatalogats per aquesta modificació de la LEN és Cala Falcó. El PP torna a fer referència al risc de pagar indemnitzacions:

“Cala Falcó un urbanizable medio construido, alejado de la costa, y que es uno de los casos que pudiera dar lugar a indemnizaciones importantes, por eso creímos adecuado incluirlo.” (Intervenció González Ortea, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2450)

En el tema de Cala Falcó el diputat Sebastià Serra suggereix influències d’un grup de pressió:

“El tema de Cala Falcó a nosaltres ens pareix que obeeix a una altra qüestió, que és d’un importantíssim grup de pressió, que està lligat a importantíssimes empreses a nivell d’estat de Madrid [...] És vera que hi ha darrera un senyor Marc Rich –i societats colindants- senyor que té uns problemes de legalitat impressionants si torna a Estats Units, la seva terra inicial? És vera que estam davant un dels grups de pressió que actua amb més força tant a Madrid com a Catalunya, com a Balears, i que de fet

obeiria més que a un tema d'indemnitzacions, més que a un criteri de racionalitat al terme de Calvià, obeiria a una altra política totalment diferenciada, que és la força dels grups de pressió?.

Però és que els volem recordar que aquest grup de pressió ha tengut una important problemàtica fallida, a la zona d'Alcúdia. I si la nostra hipòtesi de lligar aquest grup de pressió que actua a Alcúdia i ha de voler actuar a Calvià es confirma, estarem davant un tema de delicadíssimes dimensions, i de dependència del nostre govern respecte aquest grup de pressió." (Intervenció Sebastià Serra, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2452)

Pel que fa al cinquè espai, una finca al Puig de Sant Miquel, propietat de Francesc Conrado de Villalonga, Delegat General de "La Caixa" a Balears fins el març de 2005, el Govern entén que no és espai natural sinó sòl rústic⁴⁴. El portaveu del grup parlamentari Partit Socialista de Mallorca-Entesa de l'Esquerra de Menorca (PSM-EEM), Sebastià Serra apunta al Ple:

"Sant Miquel. Montuïri. Fals que siguin terrenys de cultiu, completament fals; i vostè, Sr. González Ortea [portaveu PP] coneix la finca. Es vol desprotegir l'alzinar i les cases. És d'un únic propietari i és el cas típic, claríssim que un propietari, important a la nostra societat, no li deu agradar que la seva finca dins una zona protegida, i aleshores li desprotegim." (Intervenció Sebastià Serra, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2451)

Unió Mallorquina (UM), que forma part de la coalició governamental en aquells moments⁴⁵, vota a favor de la modificació a la baixa de la LEN, amb només

---

⁴⁴ Revista Desarrollo novembre 1992

⁴⁵ PP i UM es presenten en coalició electoral a les eleccions autonòmiques de 1991, tot obtenint la majoria absoluta. A finals de 1992, emperò, Gabriel Cañellas enceta una crisi en la coalició destituint la dirigent d'UM Maria Antònia Munar del càrrec de Consellera d'Educació, Cultura i Esports. Cañellas aconsegueix l'objectiu de desarticlar (almenys durant uns anys) el petit partit regionalista/nacionalista, perquè, com a resultat de la crisi, bona part dels dirigents i càrrecs públics d'UM es passen al Partit Popular. És el cas del Conseller d'Agricultura, Comerç i Indústria, Pere J. Morey, el senador autonòmic i exbatle de Marratxí, Guillem Vidal, el proper Conseller d'Educació, Bartomeu Rotger, i el batle de Deià, Francesc Salas, entre d'altres.

dues excepcions: les Dunes de Son Real (Badia d'Alcúdia) i un espai a Portals Vells. UM és clau en la protecció de determinats espais al llarg dels vint anys (cas d'Es Trenc), perquè se desmarca de tant en tant del Partit Popular. En els posicionaments proteccionistes puntuals d'UM possiblement es poden trobar dues raons: primera, una sensibilitat o matís distint al Partit Popular en temes d'ordenació del territori; i, segona, un distanciament estratègic, a determinats moments, del PP per diferenciar-se.

A l'illa d'Eivissa, el cas més conegut és la descatalogació com a espai natural de part de Ses Salines, terres propietat de la dona del President Cañellas, Empar Rotger. Són uns terrenys on, amb el soci empresarial Abel Matutes, han projectat construir xalets de luxe (Manresa, 1998; i Revista Desarrollo, novembre 1992). El diputat Sebastià Serra (PSM-Nacionalistes de Mallorca) cita al Parlament un exemple de gestió directa de Cañellas per treure Ses Salines d'Eivissa de la LEN, tot argumentant que hi ha un pla parcial⁴⁶:

“Quan acabàvem de tramitar la llei de protecció d'espais naturals, a un dels darrers moments d'aquell vespre, el President de la Comunitat parlava amb els ponents de la Llei, i els explicava que a sa Sal Rossa, espai que anteriorment òbviament era Salines, avui potser qualcú pugui discutir perquè el sistema dunar s'ha deteriorat precisament per un conjunt de construccions, urbanitzacions, etcètera, que ja des de fa anys es fan, però que recentment se n'han fetes, els convencia que hi havia un pla parcial, i que s'havia d'excloure el tema de la Sal Rossa.” (Intervenció Sebastià Serra, Diari de Sessions de Ple, núm. 58, 23 de desembre del 1992, p.2445)

En el debat polític sobre la modificació de la LEN, l'oposició fa molta incidència en els interessos familiars de Cañellas. Els portaveus de l'oposició també argumenten que la reforma es porta a terme per satisfer els grans propietaris, i no, com sosté el PP, per fer realitat les aspiracions dels petits, especialment a

les Pitiüses. Una altra línia argumental de l'oposició és destacar que, segons ells, gairebé resultarà més fàcil construir dins de les àrees naturals que fora d'elles.

Els constructors, a través del gerent de la seva associació, manifesten que la reforma de la LEN aconseguirà eliminar una sèrie d'"errors", així com acabar amb els "greuges comparatius". Afegeixen que la Llei podrà ara protegir "de forma suficient" un bon nombre d'espais naturals.

3.1.2.3 La profunda renovació del Consell de Govern: els "baby consellers" (juny 1993)

Gabriel Cañellas emprèn, el juny de 1993, una profunda renovació del seu Consell de Govern, l'única de tant calat en els seus dotze anys de govern. Destitueix cinc consellers, entre ells els dos de més pes, el Conseller de Turisme, Jaume Cladera, i el Conseller d'Ordenació del Territori, Jeroni Saiz. Ambdós, que han exercit el seu càrrec sense interrupcions des de l'inici de l'autonomia, han sigut claus en el debat polític sobre l'ordenació turística i del territori, tot esdevenint ja no només els interlocutors, sinó sovint els representants, dels hotelers (Cladera) i dels constructors (Saiz). En el seu lloc, entren dues persones joves: com a Conseller de Turisme, Joan Flaquer (27 anys), Professor de Dret Mercantil a la Universitat de les Illes Balears, i fill de l'alt directiu de la Banca March Pere Flaquer (Director d'Expansió i Desenvolupament, i posteriorment Director General de la Banca March, a més de company de promoció del President Cañellas (Sastre, 2003)); i, com a

---

⁴⁶ L'existència d'un pla (urbanístic) parcial en un espai que es protegeix implica sovint el pagament d'indemnitzacions.

Conseller d'Ordenació del Territori i Obres Públiques, Bartomeu Reus (36 anys), fins aquell moment Director General d'Economia del Govern⁴⁷.

El sector turístic manifesta el seu desacord amb el canvi del Conseller de la seva àrea. Dies abans, els hotelers s'han entrevistat amb el President Cañellas per demanar-li la continuïtat de Cladera. Entenen que no s'ha escollit un bon moment per rellevar el titular de la cartera de Turisme. Contrasta la mala rebuda que fa el sector turístic al nou conseller, amb la bona sintonia que tenen al període 2003-2005. En declaracions a la premsa, el conseller sortint, Jaume Cladera, descarta que les seves diferències amb el President al voltant del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT) hagin sigut el motiu del cessament. Més endavant (febrer 1994), també a la premsa, Cladera sí que considera el POOT com el motiu de la seva sortida del govern: "A Cañellas le dio miedo asumir la responsabilidad del POOT. La principal causa de mi destitución fue el Plan de Ordenación de la Oferta Turística"⁴⁸. En relació al relleu de Cladera, Miquel Codolà⁴⁹, expresident i fundador de la Federació Hotelera, a més de soci empresarial del Conseller sortint, declara:

"Creo que el President se ha equivocado al provocar la dimisión de Cladera. No es el momento, hay temas pendientes como el POOT y la normativa de 12 años. Somos una región turística adulta y no estamos para experimentos. En el cargo debe haber una persona cualificada, con experiencia y dominio de un sector económico que no sólo es el principio, sino el único que tiene futuro en Baleares. No se pueden utilizar los 190 mil votos como un escudo protector, para no tener que escuchar a importantes sectores de la sociedad balear." (Declaracions Expresident Federació Hotelera (1976-1989) a Diario de Mallorca, 18-06-93)

---

⁴⁷ Última Hora, 18-06-93

⁴⁸ Diario de Mallorca, 13-02-94

⁴⁹ Miquel Codolà Camps (Barcelona, 1926). Llicenciat (1951) en Dret. Tècnic d'empreses i activitats turístiques i agent de la propietat immobiliària. Empresari hotelier. Propietari Cadena Valentín Hotels (4 establiments, associada a la marca Stil Hotels). L'any 1968 funda la Cooperativa Hotelera de Balears. És president (1977-1989) de la Federació Hotelera i Vicepresident (1984-1985) del Foment del Turisme. Des de 1990 és membre de la Fundació Illes Balears (Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca).

3.1.3 GABRIEL CAÑELLAS I LES SEVES EMPRESES

Gabriel Cañellas prové del món empresarial, i pren com a president decisions que, en alguns casos, beneficien les seves empreses⁵⁰.

El primer cas és l'afer "Zeus i Torcal" (1984). Cañellas, al principi del seu mandat, decideix adjudicar la reforma de la seu de Presidència i de la Conselleria de Turisme a una empresa, Construcciones Torcal, on el president figura fins un any després com a gerent. També és propietari de la meitat de les accions, d'acord amb el Registre Mercantil. Les empreses Torcal i la seva filial Zeus –participada per cunyats de Cañellas- aconsegueixen contractes per valor d'onze milions en quatre de les onze obres ofertades per l'executiu de les Balears (Manresa, 1998).

El segon cas és l'exclusió de Ses Salines d'Eivissa i Formentera del Catàleg de la Llei d'Espais Naturals (LEN), al 1992. Els interessos urbanístics i industrials familiars de Cañellas estan ubicats principalment a Eivissa i Formentera a les platges i espais naturals de Ses Salines, que exploten la indústria Salinera Española i la urbanitzadora Ibifor. Cañellas va ser secretari del Consell d'Administració de la primera, i gerent de la segona. El seu cessament oficial és posterior a la seva arribada a la presidència al juny de 1983. Durant un any més, l'empresa cotitza per ell a la Seguretat Social. A Ses Salines, els seus familiars, associats amb els d'Abel Matutes, promouen una urbanització de xalets de luxe. El 1992, el Parlament Balear modifica la Llei d'Espais Naturals, excloent Ses Salines, tot permetent construir aquesta urbanització de xalets (Manresa, 1998).

---

⁵⁰ Per a l'elaboració d'aquest apartat han sigut molt útils les aportacions de Manresa (1998).

A més, Gabriel Cañellas és soci de grans constructors balears, en concret, de Lull Sastre, Jaume Bibiloni, Cañellas Bosch i Llabrés Feliu a la primera empresa de materials de construcció de Mallorca, “Massanella”, i a la societat immobiliària Balear de Técnica e Inversiones, SA. També és soci de Llabrés Feliu en la promotora Palma Antigua (dedicada a la rehabilitació del casc antic) (Manresa, 1998).

Una altra relació de Cañellas amb els empresaris és el cementiri Bon Sosec, empresa participada majoritàriament pel president dels constructors, Jaume Gibert. Al 1992 es coneix que el Govern Balear ha aportat, mitjançant la Societat Balear de Capital Risc, 425 milions de pessetes a la societat Bon Sosec, promotora del primer cementiri privat de Mallorca. A més, la constructora Domus, de Joan Fageda –que serà després Batle de Palma pel Partit Popular entre 1991 i 2003-, construeix aquest cementiri privat.

També cal parlar dels coneguts escàndols de corrupció que es donen durant l'etapa de govern de Cañellas: el cas “Calvià”, el cas “Brokerval”, i el cas Túnel de Sóller. El cas “Calvià” és l'intent de suborn d'un regidor socialista del municipi turístic de Calvià per part de dos militants del PP, el vicepresident del PP-Calvià, Andreu Bordoy, i el responsable d'Ordenació del Territori del Partit Popular a les Balears, Miquel Deyà, ambdós són expulsats del partit. També participa en l'operació l'expresident de l'equip de futbol del Mallorca, Guillem Ginard. Hi ha rumors que apunten més amunt al partit, i Cañellas i el seu conseller Francesc Gilet han de declarar al Tribunal Superior de Justícia de Balears, però són exculpats. Els dos exmilitants del PP, Deyà i Bordoy, són condemnats⁵¹.

---

⁵¹ Última Hora i Diario de Mallorca, distints exemplars entre 1992 i 1994.

El 1994 esclata l'escàndol de l'agència de valors Brokerval, de Palma. L'agència fa fallida i es descobreix que els doblers dels clients han estat desviats indegudament cap a empreses com la companyia concessionària del Túnel de Sóller. En el cas "Brokerval" es veuen involucrats el Govern Balear, la caixa d'estalvis "Sa Nostra", el Foment del Turisme de Menorca, i el gerent de la Universitat de les Illes Balears. La premsa difon els fets i la qüestió del Túnel de Sóller es converteix en el principal enemic del PP de Balears i de Gabriel Cañellas. El 1989, el Govern ha concedit les obres del Túnel de Sóller a l'empresari Antoni Quart. Hi ha informes tècnics en contra d'aquesta concessió, de manera que Esquerra Unida presenta una denúncia per prevaricació. A més, l'empresa d'Antoni Quart, que el 1992 es declara en fallida, té un forat de 130 milions. La sentència judicial acaba determinant que Antoni Quart paga 50 milions de pessetes al PP per obtenir la concessió del Túnel de Sóller; i el PP hauria finançat així la campanya de les eleccions europees del 1989. A més del president Cañellas, han de declarar davant el jutge per aquest cas consellers i exconsellers com José Antonio Berastain (Funció Pública), Pere J. Morey (Agricultura), Bartomeu Reus (Obres Públiques) i Jeroni Saiz (exconseller d'Obres Públiques i Ordenació del Territori) (Marimon, 1998). Al 1997, el Tribunal Superior de Justícia de Balears dictamina que Cañellas va cometre delicte, emperò que aquest delicte ha prescrit.

3.2 LA FEDERACIÓ HOTELERA DE MALLORCA I LA POLÍTICA TURÍSTICA EN EL PERÍODE DE GOVERN DE GABRIEL CAÑELLAS (1983-1995)

3.2.1 LEGISLACIÓ TURÍSTICA: EVOLUCIÓ DE LA PRINCIPAL NORMATIVA D'ALLOTJAMENTS TURÍSTICS A LES ILLES BALEARS (1983-1995)

A l'article 148.1.18^a de la Constitució Espanyola, s'estableix la possibilitat que les autonomies puguin assumir la competència en matèria de promoció i ordenació del turisme, en els seus àmbits territorials. L'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, en el seu article 10.11, determina que el Govern Balear té competència exclusiva en matèria de turisme. Per Reial Decret 3401/1983, de 23 de novembre, s'aprova el traspàs de competències de l'Estat a les Illes Balears, que exerceixen aquesta competència, amb l'excepció d'algunes relatives a la promoció exterior, que l'Estat es reserva per a si, a través de la Secretaria d'Estat per al Turisme i l'"Instituto de Turismo de España "Turespaña".

A partir de 1996, els Consells Insulars de Menorca i les Pitiüses passen a tenir les competències d'ordenació turística, en canvi, el Consell de Mallorca les rebutja perquè considera que venen mal dotades. Mitjançant la Llei 3/1996, de 29 de novembre, s'atribueixen als Consells insulars de Menorca i Eivissa i Formentera totes les competències que estaven atribuïdes al Govern de les Illes Balears en matèria d'ordenació turística. A l'illa de Mallorca, les

competències en matèria d'ordenació turística són titularitat del Govern de les Illes Balears, l'exercici dels quals correspon a la Conselleria de Turisme.

Des de la seva creació el 1983, la Comunitat Autònoma de les Illes Balears desenvolupa una intensa tasca normativa, fins al punt que aquest sector, amb l'urbanisme i l'ordenació del territori, és un dels sectors amb més legislació. S'estudia la legislació sobre establiments d'allotjament (hotels, establiments extrahotelers –apartaments turístics, entre d'altres-, càmpings, hotels de turisme rural), i es deixa de manera intencionada al marge la normativa sobre altres aspectes de la legislació turística, com l'anomenada “oferta complementària” (restaurants, cafeteries, bars) o la normativa sobre agències de viatges. Es fa així, perquè l'empresariat hoteler, a través, principalment, de la Federació Hotelera de Mallorca, participa i incideix sobretot en els debats sobre la legislació sobre establiments d'allotjament. També participen en la definició de la legislació sobre l'“oferta complementària”, però no en la mateixa intensitat⁵².

Són analitzades les lleis, normes i polítiques turístiques que han tingut un major debat polític: els Decrets Cladera, el Pla de Modernització i el Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT). Emperò, també cal esmentar la resta de legislació i política turística que s'aprova aquests anys. És el cas de la Llei d'Allotjaments Extrahotelers (per legalitzar la gran oferta clandestina d'apartaments, abril 1984), el Decret de la normativa d'incendis (1984), la Llei de mesures transitòries d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics (juny 1988), la Llei de funció inspectora i sancionadora en matèria de turisme (maig 1989), i el Pla d'Embelliment de les zones turístiques (1990).

---

⁵² Les apreciacions sobre la legislació turística d'aquest apartat són fonamentades en les aportacions teòriques de Blasco (2002) i Socias (2001).

El Decret “Cladera I” és el Decret 30/1984, de 10 de maig de 1984, de mesures d’ordenació d’establiments turístics i d’allotjament turístic (s’anomena Decret “Cladera I”, pel nom del Conseller de Turisme). En el Decret s’introdueixen una sèrie de mesures novedoses per millorar la qualitat dels nous establiments: la “ràtio turística” de 30 metres quadrats per plaça, la necessitat de creació de zones verdes privades i instal·lacions esportives i recreatives per als clients, i la necessitat d’una piscina de determinades dimensions. Aquest Decret és la primera pedra d’una sèrie de normes que augmenten progressivament els requisits i paràmetres exigibles als nous hotels i apartaments turístics, intentant obtenir un tipus d’establiment de més qualitat.

Les mesures del Decret “Cladera I” esdevenen aviat insuficients i el 1987 es dicta un segon Decret (el Decret 103/1987, de 22 d’octubre, popularment conegut com a “Cladera II”) que augmenta la “ràtio turística” a 60 metres quadrats. L’impacte d’aquesta mesura sobre els nous establiments d’allotjament és notable, encara que en la pràctica la seva eficàcia es veu afeblida pels cents de sol·licituds de llicències d’obertura per a mils de places que se presenten en les setmanes prèvies a la publicació del Decret i que han de ser concedides.

El Decret se presenta posteriorment pel Govern balear com a projecte de Llei al Parlament i acaba convertint-se en la Llei 7/1988, d’1 de juny, de mesures transitòries d’ordenació d’establiments hotelers i d’allotjaments turístics, Llei que dóna rang legal als preceptes del “Decret Cladera II”. La Llei se presenta com un conjunt de mesures transitòries fins a l’aprovació del Pla d’Ordenació de l’Oferta Turística, que arriba a Mallorca el 1995. La Llei és molt important perquè imposa restriccions a la construcció i obertura d’establiments d’allotjament:

- La Llei reafirma l'exigència d'autorització prèvia, per part de la Conselleria de Turisme, per als establiments d'allotjament. Aquesta autorització és requisit indispensable per a l'atorgament de la llicència municipal d'obres.

- La Llei exigeix un mínim de 60 metres quadrats de solar per plaça turística, amb l'obligació de destinar la part de solar no edificada a jardins i instal·lacions esportives o recreatives d'ús comú per als clients.

- La Llei exigeix la necessitat d'una piscina de determinades dimensions.

- La Llei només permet l'autorització d'hotels i apartaments de les categories superiors (hotels de 4 i 5 estrelles, apartaments de 4 i 3 claus).

- La Llei no té efecte sobre determinats tipus d'establiments, principalment els ubicats en poblacions tradicionals de l'interior de les illes.

La Llei del Pla de Modernització d'Allotjaments Turístics (1990) suposa un dels primers intents de l'autonomia per adoptar mesures per a la renovació i reconversió de la planta obsoleta d'hotels i apartaments. L'excés d'oferta d'allotjaments sobre la demanda existent provoca una baixada de preus, i s'estima que l'eliminació de tota una sèrie de places antiquades i de sobra amortitzades (se considera en aquell moment pels volts de 50.000 places) contribuirà al sanejament d'aquella oferta.

El Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT) de Mallorca (1995) és una norma que té una enorme importància, en consistir en el primer intent d'ordenació supramunicipal del territori a Mallorca, i que aspira a ser una regulació global del territori en les zones turístiques (que el mateix Pla delimita). Des d'un punt de vista jurídic, el POOT és un Pla Director Sectorial dels previstos en la Llei d'Ordenació Territorial de 1987.

En no existir en aquell moment les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT, s'aproven el 1999), el Parlament balear aprova el febrer de 1989 els Criteris Generals del POOT de Balears, previstos amb caràcter transitori per a que puguin dictar-se els plans en absència de les Directrius. Aquests Criteris són únicament un mandat al Govern de l'autonomia per a que aquest aprovi el Pla, però en els Criteris ja se fixen les línies generals del que ha de ser el POOT: impediment d'una excessiva urbanització de les costes, coordinació de la planificació urbanística i turística, limitació del creixement de l'oferta turística en base a la situació real de les infraestructures existents, fixació d'estàndards de qualitat, assenyalament de zones de reconversió prioritària, promoció de formes de turisme alternatiu. Malgrat la seva brevetat, els Criteris són un document bàsic, que vincula al Govern Balear (Blasco, 2002).

La finalitat essencial del POOT és l'ordenació de les activitats que tenguin incidència en l'oferta turística, això com la regulació de la infraestructura, serveis i equipaments necessaris per a la consecució d'una oferta turística qualificada i diversificada. Per a això el POOT estableix uns objectius primordials que podem resumir de la següent manera: a) fixació de criteris quantitius que determinin la capacitat d'acollida de les zones turístiques (densitat); b) establiment de criteris de qualitat propis d'una oferta turística actualitzada ("ràtio turística", superfície de parcel·la mínima, altura màxima); c) impedir una excessiva urbanització de la costa, tot limitant el creixement de la

superfície urbanitzada; d) prognosi dels criteris de saturació que han de ser considerats com a limitatius per al creixement de l'oferta turística, prenent com a base la situació real d'infraestructures, equipaments i serveis de cada zona; e) foment de la renovació de les places d'allotjaments turístics obsolets; i f) evitar la urbanització contínua del litoral, mitjançant la reserva de franges de sòl no urbanitzable.

El POOT estableix dos règims normatius distints: un per a les zones turístiques, situades sempre en el litoral, i un altre per a la resta del territori insular (l'interior de l'illa). A les zones turístiques, el POOT estableix tres regulacions: criteris d'ordenació urbanística, condicions de l'oferta d'allotjament i característiques bàsiques de les futures edificacions destinades a ús turístic o residencial. D'acord amb la Llei d'Ordenació Territorial, les determinacions del POOT són vinculants per als instruments municipals de planejament general, per ser un pla d'ordenació de caràcter supramunicipal. Per tant, els municipis on estan situades les zones turístiques han d'adaptar el seu planejament urbanístic a les prescripcions del POOT.

Les determinacions principals del POOT són: a) la regulació d'establiments d'allotjament, tot establint importants paràmetres o estàndards pel que fa a les seves condicions urbanístiques; b) la regulació d'usos residencials, el POOT estableix paràmetres urbanístics per a les edificacions d'ús residencial ubicades a zones turístiques; c) la limitació de la superfície urbanitzada, les determinacions particulars de cada zona delimiten el creixement i les característiques de la superfície urbanitzada a cada zona, establint la superfície màxima de sòl que pot ser classificada com a urbanitzable pel planejament municipal (també se delimiten "zones limítrofes de protecció costanera" i "zones de protecció posterior"); d) establiment de zones de reserva

3.2.2 UN HOTELER, PRIMER CONSELLER DE TURISME DE L'AUTONOMIA (1983-1993)

Una vegada investit President, al 1983, Gabriel Cañellas ha de formar govern, i, per al càrrec de Conseller de Turisme, demana noms a la Federació Hotelera (en concret al seu President, Miquel Codolà, home molt proper a Cañellas). Els hotelers li proposen tres candidats⁵³, dels quals, el President de l'autonomia escull en un primer moment al vicepresident del Foment del Turisme, i company seu de promoció, Esteve Bardolet. Bardolet, 48 hores abans de la jura del càrrec, renuncia perquè no li garanteixen el lloc de feina al Servei d'Estudis de la Banca March. La resta de candidats són descartats per Cañellas, i els hotelers han de fer una nova proposta, tot suggerint Jaume Cladera, proposta que el President autonòmic accepta. Cladera és independent, no està afiliat a Alianza Popular, i és hoteler –soci del President de la Federació Hotelera, a la marca Stil Hotels-, i President de ZONTUR (patronal de les zones turístiques a nivell estatal) en el moment de ser proposat com a Conseller⁵⁴.

---

⁵³ Els tres candidats proposats inicialment per la Federació Hotelera són Esteve Bardolet (Granollers, 1937. Economista, Vicepresident Foment del Turisme de Mallorca, Director de la divisió internacional, Director de Màrqueting i Director del Servei d'Estudis de la Banca March (1966-1995), Paulí Buchens (Palma, 1944. Economista. Batle de Palma 1976-1979. President del Foment de Turisme de Mallorca, 1979-1985), i Pedro Vidal (Palma, 1934. Secretari General Associació Empresarial de Sales de Festa de Balears, 1964-2000, President de la Federació Empresarial d'Associacions Turístiques de la Platja de Palma, 1985-1990)

⁵⁴ Entrevista President del Govern Balear (1983-1995), 29-07-02
Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993), 23-07-02
J.Sastre (2003)

3.2.3 EL DECRET “CLADERA I” (1984)

A mitjans de la dècada de 1980, l'oferta turística d'allotjament es troba en una situació desequilibrada i problemàtica, degut a l'accelerat desenvolupament urbanístic i edificatori que s'ha produït a les zones litorals sense un plantejament previ que ordenàs el creixement turístic. Aquesta situació problemàtica es pot resumir en l'existència d'un alt grau de concentració turística a les zones costaneres en temporada alta, i en una manca molt gran de zones verdes a les àrees turístiques. Amb la intenció de regular la situació, el Govern Balear aprova el Decret de mesures d'ordenació dels establiments hotelers i allotjaments turístics, conegut com a Decret Cladera I, prenent el nom del Conseller de Turisme. Segons aquest Conseller⁵⁵, el que cal de debò és fer una reforma d'ordenació urbanística, emperò porta més temps, no hi ha voluntat política per part del Consell de Govern, i implica als ajuntaments. Per tant, redacten aquest decret com a via més senzilla per poder aplicar la contenció a les places hoteleres. S'estableixen uns requisits per als futurs allotjaments turístics i la seva oferta complementària. En concret, es fixa un mínim de solar obligatori (30 metres quadrats) per a les noves places turístiques i s'imposen unes determinacions relatives als espais verds i instal·lacions complementàries dels hotels i apartaments (Socías, 2001).

L'aprovació del Decret Cladera I rep el suport unànim de tot el sector turístic; emperò la patronal de tots els empresaris, CAEB, –impulsada per la seva Comissió d'Urbanisme– es manifesta en contra, i presenta un recurs contra el

---

⁵⁵ Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993) 23-07-02

Decret⁵⁶. La CAEB porta a terme la impugnació perquè entén que la Conselleria de Turisme no té competències per fer aquest Decret, els tribunals contesten que la Conselleria sí que té competències per determinar com ha de ser un hotel (i dictaminar, per exemple, quants de metres quadrats de jardí ha de tenir). Cal recordar que al 1984, moment de l'aprovació del Decret, la Federació Hotelera no està integrada al si de la patronal CAEB. Les diferències entre les dues associacions són, principalment, diferències entre hotelers i constructors, perquè qui impulsa la presentació del recurs contra el Decret és la Comissió d'Urbanisme de la CAEB, òrgan d'expressió dels constructors.

En relació a aquestes divergències, el gerent de la Federació Hotelera declara:

“La Federación ha apoyado el Decreto desde el principio, porque es un decreto con visión de futuro. Tal vez a la CAEB le preocupe que esto pueda suponer una paralización de la construcción turística, pero tienen que entender que la construcción turística dejó de ser el motor de la economía desde hace cinco o seis años. Ahora apenas se construyen hoteles. En todo caso, lo único que se construyen son apartamentos ilegales que después aparecen en el mercado haciendo una competencia desleal al sector hotelero.” (Diario de Mallorca, 30-05-84)

En la mateixa línia, i demostrant la unanimitat en el sector turístic, el president de la patronal de les agències de viatges (AVIBA) manifesta que “lo que hace el Conseller está muy bien hecho y lo que hace la CAEB está muy mal hecho [...] ¿A quién representa la CAEB para erigirse en rector del sector turístico?”⁵⁷. De la mateixa manera, el número dos de la Cadena Sol, primera empresa de les Balears, demanda “més zona verda i menys ciment”.

---

⁵⁶ Diario de Mallorca, 30-05-84 i 17-10-84

⁵⁷ Diario de Mallorca, 30-05-84

3.2.4 EL DECRET “CLADERA II” (1987)

Tres anys després de l'entrada en vigor del Decret Cladera I, els responsables de la Conselleria de Turisme se n'adonen que les mesures d'ordenació dels establiments turístics aprovades el 1984 són insuficients. Per solucionar aquesta situació, el Govern Balear actua de nou el 1987, tot implantant unes determinacions més restrictives que les establertes al Decret Cladera I. El nou Decret (Cladera II) deroga l'anterior, i acabarà esdevenint Llei un any després (1988). L'Exposició de Motius d'aquesta Llei assenyala que l'instrument adequat per portar a terme una equilibrada i rigorosa ordenació de l'espai turístic no són ni els Decrets Cladera ni la Llei que surt d'ells, sinó és el Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT). Emperò, al 1988, aquest Pla no només no existeix sinó que es troba en una primera fase d'elaboració prèvia. Per això es considera indispensable establir de manera transitòria uns condicionants del creixement turístic, amb l'objectiu de no frustrar l'eficàcia final del POOT mentre aquest s'està tramitant (Socías, 2001).

L'eix del nou decret consisteix en ampliar la xifra mínima per plaça turística de trenta metres quadrats a seixanta metres quadrats. La Conselleria aporta dues raons. Primera, per la manca, encara, d'una Llei d'Ordenació Territorial. Segona, hi ha un nombre de zones turístiques important on, segons la Conselleria, la gent en determinades temporades de l'any està incòmoda a les platges pel nombre d'usuaris, i, per tant, sembla desitjable que per al creixement almenys es prenguin precaucions. Conseller:

“Si alguien quiere seguir haciendo camas, bien, [el Conseller està d'acord en continuar el creixement turístic, però de manera regulada] pero siempre que tengan posibilidades de albergar los nuevos visitantes en su establecimiento y para eso se necesita mucho espacio. Sustituir la playa no es fácil, tienes que hacerlo con

instalaciones de categoría, piscinas, etc., lo que al empresario se le ocurra”
(Entrevista Conseller de Turisme a Diario de Mallorca, 1-11-87)

El President Cañellas presenta així el Decret Cladera II:

“Els 60 metres era una doble exigència, una externa i una interna. Per una banda anaven lligats a uns metres de piscina, de jardí o d’instal·lacions esportives, però també a uns metres de sala o de menjador. Abans els menjadors eren uns pocs metres on s’acaramullaven els clients i vénga, una fornada i una altra i llavors els turistes només tenien dues sortides: cap a l’habitació o cap al carrer. Amb el decret de 60 metres això se va acabar: va néixer un nou model de dos plantes que mira cap a la mar i amb molt d’espai.” (Sastre, 2003: 187)

Els representants dels hotelers i dels constructors (a través de la Federació Hotelera, l’Associació de Constructors, i les comissions de Turisme i Urbanisme de la patronal CAEB) es reuneixen amb el Conseller de Turisme en múltiples ocasions, en un exemple més de governança entre empresaris i Conselleria de Turisme. Les reunions més decisives són el dia abans i el mateix dia (unes hores abans) de l’aprovació del Decret.

Els constructors mostren la seva postura favorable a les intencions de la Conselleria, però manifesten la seva discrepància en la forma com es volen dur a terme: amb un nou decret (després del Decret Cladera I, el Decret Cladera II), enlloc d’una llei d’ordenació turística, com s’havia avançat des de la Conselleria que es portaria a terme. A través de la Comissió d’Urbanisme de la CAEB, que representa principalment els interessos dels constructors, demanden una data límit per a que es presenti el Pla d’Ordenació d’Oferta Turística, perquè és una mesura de més calat que un Decret i els hi permet tenir més certesa sobre el futur de cara a plantejar les seves actuacions urbanístiques. A més, exigeixen seguretat jurídica en l’aplicació del Decret i un plànol perfectament delimitat de

les zones on no afecta el Decret –per a que els empresaris puguin saber on es pot construir.

Els constructors mantenen una actitud crítica al Decret per les limitacions que, segons ells, suposa a la llibertat d'empresa, encara que no discuteixen la necessitat d'ordenar el creixement de l'oferta turística a les Illes Balears, que consideren també excessiu. Aquestes demandes defineixen les línies dels constructors en la negociació del Decret i, més en general, són una bona mostra de les seves postures al voltant del desenvolupament turístic i urbanístic als anys vuitanta.

En canvi, els hotelers, des de la Federació Hotelera, valoren de forma positiva i donen suport al decret, encara que siguin els més afectats, “porque es una medida necesaria de cara al futuro más inmediato”. Afegeixen que “nos sometemos a lo que decida el Conseller”⁵⁸.

El Consell de Govern, a proposta de la Conselleria de Turisme, aprova el Decret, tot unificant els metres quadrat per plaça d'hotel i per plaça d'apartament en la banda més alta (seixanta metres quadrats)⁵⁹. Els constructors intenten fins el darrer moment, sense aconseguir-ho, rebaixar els seixanta metres quadrats per als apartaments “como una propuesta que no desvirtua el fin del decreto pero se adapta a los intereses generales de los empresarios” [cursiva afegida]. En compensació, el Decret posa moltes facilitats per a la reconversió de l'oferta hotelera existent. Per valorar el resultat del Decret per als constructors i hotelers, més beneficiós per als segons, el -en

---

⁵⁸ Diario de Mallorca, 22-10-87

⁵⁹ Última Hora, 23-10-87

aquell moment- periodista turístic José Negrón⁶⁰ afirma: “Después de la aprobación del Decreto, las aguas constructoras se van remansando y las aguas hoteleras se sitúan más que nunca en una plácida marea alta”⁶¹.

El Decret Cladera II comporta un augment molt gran dels costos en la construcció de nous hotels i apartaments; de fet, el Decret persegueix la pràctica interrupció d'establiments turístics de nova planta. En canvi, es creen unes bones condicions per a la reconversió: l'estalvi fent un hotel nou si se n'esbuca un de vell és molt gran. Els apartaments turístics són les vertaderes víctimes del Decret. D'aquí que se pugui afirmar, primer, que el Decret afavoreix els hotelers, perquè no els hi augmenta la competència amb la construcció de nous apartaments, i, segon, que perjudica o para els peus als constructors, per la gran dificultat per construir nous allotjaments turístics. Cal matisar que hi ha hotelers que també fan apartaments, són els que es poden anomenar com a “hotelers/constructors”.

L'“impasse” de varies setmanes en la recerca del consens per al text definitiu del Decret permet l'entrada de nombrosos projectes. A la víspera de la publicació del Decret al Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma, hi ha sol·licitud per un total de 71.300 noves places –la gran majoria apartaments- i els tres darrers dies (del 20 al 23) se n'han presentades 23 mil. Des de la Conselleria de Turisme es suggereix la possibilitat que la patronal CAEB allargui les negociacions per guanyar temps per a que els empresaris puguin presentar més projectes⁶². En canvi, el Diario de Mallorca afirma que el Decret es millora després de les reunions entre Conselleria i patronal. En qualsevol cas, l'allau de projectes sigui probablement la resposta de l'especulació al

---

⁶⁰ Posteriorment José Negrón és cap de premsa de la Conselleria de Turisme (1996-2001), cap de premsa del grup parlamentari popular (2001-2003), i des del 2003, amb el retorn del Partit Popular al govern de l'autonomia, novament cap de premsa de la Conselleria de Turisme.

⁶¹ Diario de Mallorca, 27-10-87

⁶² Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993) 23-07-02

Decret, perquè alguns dels projectes no se duran a terme ni a mig termini, però s'asseguren no haver de sofrir les noves restriccions⁶³.

Des de l'oposició, el PSOE afirma que el Decret Cladera II neix mort, per la quantitat de places que s'han sol·licitat, i per l'actuació, segons el PSOE, "irresponsable" del Govern Balear al no haver pres mesures cautelars prèvies. A més, qualifiquen les negociacions entre la Conselleria de Turisme i els representants dels constructors de "vodevil". UGT acusa Cladera d'haver marginat els sindicats: "Las decisiones no sólo afectan a los empresarios sino también al colectivo de trabajadores más importante de las islas. Se trata de una reconversión industrial (en este caso turística)". Consideren que allò que cal és una ordenació del territori i una ordenació turística que no suposi la defensa del, segons ells, "monopoli hotelier"⁶⁴.

---

⁶³ Diario de Mallorca, 27-10-87

⁶⁴ Diario de Mallorca, 27-10-87

3.2.5 EL PLA DE MODERNITZACIÓ DELS ALLOTJAMENTS TURÍSTICS (1990)

La Llei que crea el Pla de Modernització dels allotjaments turístics és un intent d'adoptar mesures per a la renovació i reconversió dels hotels i apartaments obsolets. L'excés d'oferta d'allotjaments, en relació a la demanda existent, provoca una baixada de preus; i s'entén que l'eliminació de tota una sèrie de places antiquades, i ja amortitzades, contribuiria al sanejament de l'oferta.

L'objectiu dels Decrets "Cladera" és regular les noves condicions que han de reunir les construccions de nova planta i les ampliacions dels establiments turístics. Emperò, a les Balears existeix una oferta d'allotjament totalment antiquada que necessita una renovació urgent. El Pla de Modernització determina que els establiments turístics, amb sol·licitud de construcció o obertura anterior al Decret "Cladera I", han de superar una inspecció tècnica sobre les obres, les instal·lacions, i els equipaments (Socias, 2001).

La Federació Hotelera critica el projecte de Pla de Modernització, perquè, segons l'entitat empresarial, falla la qüestió del finançament i el mètode per fer desaparèixer les places obsoletes⁶⁵. És pràcticament la primera mesura de la Conselleria de Turisme que no és acollida de forma positiva pel sector turístic, si s'exceptua un decret molt específic sobre la normativa contraincendis que han de complir els establiments turístics.

Els representants de les associacions patronals més importants de les Balears, els hotelers i els constructors, en un fet insòlit, es manifesten de forma conjunta

---

⁶⁵ Diario de Mallorca, 8-10-89

contra el projecte del Pla de Modernització, i demanen al President Cañellas la retirada o la reforma del Pla. Els constructors volen que el Pla comporti una reconversió profunda dels hotels “porque deseamos que el previsible parón de la actividad de nueva construcción se traspase a la mejora en profundidad de los edificios hoteleros existentes” (Gerent Associació Constructores a Diario de Mallorca, 14-10-89). Els hotelers volen que el Pla de Modernització tingui caire voluntari i no obligatori com proposa el Govern. El president hotelier, Josep Fortesa-Rei⁶⁶ escriu:

“Nuestra Federación, juntamente con los Compañeros de Construcción y Promotores ejerciendo nuestra obligación profesional opinamos y manifestamos que este Proyecto de Ley de Modernización es incompleto para los fines que se persiguen. Sencillamente, nosotros opinamos y argumentamos, pero tenemos muy claro que las decisiones finales las deben tomar los políticos con responsabilidad de Govern y el Parlament.” (Article Fortesa-Rei a Diario de Mallorca, 15-10-89)

Per desbloquejar la situació, els hotelers, que discrepen del caràcter obligatori del Pla, proposen que el Govern ofereixi plans de finançament amb crèdits tous per poder reconvertir els hotels vells en vivendes. Això permetria als hotelers rendibilitzar aquest hotels i alhora fer desaparèixer un nombre important de places turístiques obsoletes. La Conselleria de Turisme està d'acord amb aquesta proposta, però topen amb l'oposició frontal de la Conselleria d'Ordenació del Territori, perquè els hotels reconvertits en vivendes farien la competència al sector de la promoció immobiliària.

Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993), 23-07-02

⁶⁶ Josep Fortesa-Rei Borralleras (Palma, 1945). Empresari. El 1976 funda, i és el primer president, l'Agrupació d'Hotelers de la Platja de Palma. El 1977 és cofundador i vicepresident de la Federació Empresarial Hotelera de Balears, Federació que presideix de 1989 a 1991. Afiliat a UCD, és (1979-1981) regidor de l'Ajuntament de Palma, i ocupa el càrrec de tinent de batle de turisme, policia i bombers. (Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca)

3.2.6 LA CAIGUDA DEL PRESIDENT HOTELER FORTESA-REI: UN EXEMPLE D'IMPACTE POLÍTIC EN EL MÓN EMPRESARIAL (1991)

En plena crisi turística (89-93) i en un moment punta d'aquesta crisi, tot just acabada la Guerra del Golf, el President de la Federació Hotelera, Josep Fortesa-Rei dimiteix per pressions polítiques i també per pressions procedents d'un sector de la Federació. La seva renúncia es produeix setmanes després de la victòria per majoria absoluta de la coalició PP-UM a les eleccions autonòmiques⁶⁷. El president hoteler Fortesa-Rei s'ha enfrontat amb la Conselleria de Turisme perquè exigeix una ràpida definició i aplicació del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT), que impulsi la reconversió de l'oferta hotelera. A més, defensa el Catàleg i la Llei d'Espais Naturals i va al capdavant de manifestacions ecologistes: és el cas, per exemple, de la manifestació "Prou d'Urbanitzacions", convocada pel grup ecologista GOB, el juny de 1990.

La crònica de com succeeixen els fets que porten a la seva dimissió són un bon exemple d'interrelacions entre el món empresarial i la política institucional. Un sector de la Federació s'oposa públicament a la gestió del seu President i en demana públicament la seva renúncia. La divisió al si de la Federació Hotelera visibilitza una línia de fractura a l'organització entre, d'una banda, les cadenes hoteleres i sectors dels petits hotelers, i, de l'altra, un sector de petits hotelers⁶⁸.

---

⁶⁷ És significatiu que al juny de 1991, en l'època d'enfrontament amb el president hoteler, Cañellas digui en la sessió investidura que vol convertir les Illes Balears en la segona residència d'Europa. Això va en contra dels interessos dels hotelers, i a favor dels interessos dels constructors. La construcció de segones residències promou el turisme residencial, que consisteix en allotjar-se a xalets i apartaments. És competència directa del turisme hotelier.

⁶⁸ Última Hora, 19-06-91

El primer grup, que recolzen la línia independent auspiciada des de la Federació Hotelera, són al voltant del 75 per cent dels afiliats. El conformen les grans cadenes i els petits hotelers de, principalment, la Badia de Palma (sobretot Platja de Palma i Cala Major), Cala d'Or, Capdepera, Sóller, Andratx, i Pollença. El President de la Federació té el suport de les tres grans cadenes: Sol (a través de les declaracions del seu nombre dos, també nombre dos de la Federació, Joan Vives), Riu (declaracions de Lluís Riu, President de la companyia) i Barceló (posicionament del Vicepresident Executiu, Josep Llorenç Mulet).

El segon grup, el sector hotelier opositor a la gestió del President de la Federació, són els fundadors i antics dirigents de la Federació. També se'ls coneix com els "coronels", per la seva manera de gestionar l'associació hotelera en els seus inicis, i per les seves reaccions en les primeres vagues de la democràcia. Aquest sector, al voltant del 25 per cent de l'associació hotelera, està format per petits i mitjans hotelers, i de les zones turístiques d'Alcúdia (menys el seu president), Platja de Muro, Son Servera i Can Picafort. Els seus caps visibles són: Miquel Codolà (expresident de la Federació Hotelera, 1976-1989), Joan Camps (president de l'associació hotelera de Cala D'Or), José Luna (president de l'associació hotelera de Platges de Muro), Pedro Hoz (un dels fundadors de la Federació). El grup dels "coronels" es mostra contrari a l'"excessiva politització", segons ells, de la patronal hotelera. Miquel Codolà, líder dels "coronels" manifesta: "Las críticas del Presidente de la Federación Hotelera al Govern en materia turística y urbanística han sido constantes, lo cual ha provocado el rechazo de los compañeros"⁶⁹. Els opositors s'identifiquen amb les tesis del Conseller de Turisme, i són fermes partidaris de la seva continuïtat en el càrrec. Segons el president hotelier, la força dels opositors

---

⁶⁹ Última Hora, 18-06-91

radica en el suport que els hi donen els governants de l'autonomia⁷⁰. La línia del president Fortesa-Rei respondria, segons els opositors, als interessos de les cadenes, mentre que ells defensarien els interessos dels petits hotelers.

A més, apart d'aquesta divisió en dos sectors de la Federació, cal tenir present una altra línia de fractura latent al si de l'associació hotelera, i que té influència en aquesta crisi: D'una banda, tant Fortesa-Rei com les cadenes defensen una política turística, primer, que sigui més restrictiva amb l'oferta obsoleta, i, segon, que impulsi la reconversió hotelera; D'altra banda, els petits hotelers són recelosos, d'entrada, amb una política de reconversió hotelera, perquè no estan en les mateixes condicions que les cadenes per afrontar-la: els petits només tenen com a camp d'acció l'illa de Mallorca⁷¹.

El desencadenant de la crisi és la no acceptació, per part de l'Assemblea de la Federació, de la proposta del sector hotelier opositor de demanar formalment la continuïtat del Conseller de Turisme, davant la imminent formació de nou govern després de la victòria de Gabriel Cañellas a les eleccions. L'assemblea extraordinària acorda sol·licitar només la continuïtat de la política turística de la Conselleria, sense fer referència a una persona específica. Després de les eleccions anteriors, el 1987, la Federació Hotelera s'havia pronunciat a favor de mantenir el mateix Conseller i la mateixa política turística. La designació del futur Conseller de Turisme té molta rellevància, perquè serà la persona que dibuixarà, en el futur Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística, les línies sobre el mapa de les zones turístiques, definint quins terrenys seran urbanitzables, i quins terrenys s'expropiaran⁷².

---

⁷⁰ Diario de Mallorca, 19-06-91

⁷¹ Article Andrés Ferret. Diario de Mallorca, 23-06-91

⁷² Última Hora, 16-06-91

El sector hotelier opositor, liderats per l'expresident hotelier Codolà, se reuneix per parlar de la crisi amb el President Cañellas i el Conseller de Turisme, en un nou exemple de com són les relacions entre empresaris i governants: en aquest cas és la intervenció dels polítics en el món empresarial⁷³. El president hotelier acaba optant per dimitir, tot atribuint la seva renúncia a les pressions del sector hotelier opositor i del govern Cañellas. Les principals divergències són el catàleg d'espais naturals i la reordenació de l'oferta hotelera. Fortesa-Rei:

“Cañellas quiere tener supeditada a la Federación Hotelera.[...] No se me puede acusar de politización, y mucho menos pueden hacerlo quienes [fa referència al sector hotelier opositor], en un despacho de Consolat tramaron junto a Cañellas y Cladera el golpe de estado que ha originado la crisis. Hemos recordado a Cañellas y Cladera que incumplían su promesa del POOT. Cañellas no ha perdonado que la Federación Hotelera defendiera resueltamente el catálogo de espacios naturales, y que la Federación Hotelera estuviera contra el crecimiento desordenado. Cañellas ha tratado de vender esta posición de la Federación Hotelera como un intento de arruinar contratistas y constructores. [...]Hay crisis y no quieren que haya un sector empresarial que cuestione su política para hacer frente a la crisis. También los hemos aplaudido cuando se lo han merecido: es el caso de los planes de embellecimiento.” (Entrevista al President Federació Hotelera 1989-1991, Diario de Mallorca, 24-06-91).

El Diario de Mallorca fa la següent anàlisi dels fets en la seva editorial:

“Los políticos fuerzan la dimisión de Fortesa-Rei. [...] Fortesa-Rei ha sido víctima de la crisis turística. Una crisis turística fruto del poco respeto a la naturaleza, estamos saturando con edificios que quedan fuera de mercado. [...] Fortesa-Rei no ha soportado las presiones de los vencedores de las últimas elecciones, y se entiende que el presidente de CAEB esté preocupado ante la presunta intromisión de los políticos en la sociedad civil y las asociaciones empresariales (Editorial Diario de Mallorca, 21-06-91)

---

⁷³ Diario de Mallorca, 18-06-91

D'una banda, com a reacció a la renúncia del president hoteler, les grans cadenes hoteleres manifesten que no volen estar en una Federació Hotelera supeditada al poder polític, i, en un primer moment estudien la possibilitat d'escindir-se⁷⁴. D'altra banda, el president de la patronal empresarial CAEB expressa el seu desacord pel paper del govern autonòmic en la caiguda del cap d'una associació empresarial, la Federació Hotelera.

---

⁷⁴ Diario de Mallorca, 19-06-91

3.2.7 EL DEBAT DEL PLA D'ORDENACIÓ DE L'OFERTA TURÍSTICA DE MALLORCA (POOT, 1989-1995)

El Conseller de Turisme des de la primera legislatura anuncia el propòsit de portar a terme un Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (en endavant, POOT), per evitar nous “booms” constructors, esponjar i rehabilitar les zones turístiques existents, i eliminar l'oferta obsoleta. Els anomenats “Decrets Cladera” són mesures transitòries a l'espera de posar en marxa un pla d'ordenació, el qual no sembla despertar massa entusiasme polític al President i al conjunt del Consell de Govern. Un pla que no només afecti als establiments turístics com passa amb els esmentats Decrets “Cladera”, sinó que sigui un instrument d'ordenació territorial. La Conselleria de Turisme només pot impulsar mesures d'ordenació turística, les territorials es porten a terme des de la Conselleria d'Ordenació del Territori de Jeroni Saiz.

El 1987, el Parlament aprova la Llei d'Ordenació Territorial. Aquesta determina l'elaboració d'unes Directrius d'Ordenació Territorial (DOT), de les quals sortiran uns Plans Directors Sectorials, un d'aquests plans serà el Pla d'Ordenació d'Oferta Turística (POOT). Una vegada ja existeix la Llei d'Ordenació Territorial, la Conselleria de Turisme inicia immediatament la redacció de l'esborrany del POOT. EL POOT és un pla sectorial que és aprovat abans (1995) que les directrius generals (les DOT) on s'emmarca (aquestes directrius són aprovades l'any 1999). Això és significatiu perquè és una mostra de les distintes voluntats polítiques al si del Consell de Govern: La Conselleria de Turisme està molt interessada en impulsar mesures de contenció i ordenació del creixement; mentre que des de la Conselleria d'Ordenació del

Territori no s'arriben a redactar les Directrius d'Ordenació Territorial, perquè són unes mesures polítiques d'ordenació de molt calat.

El POOT és la figura culminant de l'ordenació turística a Balears, perquè en aquest Pla s'intenta planificar sobre no només l'oferta d'allotjament, sinó també totes aquelles activitats que conformen l'entorn on hi ha l'allotjament, com són les relacionades amb les infraestructures, els equipaments i els serveis necessaris per a la consecució d'una oferta turística qualificada i diversificada.

Tal i com exposa el Conseller Cladera al Parlament⁷⁵, el POOT persegueix fer unes limitacions serioses i decidides sobre el creixement, basades segons la situació de les zones, segons les infraestructures, equipaments i serveis, i principalment segons la dotació de platges. El POOT parteix de la premissa que un dels motius prioritaris pel qual els turistes venen a l'illa són les platges. L'element regulador de cara al futur creixement s'ha d'elaborar a partir de les dimensions de les platges de cada zona turística, i l'oferta de places que hi ha a cada una d'aquestes zones.

En concret, els objectius primordials del POOT són: la limitació quantitativa de la capacitat d'acollida de les zones turístiques (densitat de població); la creació de franges de protecció en el litoral formades per sòl no urbanitzable; l'establiment d'uns criteris de saturació que siguin considerats com a limitatius per al creixement de l'oferta turística, prenent com a marc la situació real d'infraestructures, equipaments i serveis de cada zona; la consecució de reserves dotacionals mitjançant la tècnica de l'"esponjament" de les zones turístiques; i el foment de la reconversió de les places turístiques obsoletes (Blasco, 2002, Exposició de Motius del POOT, 1995, i Socías, 2001).

---

⁷⁵ Intervenció Conseller de Turisme al Debat de la Comunicació del Govern de la Comunitat Autònoma sobre els criteris del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística.

El POOT de Mallorca triga set anys a tramitar-se: des de l'aprovació dels criteris generals al Parlament (febrer de 1989) fins a l'aprovació, per part del Consell de Govern, a l'abril de 1995, del Decret que llança el POOT de l'illa. El debat polític per a la definició i aplicació del POOT té principalment quatre moments: el primer moment són els debats al Parlament per a l'aprovació dels criteris generals del POOT (octubre 1988-febrer 1989); el segon moment, l'any 1992, en plena crisi turística, quan el govern entrega l'esborrany del POOT a la CAEB per a que lideri el debat entre empresaris (tanmateix els hotelers pressionen públicament per a la seva aplicació immediata); el tercer moment, el mateix 1992, quan el Govern crea una comissió tècnica, una mena de mesa de diàleg amb presència de sectors polítics, empresarials i sindicals; i el quart moment, l'any 1995 quan finalment s'aprova, un mes i mig abans de les eleccions, amb un Conseller de Turisme (Joan Flaquer) distint al Conseller que engega i idea el procés (Jaume Cladera).

El primer moment del POOT són els debats al Parlament, a l'octubre de 1988 i al febrer de 1989, per aprovar els Criteris Generals que guiaran l'elaboració del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística. El Conseller de Turisme argumenta davant el Ple les reflexions que suporten els Criteris Generals: un creixement de la demanda molt inferior al creixement de l'oferta, una disponibilitat de recursos naturals limitada, i un fort dèficit infraestructural. El criteri fonamental és fer constar que el turisme és el motor principal de la nostra economia i que, per tant, en qualsevol planejament territorial que es dugui endavant, tant urbanístic, com d'infraestructures, com d'equipament, com de serveis, ha de ser tingut en compte.

En el debat sobre els criteris generals, PSOE i PSM demanen perquè el Govern de l'autonomia no presenta primer les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT), d'acord amb la Llei d'Ordenació Territorial. El PSOE considera que els

critèris són desenvolupistes i que cal la desclassificació dels sòls urbanitzables fins que no s'aprovin les DOT, en altres paraules, proposen una moratòria urbanística:

“Haurien de ser uns criteris limitats al creixement, controladors de l'oferta, que protegissin i de qualche forma fossin respectuosos amb el medi ambient, i ens trobam amb uns criteris que al nostre entendre són desenrotllistes, continuen essent desenrotllistes” (Intervenció Joan Nadal i Aguirre, Portaveu PSOE, Diari de Sessions núm. 35, 6 d'octubre de 1988, p.1256/Debat de la Comunicació del Govern de la Comunitat Autònoma sobre els criteris del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística)

“Cal articular mesures en matèria de limitació del creixement com en matèria de protecció del patrimoni natural, i per això tenim aquí una proposta que els plantejaments urbanístics, les zones urbanitzables sense pla parcial, sense dret a indemnització, en conseqüència, per evitar fantasmes i problemes, que en aquest moment són qualificades, que en qualsevol moment poden donar lloc a nous creixements compromesos que després també direm que no els podem aturar, que aquestes zones urbanitzables siguin cautelament suspeses fins que les Directrius d'Ordenació Territorial siguin aprovades i aquí lligo amb la primera part de la meva intervenció, nosaltres creim que les Directrius d'Ordenació Territorial han de ser prèvies” (Intervenció Francesc Triay, Portaveu PSOE, Diari de Sessions núm. 49, 23 de febrer de 1989, p.1922/Debat i votació de les Propostes de Resolució sobre els Criteris per a l'elaboració del Pla Director de l'Oferta Turística)

El PSM assenyala que les voluntats polítiques de la Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori i de la Conselleria de Turisme són contradictòries, i que les pressions dels constructors són tingudes en compte en les decisions de l'executiu:

“No pot ser que el Govern de la Comunitat Autònoma mantengui aquestes contradiccions, una contradicció operativa entre dir fan falta més visitants per omplir mínimament el que tenim, però 60.000 noves places, aproximadament, demanades i en previsió de construcció en tres anys. La contradicció de l'Executiu pot ser no

vengui per la Conselleria de Turisme estrictament, sinó que ve per la pressió d'uns constructors, d'uns doblers negres existents dins la nostra Comunitat Autònoma, i sobretot per un llum verd a la Comissió Provincial d'Urbanisme, beneït pel mateix Govern, beneït pel mateix Conseller d'Obres Públiques, per cert no present en un debat d'aquestes característiques" (Intervenció Sebastià Serra, Portaveu PSM-EEM, Diari de Sessions núm. 35, 6 d'octubre de 1988, p.1251/Debat de la Comunicació del Govern de la Comunitat Autònoma sobre els criteris del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística)

També critiquen les relacions preferencials, millors que amb el Parlament, segons l'oposició, que estableix el Govern amb els grups d'interès empresarials a l'hora de dissenyar les polítiques d'ordenació turístiques. A més es suggereix que els propòsits de la Conselleria de Turisme i del Govern Balear són distintes en matèria d'aplicació de l'ordenació turística. La Conselleria seria partidària de l'aplicació immediata, mentre que el Consell de Govern alentiria el procés⁷⁶, per a que els sectors empresarials puguin conèixer les mesures que es posaran en marxa:

"Criticism profundament a la Conselleria o al Govern el fet que quan vostès fan un projecte de Decret, el coneixen primer els sectors implicats que els instruments polítics que vertaderament l'haurien de conèixer i aprovar. Creim que no és de rebut que la gent pugui fer els seus projectes abans que el Govern faci decrets. Ha passat amb el Decret primer, [es refereix als anomenats "Decrets Cladera"] i passa amb el darrer Decret que vostès han fet. Potser no sigui culpa de la Conselleria, no ho sabem, però realment és increïble que els Decrets de Govern, abans de ser aprovats en el Consell de Govern, els coneguin els sectors empresarials". (Intervenció Sebastià Serra, Portaveu PSM-EEM, Diari de Sessions núm. 35, 6 d'octubre de 1988, p.1251/Debat de la Comunicació del Govern de la Comunitat Autònoma sobre els criteris del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística)

---

⁷⁶ En un exemple de la velocitat dual del Govern en matèria turística (ritme Conselleria de Turisme vs. ritme Consell de Govern), el mateix debat parlamentari sobre els Criteris Generals del POOT és ajornat d'octubre de 1988 a febrer de 1989, perquè el President Cañellas retira les propostes.

Al 1992 el POOT de Mallorca surt a debat públic, tres anys després de l'aprovació dels Criteris Generals. El 1992 és el quart any de crisi turística i és l'any després de la Guerra del Golf. El model turístic de l'illa comença a mostrar símptomes d'esgotament. S'ha construït oferta turística en excés, no només a la dècada dels seixanta, si no també als setanta i vuitanta (en aquesta darrera dècada principalment apartaments turístics). A més hi ha oferta obsoleta que s'ha de reconvertir. Simultàniament a la resta de la Mediterrània estan creixent els destins de sol i platja, tot suposant una competència molt forta a les Balears, perquè tenen costos més baixos.

Amb aquest context, hi ha molta demanda des del sector hotelier i turístic en general (vehiculades aquestes demandes a través de les associacions sectorials) de tirar endavant el pla d'ordenació i polítiques turístiques per fer front a la crisi. L'abril de 1992, el President Cañellas envia l'esborrany del Pla a la patronal empresarial il·lenca, CAEB, perquè allà els distints sectors, principalment hotelers i constructors, la consensuïn. Cañellas demana a la patronal que el debat no surti d'allà. Probablement envia el Pla als empresaris per les dificultats del Govern de prendre una decisió que comportaria posicionar-se entre la dreta hotelera i la dreta constructora. El President de l'autonomia evita el desgast polític entregant a la CAEB el Pla, així no és el Govern qui ha de posar d'acord hotelers i constructors⁷⁷. En aquest sentit, un representant del sector turístic, el President de la patronal de companyies aèries, Álvaro Midelmann, declara que "El Govern Balear ha pasado la patata caliente y pretende que los empresarios tomen una decisión política que corresponde al Govern"⁷⁸. També és molt il·lustratiu el comentari de la revista

---

⁷⁷ El Día 16, 15-02-92

⁷⁸ Diario de Mallorca, 13-05-92

turística Desarrollo⁷⁹: "el Cañellas político está con el POOT, mientras que el Cañellas empresario y su corazoncito está con los constructores".

Els hotelers pretenen l'aplicació immediata del POOT. Per posicionar-se en el debat, la Federació Hotelera de Mallorca, a través del seu president, Ferran Porto⁸⁰, elabora el document "El papel del sector privado en el plan de ordenación turística" on defensa la ràpida posada en marxa del pla, la col·laboració entre sector privat i l'administració pública per a la implementació del Pla, la importància de l'entorn per al producte turístic, l'aposta per un creixement qualitatiu, i la regulació de l'oferta immobiliària també a través del POOT:

"[El POOT] es una actuación de imperiosa necesidad el hecho de que se proceda sin más dilación y con la suficiente valentía la aprobación definitiva del Plan de Ordenación de la Oferta Turística en su más amplio sentido posible.

Si el sector privado se decidiera por rechazar frontalmente una actuación administrativa como la que representa el Plan de Ordenación de la Oferta Turística [assenyala probablement als sectors empresarials, com el constructor, contraris al POOT], la sociedad puede interpretar esta conducta como una clara incapacidad del sector para actuar en un marco diferente al que tenía en los momentos de mayor expansión y crecimiento.

[...]

La necesidad de invertir los modelos de desarrollo y transformar el sistema de crecimiento cuantitativo que hemos tenido hasta hoy en un mercado turístico anclado básicamente en valores cualitativos.

[...]

La planificación de la oferta no debe limitarse a la estrictamente turística sino que, muy al contrario, debe englobar cualquier tipo de oferta que se establezca en cada

---

⁷⁹ Rev. Desarrollo maig'92

⁸⁰ Ferran Porto i Vila (Pollença, 1948) Llicenciat en Dret (1972) per la Universitat de Barcelona. Milita a l'Aliança Socialista Balear (1975) i en el Partit Socialista Popular (1975-1978), del qual és secretari general a Balears. Des de 1986 és copropietari d'un club de vacances de Pollença. Entre 1991 i 1998, és president de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca. Vicepresident del Foment de Turisme de Mallorca (1995-1998). (Font: Qui és Qui a Mallorca)

zona: la de alojamientos turísticos, la oferta complementaria afín a la primera y la inmobiliaria en general”

(Documento “El papel del sector privado en el plan de ordenación turística”, Ferran Porto, Federació Empresarial Hotelera de Mallorca)

Els constructors manifesten una opinió contrària a través de distints informes elaborats per la seva associació empresarial i per la Comissió d’Urbanisme de la CAEB: entenen que el POOT limita la seva capacitat de construcció i, per tant, afecta als seus interessos econòmics⁸¹. En l’informe de la Comissió d’Urbanisme, manifesten que ha de ser un Pla “just” per a tots els sectors econòmics, i un Pla per a un moment que no hi hagi crisi perquè podria provocar recessió:

“Dada la trascendencia del POOT, resulta necesario un consenso empresarial que lo haga lo más justo y equitativo posible para todos los sectores.[...]

Tal vez las medidas adoptadas son excesivamente drásticas y paralizantes en un momento en que la economía de Baleares está en crisis y el sector de la construcción ha descendido un treinta por ciento (90-91) su actividad. [...]

Entendemos que sus efectos podrían ser determinantes para una enorme recesión económica de Mallorca, poco efectivos para afrontar la crisis turística, inviables en cuanto a las inversiones públicas y suelo alternativo, creador de una mayor inseguridad jurídica y muy lesivo para la mayoría de sectores empresariales y para los ciudadanos.”

(Informe de la Comisión de Urbanismo y Vivienda de la CAEB sobre el Plan de Oferta Turística, mayo 1992)

La Comissió d’Urbanisme també apunta les mesures concretes que són contràries als interessos dels constructors, perquè desclassifiquen sòl urbanitzable, dibuixen franges de protecció de les zones turístiques, i preveuen la possibilitat de suspendre llicències. També són contraris a que el POOT tengui un component de pla urbanístic, que pugui afectar a vivendes residencials i urbanitzacions:

---

⁸¹ El Día 16, 19-05-92

“El POOT debería aplicarse solamente a Suelo No Urbanizable y a Suelo Urbanizable (programado o no programado) que no tuviera Plan parcial aprobado inicialmente.

El Plan debe contener una fórmula que evite, de una parte una amplia suspensión de licencias y de otra la reiteración de las suspensiones que provocarían las adaptaciones de los planeamientos al POOT.

Suprimir la franja de protección de 500 metros de anchura, en la mayoría de las zonas incluidas en el Plan, salvo en algunos casos excepcionales donde una gran masificación urbanística actual, que debería argumentarse y justificarse, lo demuestre.

Suprimir cualquier informe vinculante de la Conselleria de Turismo que pueda afectar a urbanizaciones o edificaciones residenciales.”

(Informe de la Comisión de Urbanismo y Vivienda de la CAEB sobre el Plan de Oferta Turística, mayo 1992)

D'una banda, els hotelers i tot el sector turístic es pronuncien a favor del POOT, sense esperar la posició de la CAEB, representant de tots els empresaris. Tot el sector turístic, a través de les patronals dels hotelers, agències de viatges, comerç, transport turístic i restauració, presenta una sola veu davant l'opinió pública⁸². A més, en el seu posicionament conjunt, compten amb el suport dels dos principals majoristes turístics, el primer d'Alemanya, TUI, i el primer de Gran Bretanya, THOMSON.

D'altra banda, l'associació de promotors i constructors recorda que l'activitat constructora és la tercera activitat econòmica en importància, després del turisme i la indústria. Assenyalen que l'estancament de la construcció al litoral incideix negativament en l'activitat econòmica, tot consolidant el monoconreu turístic, i comportant costos socials, perquè d'aquesta activitat depenen molts de llocs de feina⁸³. Per això manifesten, al si de la patronal CAEB, la seva postura contrària a l'esborrany del POOT⁸⁴.

---

⁸² Balears, 21-04-92

⁸³ Diario de Mallorca, 25-12-93

⁸⁴ El Día 16, 14-03-92

Al llarg de totes les negociacions, la CAEB no aconsegueix consensuar una postura per les divergències entre hotelers i constructors. El principal escull és el propòsit del POOT de ser un veritable pla urbanístic per a les zones turístiques, tractant-les com un tot. Això es concreta, entre altres mesures, en la desclassificació de sòl urbanitzable: aquesta és la mesura que més adhesió aconsegueix entre els hotelers; i més oposició provoca entre els constructors, perquè els hi limita la seva activitat econòmica. Davant aquesta situació, l'organització empresarial es limita a comunicar els posicionaments diferents de la seva Comissió de Turisme (on els hotelers hi juguen el paper clau i determinant) i de la seva Comissió d'Urbanisme (bàsicament controlada pels constructors). Així ho recull, per exemple, el diari "Última Hora": "La CAEB ha optado por no decantarse porque ello hubiera supuesto una dramática y peligrosa división en el seno de la patronal balear"⁸⁵.

La impossibilitat d'aconseguir un acord conjunt del Govern Balear amb el sector empresarial, perquè aquest està desunit, i amb interessos enfrontats, comporta que el Govern decideixi entrar en una segona fase per avançar en el debat sobre el POOT. S'obren les negociacions a un ventall molt més ample, amb partits polítics i sindicats, a més de les associacions empresarials⁸⁶. D'aquestes reunions amb tots els sectors, tothom diu a la premsa estar satisfet, excepte els hotelers. El president de la Federació Hotelera considera que hauria d'estar representat, en la taula de negociacions, tot el sector turístic (i no només els empresaris hotelers). Afegeix que el sector turístic es veu obligat a manifestar-se a través del "bloque pétreo" de la patronal (CAEB)⁸⁷. La Federació Hotelera es considera amb prou autonomia i solidesa per anar al debat polític de manera diferenciada a l'entitat representant del conjunt empresarial⁸⁸. De fet, en distints moments les associacions del sector turístic es plantegen la creació de la seva

---

⁸⁵ Última Hora, 28-04-92

⁸⁶ Última Hora, 28-04-92

⁸⁷ Última Hora, 2-05-92

pròpia patronal⁸⁹. A més, el president hotelier es mostra escèptic amb aquesta segona etapa de les negociacions, que consisteix en la creació d'una comissió tècnica, per dos motius: Primer, perquè "se substitueix una decisió política per una comissió"; i, segon, perquè suposa un retard de l'aplicació del Pla: "La decisió política ha de ser ràpida i sorpresa per evitar el que va passar amb el segon "Decret Cladera""⁹⁰ (en el segon Decret Cladera hi ha molt de temps entre l'anunci de la seva posada en marxa i la seva aprovació, tot permetent l'entrada d'una allau de sol·licitud de llicències abans de que entràs en vigor).

Finalment, el sector turístic se reuneix amb el President i el Conseller de Turisme per fer-li arribar la seva decisió de donar-se de baixa de la Comissió Tècnica del POOT. Afirment en un comunicat unitari: "Es urgente la aprobación inicial del POOT para preservar la naturaleza y evitar la especulación derivada de la demora de su aplicación"⁹¹.

El debat entre hotelers, resta d'empresaris i governants és recollit per l'editorialista del Diario de Mallorca, Andrés Ferret:

"El sector turístico juega fuerte y pone en jaque a Govern y CAEB (que está dividida). El Govern está preocupado por el plante de los representantes de la primera industria. Por su parte, los hoteleros no juegan a comisión porque son minoritarios en ésta (y posiblemente también en el Govern). A los hoteleros les tiene muy preocupados que vuelva a pasar lo que pasó con el "Decreto Cladera II" (Andrés Ferret, Diario de Mallorca, 5-05-92)

L'editorialista fa referència a la possibilitat que també dins el Consell de Govern les postures favorables al POOT i als interessos dels hotelers siguin

---

⁸⁸ Entrevista Expresident Federació Hotelera, 16-12-03

⁸⁹ Diario de Mallorca, 13-05-92

⁹⁰ Última Hora, 30-04-92

⁹¹ Baleares, 5-05-92

minoritàries, com passa al si de la patronal empresarial. Per tant, la pugna entre un model de desenvolupament amb ordenació turística i un model de desenvolupament amb més creixement urbanístic apareix tant entre la cúpula empresarial com entre els governants.

Després de tota l'etapa de negociacions i debat, el Consell de Govern aprova el Decret del POOT impulsat pel Conseller de Turisme, emperò no es porta al Parlament per a la seva aprovació⁹². Setmanes després es produeix un profund canvi de Govern i el Conseller és rellevat. El POOT-“Cladera”, no reeixit, vol controlar tot el sòl urbà a 37 zones turístiques de Mallorca, així com el seu creixement urbanístic.

El decret POOT surt a la llum el 1995, i ja no és la versió del Conseller Cladera, sinó una nova versió, més moderada, impulsada pel seu substitut, el Conseller Flaquer. La nova versió no inclou la proposta de desclassificar el sòl urbanitzable del contorn de la zones turístiques. Aquesta proposta de desclassificació ha estat segurament el principal cavall de batalla de les pugnes entre hotelers i constructors, i també entre distints sectors del govern. Conseller Flaquer:

“El POOT no desclasificará el suelo urbanizable. Se descarta la intervención en suelo urbano, evitando la desclasificación de solares no construidos, por una opción política y porque no se puede entrar en la seguridad jurídica. No privaremos de las posibilidades de construcción actuales. [...] El éxito o fracaso del POOT depende de los empresarios, el POOT tiene que ser un instrumento a disposición de la iniciativa privada” (Conseller de Turisme a Última Hora 30-03-95) [el subratllat és afegit]

Després d'una tramitació de més de sis anys, el Consell de Govern aprova el Decret de les POOT a l'abril de 1995, un mes i mig abans de les eleccions

autonòmiques. L'aprovació del Decret comporta l'aixecament d'una moratòria per construir nous establiments turístics que està vigent des de 1993. El Conseller de Turisme, Joan Flaquer, declara que, amb l'aprovació del Pla, no hi ha "ni vencedors ni vençuts", i que ha existit un bon esperit de col·laboració de la Federació Hotelera i de l'Associació de Promotors i Constructors. Flaquer nega que el POOT hagi quedat supeditat als interessos dels constructors⁹³. En canvi, el president dels hotelers manifesta la seva decepció amb el Pla finalment aprovat⁹⁴. El Ministre espanyol de Turisme, Javier Gómez-Navarro manifesta que el POOT hauria d'haver sigut una mica més rigorós; i l'oposició socialista al Parlament de Balears exposa que el resultat final del Pla reflecteix escassament les previsions inicials⁹⁵.

Per últim, per a que el POOT pugui ser aplicat, s'han d'adaptar els plans urbanístics municipals (Plans Generals d'Ordenació Urbana, PGOU), tot incloent les modificacions que el POOT proposa. Cal la voluntat política dels municipis per poder portar a terme aquestes adaptacions. El 2004, nou anys després de l'aprovació del Decret POOT, força municipis no han modificat encara els seus PGOU, per tant, no s'han pogut aplicar les disposicions que el pla d'ordenació turística proposa.

---

⁹² Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993), 23-07-02

⁹³ Última Hora, 7-04-95

Diario de Mallorca, 7-04-95

⁹⁴ Entrevista Expresident Federació Hotelera (1991-1997), 16-12-03

⁹⁵ Última Hora, 7-04-95

Diario de Mallorca, 7-04-95

3.3 POLÍTICA TERRITORIAL I POLÍTICA TURÍSTICA EN ELS PERÍODES DE GOVERN DE CRISTÒFOL SOLER I JAUME MATAS (1995-1999)

El juliol de 1995, un mes després que Cañellas i el PP obtenguin la majoria absoluta a les eleccions autonòmiques (la primera vegada que obtenen la majoria absoluta presentant-se en solitari, el 1991 l'obtenen en coalició amb Unió Mallorquina), la qüestió del Túnel de Sóller comença a tenir importància en els mitjans informatius de Madrid (especialment al diari El País) i és esmentada al Congrés dels Diputats. El president estatal del PP, José María Aznar, fonamenta el seu atac al PSOE en els casos de corrupció d'aquest partit. El fet que un president autonòmic del PP es vegi implicat en un cas de corrupció esdevé molt inconvenient per a Aznar. Després d'una crisi entre el PP de Madrid i el PP de Palma, Gabriel Cañellas dimiteix dels càrrecs de president del Govern Balear i de president del Partit Popular a les Balears, emperò escull un successor, Cristòfol Soler⁹⁶, que és un home de la seva total confiança en el moment de ser elegit. A l'any 1997, el Tribunal Superior de Justícia de Balears dictamina que Cañellas va cometre delictes, emperò aquest ja ha prescrit. La sentència reconeix l'existència d'un suborn de 50 milions de pessetes que beneficià al PP i que va ser cobrat per la concessió del túnel de peatge de Sóller (Marimon, 1998).

Cristòfol Soler, el nou president, es mostra partidari d'una política més restrictiva pel que fa al medi ambient. Aquesta actitud, conjuntament amb el

---

⁹⁶ Cristòfol Soler (Inca, 1956). President del Partit Demòcrata Popular (PDP) a Balears. Conseller d'Economia i Hisenda del Govern Balear (1983-1987). S'incorpora el 1988 al Partit Popular. President

seu impuls a la cultura i la llengua, comporta un allunyament progressiu entre el president i el gruix del seu partit. Després de deu mesos de govern, el maig de 1996, Soler intenta formar un govern a la seva mesura, on coexisteixin les diverses tendències del PP i minvi la influència de Cañellas. Davant aquest intent, el grup parlamentari popular, liderat per Cañellas, li retira la confiança i Soler dimiteix. A continuació, tot i que amb dificultats a la investidura, el PP elegix Matas com president (Marimon, 1998).

Entre els canvis propugnats per Soler, figura el relleu al capdavant de la Conselleria de Turisme, on proposa per al càrrec la gerent del Foment del Turisme, Ina Martínez, persona vinculada a posicions progressistes. Diario de Mallorca apunta que es suggereix el nom de la Consellera des de la Federació Hotelera, de manera extraoficial, en resposta a una demanda de Soler⁹⁷. El president sortint manifesta que la sortida del Conseller de Turisme (Joan Flaquer) és el que més molesta al Partit Popular, però ell no hi veu pressions des dels sectors econòmics. En canvi, segons el Diario de Mallorca, els grans hotelers (Escarrer, Barceló i Fluxà), tot divergint de la proposta informal de la Federació Hotelera, reben amb disgust el nomenament d'Ina Martínez, i pressionen per a que se mantengui a Flaquer. La inquietud amb la nova consellera se centra en l'aplicació efectiva del POOT, així com la possible investigació de la sobreocupació als hotels. A més, el Diario de Mallorca apunta que Escarrer, Fluxà i Barceló haurien pactat amb el president anterior, Cañellas, mantenir Flaquer quan aquest és molt qüestionat a l'inici del seu mandat, tres anys abans, el 1993. Com a contrapartida, sempre segons aquest diari, Flaquer hauria tingut molt en compte les seves demandes.

---

del Parlament de les Illes Balears (1991-1995). President de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (1995-1996).

⁹⁷ Diario de Mallorca, 30-5-96

Al 1996, Jaume Matas⁹⁸ arriba al poder en una etapa de creixement urbanístic i turístic (etapa que va de 1994 a 1999). El model urbanístic i turístic de les illes necessita mesures ordenadores i les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) esperen el seu torn per ser elaborades i aprovades des de la implantació de la Llei d'Ordenació Territorial al 1987. Alhora té pressió social per a que emprenguin mesures d'aquest tipus: l'exemple més significatiu és la manifestació convocada pel GOB el novembre de 1998 amb el lema "Prou d'urbanitzacions". L'acció de govern d'emprendre les mesures territorials també li serveix per donar una imatge més moderna, més tecnificada, més de centre. Això permet la identificació amb el PP estatal, i la diferenciació del PP insular clàssic de Gabriel Cañellas. Com a president emprèn dues mesures d'envergadura, una en el front territorial, les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT), i l'altra en el front turístic, la Llei General Turística (LGT).

---

⁹⁸ Jaume Matas Palou (Palma, 1956). Llicenciat en Economia per la Universitat de València. Director General de Pressupostos del Govern Balear (1989-1993). Conseller d'Economia del Govern Balear (1993-1996). President de les Illes Balears (1996-1999 i des de 2003). Ministre de Medi Ambient (2000-2003)

3.3.1 Les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) (1999)

En el front urbanístic i territorial, les DOT volen ser un instrument per a l'ordenació de la totalitat de l'àmbit de les Balears. El procés d'enllestir les directrius s'accelera quan, a l'octubre de 1998, el Consell Insular de Mallorca, governat des de 1995 pel "Pacte de Progrés", decreta una moratòria urbanística que afecta a 77 urbanitzacions. Tot seguit el Parlament de les Balears, a iniciativa del Govern de l'autonomia, del PP, aprova una Llei de moratòria urbanística tot deixant sense efecte la moratòria del Consell, perquè la llei parlamentària és de major rang. La moratòria del Govern Balear és vigent fins que s'aproven les DOT (cinc mesos després, al març de 1999).

De l'enfrontament institucional entre Govern i Consell de Mallorca, Francesc Triay, portaveu PSIB-PSOE, manifesta al debat per a l'aprovació de la Llei de moratòria:

"Aquesta llei es fa simplement per impedir que el Consell de Mallorca dugui endavant una desclassificació d'urbanitzables turístics a la zona costanera, de desclassificació d'urbanitzables a la zona interior, de nous nuclis aïllats a la zona interior de Mallorca. D'on surt aquesta moratòria, contramoratòria o antimoratòria que el Govern ens proposa avui? Jo crec que surt de tres elements: surt d'una pressió pública ciutadana que diu prou, basta; surt d'una pressió dels urbanitzadors que diuen al Govern: "bé, i si diuen basta, què farem?"; i surt d'unes iniciatives del Consell de Mallorca que pretenien, efectivament, tallar aquesta situació." (Intervenció Francesc Triay, Diari de Sessions, núm. 124, 23 d'octubre de 1998, pp.5315-5316/Debat i aprovació, si pertoca, del Projecte de Llei RGE núm 4436/98, de mesures cautelars fins a l'aprovació de les Directrius d'Ordenació Territorial)

La portaveu d'UM, Maria Antònia Munar, i presidenta del Consell de Mallorca, per tant de la institució que acaba de veure tombada la seva moratòria, es mostra molt contundent al Ple. Durant bona part dels noranta, des de la sortida

d'UM de la coalició governamental al 1992 fins a la pèrdua de la majoria absoluta per part del PP al 1999, aquest partit presenta el seu vessant més proteccionista, vessant que en els seus vint anys d'història ha anat combinant amb el vessant més desenvolupista. Munar apunta a pressions d'empresaris urbanitzadors per entendre el mode d'acció del Govern en aquesta Llei:

“L'únic motiu és desvirtuar el que ha fet el Consell Insular de Mallorca, l'únic que vostès volen és dir als promotors i constructors, “si nosaltres guanyam després de les eleccions, continuareu fent el que vulgueu” i dir als ciutadans d'aquestes illes, “nosaltres protegirem perquè hem fet una moratòria”.

La Llei del Consell Insular de Mallorca és justa amb Mallorca, amb els mallorquins i amb el nostre futur econòmic. La seva és justa amb uns pocs, amb uns que són uns especuladors, que els ajudaran molt, i que els pressionen molt.” (Intervenció Maria Antònia Munar, Diari de Sessions, núm. 124, 23 d'octubre de 1998, pp.5302-5311/Debat i aprovació, si pertoca, del Projecte de Llei RGE núm 4436/98, de mesures cautelars fins a l'aprovació de les Directrius d'Ordenació Territorial)

Les Directrius d'Ordenació Territorial s'aproven el 30 de març de 1999. L'article 1 de la Llei de les Directrius d'Ordenació Territorial de les Illes Balears i de mesures tributàries defineix l'objectiu de les DOT:

“L'objecte de les Directrius d'Ordenació Territorial és definir un model territorial per a les Illes Balears per a la qual cosa promouran:

1. Un desenvolupament equilibrat entre els diferents àmbits territorials i sectorials de les Illes Balears i una millora de la qualitat de vida dels seus habitants.
2. Una utilització sostenible en termes ambientals del sòl i dels recursos naturals i una millor distribució a l'espai dels usos i activitats productives.
3. Una protecció de la qualitat ambiental, el paisatge, la biodiversitat i el patrimoni històric.”

(Article 1 de la Llei de les Directrius d'Ordenació Territorial de les Illes Balears i de mesures tributàries)

Com apunta Blasco (2002), les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) comporten limitacions a nous creixements residencials i turístics. Alhora, les DOT disposen força excepcions que rebaixen notablement els seus plantejaments inicials. Els aspectes de les DOT que més impacten en l'àmbit turístic són la limitació del creixement en un termini de deu anys, la desclassificació de sòls urbanitzables (tot requalificant com a sòl rústic terrenys que eren d'ús residencial o turístic), la protecció de la costa (tot disposant la impossibilitat de construir en els primers 500 metres del litoral), i la prohibició de crear nous nuclis de població. Són un conjunt de mesures de contenció del creixement urbanístic, tant per a usos residencials com per a usos turístics, que comporten una reducció del creixement i una limitació de les zones i de les edificacions d'ús turístic.

D'una banda, tal i com es recull a l'exposició de motius de la Llei de les DOT, les DOT preveuen tres plans territorials parcials, un per Mallorca, un per Menorca, i un per les Pitiüses, tot limitant el seu creixement imposant un percentatge màxim per a cada illa, i deixant que cada pla territorial parcial assigni un percentatge als municipis (percentatge d'acord amb el model territorial de les Directrius). D'altra banda, es defineixen les regles per a una distribució d'equipaments i serveis més racional i equilibrada, tot ordenant el sistema d'infraestructures i equipaments amb distints plans directors sectorials: de ports esportius, d'equipaments comercials, de pedreres, de carreteres, de residus sòlids, d'ordenació de l'oferta turística (de cada illa), de transports, d'energia i de telecomunicacions. El Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística, POOT, de Mallorca, és un Pla Director Sectorial del Pla Territorial Insular de Mallorca.

La principal oposició a aquestes mesures de protecció territorial no venen de sectors empresarials com els constructors, sinó del mateix Partit Popular. Un important sector del PP, on s'hi inclou Gabriel Cañellas, es mostra contrari a la proposta de les Directrius. El principal escull és la proposta d'establir una franja de protecció de la costa de 500 metres. Cañellas renuncia al seu escó per no haver de votar a favor de les DOT. Finalment són aprovades al Parlament balear amb els vots del PP.

3.3.2 La Llei General Turística (LGT) (1999)

En el front turístic, al gener de 1998, mentre el Govern Balear està redactant la Llei General Turística, decideix decretar una “moratòria turística”, consistent en impedir la creació de més places turístiques. Així s’evita una onada de peticions de places turístiques abans que entri en vigor la nova Llei. L’exposició de motius del Decret de la Moratòria Turística recull molt bé les raons:

“El contingut de la norma respon a la necessitat d’evitar accions especulatives en matèria d’autoritzacions turístiques, mentre es desenvolupa un ampli debat públic que permeti definir clarament aquell futur que la societat balear desitja, raó per la qual es disposen un conjunt de mesures que afecten a la contenció del número de places turístiques de nova creació durant un termini transitori que permeti desenvolupar de manera assossegada la normativa” (Exposició de motius del Decret 9/1998)

La Llei General Turística (LGT, Llei 2/1999, de 24 de març) pretén efectuar una regulació global dels distints aspectes de l’activitat turística, encara que la regulació substancial que fa acaba centrant-se en les mesures de foment de la qualitat, com són el mecanisme de l’intercanvi forçós de places velles per places noves. La LGT també sistematitza la normativa anterior, i recull els drets i els deures del turista. La LGT vol ser un intent de sintetitzar l’abundant i dispersa normativa d’ordenació turística de Balears. A l’Exposició de Motius s’apunta que “ha esdevingut necessari l’aprovació d’una Llei general que ho reguli (el sector) unitària i sistemàticament...La Llei suposa un procés de racionalització i síntesi del dispers marc normatiu existent fins ara”. Emperò, com assenyala Blasco (2002), al contrari del que s’escriu a l’Exposició de Motius, la LGT se limita a ordenar fonamentalment alguns aspectes de l’oferta d’hotels i apartaments turístics i, pel que fa als demés subsectors turístics, només aporta definicions, però sense regular-los, o regulant-los

mínimament. Aquest fet és rellevant per contextualitzar les queixes dels empresaris hotelers, quan afirmen que el seu sector (l'oferta d'allotjament hoteler) està molt més regulat que l'oferta de turisme residencial.

L'aprovació de la LGT comporta molt de debat. La Federació Hotelera rebutja l'avantprojecte de la Llei perquè no s'ha consensuat el seu contingut amb els hotelers. Aquests manifesten que estan d'acord amb els principis generals, en concret en tot allò relacionat amb la modernització hotelera, la limitació del creixement i la millora de qualitat dels establiments. Però consideren que la Llei és "intervencionista", massa centrada exclusivament en el sector hoteler, i no en altres sectors turístics.

El Foment de Turisme, que sovint exerceix una funció divulgativa de les propostes dels empresaris hotelers, dóna suport a la Federació Hotelera i insta al Govern a atendre els interessos del col·lectiu hoteler, aplaudeix els "numerus clausus" en places turístic, i considera que s'ha de regular tot el sector turístic, i no només l'hotelers:

"Expresar el apoyo unánime de la Junta del Foment a la Federación de Hostelería de Mallorca y recomendar al Govern Balear que atienda los intereses del colectivo hotelero, que estudie la conveniencia de aprobar una ley de mínimos que incluya solamente los dos principios sobre los que todas las partes están de acuerdo, y que en cualquier caso negocie con los representantes de la Federación los aspectos del Proyecto de Ley que no son aceptables para dicho colectivo. [...]

1) El Proyecto de Ley recibe el apoyo unánime de la Junta en cuanto al numerus clausus en plazas y al sistema de intercambio.

[...]

2) La Junta lamenta que el Proyecto se centre casi exclusivamente en la hostelería y apenas contemple al resto de actividades del sector, renunciando prácticamente a su regulación."

("Acuerdos Junta Directiva del Foment del Turisme de Mallorca en referencia al Proyecto de Ley General de Turismo", 22 de gener de 1998)

En una línia semblant es manifesta l' "Asociación de Hoteleros de Palmanova-Magaluf" sobre l'avantprojecte de la Llei:

- a) La Ley ha quedado un tanto "coja" pues únicamente se desarrolla una regulación respecto al sector hotelero, dejando los demás sectores únicamente apuntados, pero sin contenido alguno.
- b) Los intereses del sector hotelero no quedan regulados en esta Ley. Incluso, su contenido actual en ocasiones atenta contra los mismos.
- c) Como consecuencia del comentario anterior, la potestad sancionadora de la administración únicamente tiene desarrollo y tipificación respecto al sector hotelero, quedando los otros sectores al margen.
- d) La Ley general de turismo pretende establecer una ordenación territorial de la planta hotelera, fomentando un "intervencionismo administrativo", preocupante para el sector hotelero. Es una Ley demasiado intervencionista.
- e) Se podría apuntar que la ley excede quizás de su competencia, al meterse en temas de Ordenación Urbanística, que no pertenecen a esta Conselleria"
("Conclusiones Comisión Técnica de la Asociación Hoteleros Palmanova-Magaluf, constituida para el estudio y seguimiento de la Ley General Turística de la Comunidad Autónoma de las Islas Baleares")

La manca d'entesa amb el Conseller de Turisme (l'enginyer José María González Ortea⁹⁹, des de l'arribada de Jaume Matas al Govern al 1996), comporta que negociïn directament amb el President de l'autonomia¹⁰⁰. La pressió dels hotelers aconseguix canvis substancials en la Llei, aquests canvis són presentats en forma d'esmenes pel mateix Partit Popular al moment de la seva aprovació. Les esmenes introduïdes a petició dels hotelers fan referència a la delimitació de les zones turístiques, a l'establiment de densitats a aquestes zones, i a criteris de protecció¹⁰¹. En relació al paper dels hotelers i la seva

---

⁹⁹ José María González Ortea (Gijón, 1946). Enginyer de Camins, Canals i Ports. Milita a UCD (1978-1982), i a partir de 1982 a la Unió Liberal (UL). És president del Partit Liberal a Balears fins al 1989, any en què s'integra al Partit Popular. Diputat des de 1987 al Parlament de Balears. Portaveu del Grup Parlamentari Popular (1991-1995 i 1999-2002). Conseller de Turisme (1996-1999) del Govern Balear.

¹⁰⁰ Diari de Balears, Última Hora, El Día del Mundo i Diario de Mallorca, 15 i 16-01-99

¹⁰¹ Última Hora, 17-03-99

posició davant la Llei, el President de la Federació Hotelera (Pedro Cañellas¹⁰², que substitueix el 1997 a Ferran Porto) fa incidència en el seu rol de grup d'interès:

“Los hoteleros hemos cumplido con nuestro papel de presión en la Ley General de Turismo [...] La Ley de Turismo se ha hecho con muchas prisas por necesidades políticas. Se debería de haber consensuado desde un principio.” (Entrevista al President de la Federació Hotelera, Última Hora, 7-03-99)

---

¹⁰² Pere Cañellas Ramis (Palma, 1954). Llicenciat en Dret (1980) per la Universitat de les Illes Balears. És president (1990-1998) de l'Associació Hotelera de la Badia de Cala Millor, i des de 1998, President de la Federació Hotelera de Mallorca, Vicepresident del Foment de Turisme, i Tresorer de l'“Asociación de Zonas Turísticas de España” (ZONTUR)

CAPÍTOL 4: EMPRESARIS
HOTELERS I “PACTE DE PROGRÉS”
(1999-2003)

Un enfrontament més enllà de l'ecotaxa

CAPÍTOL 4: EMPRESARIS HOTELERS I “PACTE DE PROGRÉS” (1999-2003): Un enfrontament més enllà de l’ecotaxa.

4.1 EL CONTEXT

L’economia i el turisme de Mallorca i de les Balears, de l’any 1994 a l’any 2000, viuen una fase de creixement molt fort, emmarcada en una etapa expansiva de l’economia mundial, i especialment, per al cas de Mallorca, de les economies europea i alemanya. Aquesta expansió ha tingut conseqüències socials i ecològiques, a part de les econòmiques – per exemple, el PIB per càpita augmenta un 70’5% entre 1989 i 1999 (CITTIB, 2001). Pel que fa a les conseqüències ecològiques, el procés turístic i econòmic dels anys noranta a les Balears comporta els hàbits de consum més alts que mai d’aigua, matèries, energia i territori i alhora més pròdigs en producció de residus. Així ho recullen els Indicadors de Sostenibilitat de les Illes Balears (1989-1999), de la Conselleria de Turisme (CITTIB, 2001; Blázquez, Murray i Garau, 2002). Referent a les conseqüències socials, els mateixos residents noten de manera directa i en molts de fets de la vida quotidiana una sensació de pèrdua de qualitat de vida, que seria alhora un bon indicador de saturació (C.Picornell i M.Picornell, 2002).

L'etapa expansiva i les seves conseqüències, així com totes les conseqüències del desenvolupament turístic des dels anys seixanta, estan presents darrera els arguments de llançar una ecotaxa. El Govern de les Balears se planteja aconseguir finançament com una de les vies per treballar per afrontar això, i, com que, en l'actual marc polític i sistema de finançament estatals, és força difícil aconseguir-ho del govern espanyol, va calant la idea d'un impost. A l'exposició de motius de la Llei de l'"ecotaxa" es pot llegir:

"Atesa la insuficiència dels mitjans procedents de les fonts estatals, resulta imprescindible trobar fonts de finançament addicional a càrrec de les quals sigui possible implementar les polítiques necessàries a fi que l'activitat turística es pugui continuar desenvolupant harmònicament i que aquest desenvolupament no impliqui a mitjan i llarg termini un risc de deteriorament irreversible de l'equilibri econòmic i mediambiental, al qual la societat balear no pot renunciar" (BOPIB, 92, 4-05-01, p.2173)

Per a C.Picornell i M.Picornell (2002), l'arrel del debat de l'ecotaxa està en el fet que el turista s'ha convertit en competidor amb el resident en el consum de recursos, tot disminuint de cada vegada més la qualitat de vida per als segons. Recorden que el resident paga de cada vegada més externalitats que després el turista utilitza.

De 1992 a 1999 el nombre de turistes arribats a les Balears creix en cinc milions de turistes –quasi un milió per any -, i a partir de 2000 inicia un lleuger descens. El mercat balear s'aprofita indirectament de les dificultats dels mercats competidors mediterranis, per mor de conflictes armats i problemes d'instabilitat política. A això cal afegir el fort augment de les places d'ús turístic, que són les places que s'ofereixen en un mercat no regulat, calculades en un 20% del total de les més de 500.000 places turístiques (Sa Nostra, 2000; i Picornell, C. i Picornell M., 2002). La mateixa Conselleria de Turisme, a partir

d'un estudi d'una consultora, xifra aquestes places en un 15% del total¹⁰³. En canvi, les places hoteleres en tot aquest període es mantenen bastant estabilitzades. Això es una dada que utilitzen freqüentment els empresaris hotelers per assenyalar que les "culpables" de la saturació turística serien aquestes places no regulades.

Distints autors coincideixen a assenyalar que entre 1994 i 2000 es produeix un tercer desenvolupament o "boom" turístic. C.Picornell i M.Picornell (2002) anomenen aquesta fase de fort creixement turístic (1994-2000) com "el tercer desenvolupament i segon rejuveniment" del model turístic de Balears, utilitzant la terminologia dels cicles de vida d'un destí turístic. Blázquez, Murray i Garau (2002), a partir de Rullan (1999), parlen de "tercer boom" per referir-se al fet que des de 1993 l'etapa internacional d'economia expansiva ha comportat un nou creixement turístic a Mallorca i ha incorporat al mercat immobiliari i turístic la ruralia mallorquina (per això darrer veure també Binimelis (2002) i Salvà (2002)). El primer desenvolupament o "boom" es produeix a la dècada dels seixanta amb l'arribada del turisme de masses. El segon es dona a la dècada dels vuitanta amb la construcció dels apartaments turístics com a fórmula d'allotjament més barata que els hotels.

També cal considerar el context econòmic i polític d'estrictament els quatre darrers anys (1999-2003), que és el marc on s'estudien les relacions entre el Pacte de Progrés i els empresaris hotelers.

En el plànol econòmic, la situació econòmica i turística és de creixement els dos primers anys. El 1999 és el cinquè any consecutiu amb molt de creixement i aquest any experimenta una punta encara més pronunciada: això es deu sobretot al bon moment econòmic alemany i als conflictes a altres destins

---

¹⁰³ Última Hora, 27-11-00

competidors de la mediterrània. El 2000 registra índexs de creixement semblants als de 1998, és a dir, augment, però no tant fort com el de 1999, que va ser un any excepcional. En canvi, al 2001 hi ha un cert alentiment, per passar a tenir un descens del 9% el 2002. L'evolució dels darrers anys ve molt determinat per l'economia i mercat turístic alemanys, i l'economia i turistes britànics han permès esmorteir el descens. La recessió o l'alentiment econòmic ve il·lustrat pel creixement del PIB de només el 0'24% a l'any 2002, el més baix de tot l'Estat, i molt per davall de les xifres de Catalunya i el País Valencià (2'32% i 2'15%, respectivament), segons les dades de la unitat d'estudis de la federació de caixes d'estalvi FUNCAS¹⁰⁴.

Els destins competidors en turisme de sol i platja a la Mediterrània estan creixent de manera accelerada en els darrers anys, després d'uns anys de conflictes bèl·lics i polítics, sobretot a Balcans i Turquia, que no els permetien reeixir. En el cas del mercat alemany, aquests destins són principalment Turquia, Bulgària i Croàcia. La competència és un motiu que surt a l'exposició de la Llei:

“L'expansió dels productes turístics dels països de l'entorn mediterrani, amb uns costos menors i uns recursos menys explotats, podrien significar una seriosa competència per a les nostres illes, competència que conjunturalment s'ha vist disminuïda per diferents circumstàncies geopolítiques, però que no s'ha de perdre de vista a l'hora de realitzar els esforços necessaris per al manteniment de la competitivitat del nostre producte” (BOPIB, 92, 4-05-01, p.2173)

L'expansió internacional dels hotelers mallorquins als darrers quatre anys (1999-2003) ha sigut molt forta, especialment a Centreamèrica i Carib –on destaquen República Dominicana i sud-est de Mèxic, a la zona anomenada turísticament Riviera Maya (Ramón, 2002). En els anys anteriors (1993-1998)

---

¹⁰⁴ Avui i Diario de Mallorca, 2-04-03

les inversions empresarials balears a l'estranger també són fortes, tot mostrant un increment anual mitjà del 216'7%, que es fonamenta gairebé exclusivament en la inversió hotelera (CITTIB, 2001).

L'entrada de la moneda única europea, "euro" (1 de gener de 2002), suposa una pèrdua de competitivitat de Balears, en comparació amb altres destins mediterranis que no entren a l'espai de la nova moneda, perquè comporta inflació. Amb el mercat britànic ha anat bé perquè la lliura s'ha mantingut forta en relació a l'euro.

En el context polític, cal destacar l'11 de setembre de 2001, l'atemptat contra les Torres Bessones. Durant uns mesos, comporta un descens de l'ús de l'avió i del turisme internacional. Les companyies aèries aprofiten per fer fortes reduccions de plantilla, es nota especialment a Mallorca els casos d'Air Europa i Spanair, perquè ambdues tenen el centre d'operacions a l'illa. La guerra d'Afganistan també porta els seus efectes, però és la guerra a l'Iraq el que té més impacte perquè paralitza temporalment les vendes turístiques, tot i que els destins més orientals com Turquia esdevenen més perjudicats que les Balears.

Per últim, s'han de destacar dos fets polítics més: les eleccions espanyoles (març 2000), i la vaga de treballadors del transport turístic (juny 2001). D'una banda, la majoria absoluta del Partit Popular determina les relacions entre els empresaris i el govern de Balears, cal recordar que la llei de l'ecotaxa és recorreguda a l'estiu 2001 per el govern espanyol a instàncies, entre d'altres, de la Federació Hotelera. De l'altra, la vaga del transport turístic, en un cap de setmana "punta" de la temporada, a finals de juny del 2001, col·lapsa moltíssim l'aeroport i té un gran ressò internacional.

4.2 EL DEBAT DE L'ECOTAXA

4.2.1 L'arribada del "Pacte de Progrés"

Els primers contactes entre, d'una banda, empresaris i representants empresarials i, de l'altra, polítics, per parlar de la futura legislatura (1999-2003) comencen els mesos de maig i juny de 1999, quan a la campanya electoral de les eleccions autonòmiques es porten a terme les visites i reunions de Celestí Alomar amb els hotelers de les distintes zones turístiques. Les reunions es fan a petició del PSOE i a través de l'associació hotelera de zona (el President i el Vicepresident de la Federació Hotelera organitzen les reunions de les seves zones turístiques, a petició d'Alomar)¹⁰⁵. Alomar és en aquell moment el probable conseller en cas d'una coalició progressista després de les eleccions si el Partit Popular no obté la majoria absoluta. Francesc Antich: "Todo el mundo sabía que en el caso de que (Alomar) tuviera responsabilidades de gobierno iba a ser conseller de Turismo. Además tuvo una excelente acogida en el sector"¹⁰⁶. També a la campanya electoral Unió Mallorquina demana a la Federació Hotelera si estarien en contra d'un Pacte de Progrés, el president dels hotelers els hi respon que la Federació no entra en aquests temes¹⁰⁷

El diumenge 13 de juny del 1999 se celebren a Balears les eleccions autonòmiques i municipals: el PP guanya les eleccions sense obtenir la majoria absoluta, i necessita d'algun pacte per poder governar. Però les mateixes forces que, durant els quatre anys anteriors, han assajat un Pacte de Progrés al Consell de Mallorca decideixen exportar la fórmula a l'àmbit de les Illes Balears.

---

¹⁰⁵ Entrevista President Federació Hotelera de Mallorca, 24-02-03

Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03

¹⁰⁶ El Mundo/El Día de Baleares 12-07-00

¹⁰⁷ Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03

Després de moltes negociacions, el juliol es signa el Document del Pacte de Progrés per part de PSIB-PSOE, PSM, EU-VERDS, Unió Mallorquina, Pacte Progressista (Eivissa), i la Coordinadora d'Organitzacions Progressistes (Formentera). El Document del Pacte de Progrés no diu enlloc que s'aplicarà un impost turístic, a l'apartat "finançament autonòmic" es troba: "*s'iniciaran els estudis* per la instauració d'un impost o taxa. El Govern promourà consultes i un debat ciutadà, amb el màxim de participació possible" (Document Pacte de Progrés, 1999). Per tant, no es signa implantar-ho, sinó que "s'iniciaran els estudis", la "possibilitat" d'implantar-ho. Aquest matís és precisament introduït per qui esdevindrà Conseller de Turisme, Alomar, fruit de les peticions dels empresaris hotelers i en concret de la Federació Hotelera¹⁰⁸.

Finalment el mateix mes de juliol Francesc Antich (PSOE) pren possessió com a President de les Illes Balears. Seguidament es forma un govern amb 13 conselleries, set pel PSOE (Turisme, Hisenda, Interior, Innovació i Energia, Presidència, Sanitat i Obres Públiques), tres pel PSM (Economia –juntament amb la Vicepresidència-, Educació i Agricultura) dues per Esquerra Unida (Treball i Benestar Social) i una per Els Verds (Medi Ambient). Unió Mallorquina passa a tenir la Presidència del Consell de Mallorca, i la majoria dels seus departaments, i la Presidència del Parlament de les Illes Balears.

Es designa com a Conseller de Turisme a Celestí Alomar. Alomar és ja un home prou conegut per bona part dels empresaris hotelers, especialment els qui tenen càrrecs en associacions hoteleres de zona o de la mateixa Federació Hotelera perquè ha tingut càrrecs públics relacionats amb el turisme. Concretament va ser Director Gerent (1990-1991) de l'Institut Balear del Turisme (Ibatur) i Director General (1991-1993) d'Ordenació Turística del Govern Balear, tots dos càrrecs en temps del Conseller Jaume Cladera; i

---

¹⁰⁸ Entrevista Gerent (1997-2002) Federació Hotelera, 5-03-03; Entrevista President Federació Hotelera

Director General (1994-1996) d'Estratègia Turística del govern espanyol a Madrid amb el PSOE al Ministeri de Turisme, quan era ministre Javier Gómez Navarro. El seu temps a Madrid va impulsar Plans de Qualitat i Plans d'Excel·lència per les zones turístiques, a escala de Mallorca, també impulsà un Centre Internacional de Premsa ubicat al Foment de Turisme¹⁰⁹.

El nou Conseller de Turisme és ben rebut pels empresaris. Dirigents empresarials, periodistes turístics i qualque presidenta de cadena hotelera coincideixen a assenyalar que és vist amb bons ulls especialment per la seva actuació a Madrid¹¹⁰. Segons el Vicepresident de la Federació Hotelera, quan comença de conseller té una bona acollida per part de la Federació: “Jamás ha habido en la historia de Balears un conseller mejor recibido por el sector [empresariat i directius turístics] que Alomar”¹¹¹. Com a exemple d'aquesta bona sintonia, també fa referència al tarannà de les tres reunions que tenen la Conselleria de Turisme i l'associació empresarial a principis de legislatura.

Possiblement, dos fets ajuden a aquesta bona sintonia. El primer fet són les relacions nefastes que tenia la Federació Hotelera amb el darrer Conseller de Turisme del Partit Popular, José María González Ortea, principalment arrel dels enfrontaments per elaborar la Llei General Turística¹¹². El segon fet són les “excel·lents” (segons els hotelers) dades turístiques i econòmiques d'aquell estiu de 1999. És el cinquè any consecutiu amb molt de creixement i aquest darrer any experimenta una punta encara més pronunciada: això es deu sobretot al bon moment econòmic alemany, al conflicte bèl·lic als Balcans, i a la

---

de Mallorca, 24-02-03; Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03.

¹⁰⁹ Qui és qui a Mallorca (1999) i Entrevista Periodista turístic Última Hora, 25-02-03

¹¹⁰ Entrevista Presidenta Riu Hotels, 28-08-02; Entrevista Periodista turístic Última Hora, 25-02-03; Entrevista Gerent (1997-2002) Federació Hotelera, 5-03-03; Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03.

¹¹¹ Entrevista Diario de Mallorca a Vicepresident Fed.Hotelera, 23-7-00; i Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03

inestabilitat a Turquia. Especialment els dos darrers fets comporten que es desviïn a Mallorca turistes d'altres destins competidors de la Mediterrània.

4.2.2 Els inicis del debat (juliol 1999-juny 2000)

En el debat de l'ecotaxa, a la legislatura 1999-2003, es fa especial referència als quatre moments claus per a la seva definició i posada en marxa. No es vol entrar en tot el joc de declaracions i contradecaracions que es perllonga durant tota la legislatura. Aquests moments claus són: 1) els inicis del debat; 2) l'aprovació del Projecte de Llei "Ecotaxa" per part del Consell de Govern (23 juny 2000); 3) l'aprovació de la Llei al Parlament (10 abril 2001); i 4) l'inici de l'aplicació de l'impost (1 maig 2002). S'aprofundirà sobretot en aquests dos darrers, perquè són els punts d'inflexió més importants i marquen un abans i un després en el debat de l'ecotaxa, conforme aquesta es va fent realitat.

A l'estiu de 1999, tot just començada la legislatura, ja es posa damunt la taula la proposta de l'ecotaxa, tot i que al document del Pacte de Progrés només parla de que "s'iniciaran els estudis". En ple estiu d'altíssimes xifres turístiques i de creixement econòmic, entre els primers actors a pronunciar-se a favor (almenys a favor de l'idea¹¹³), el més significatiu o que té més ressò és l'Associació Hotelera de Menorca (Ashome), perquè la Federació Hotelera de Mallorca i molts hotelers s'han manifestat en contra de l'impost. Els hotelers de Menorca proposen implantar l'ecotaxa a la seva illa, de forma experimental,

---

¹¹² Entrevista President Fed.Hotelera, 25-02-03; Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03; Entrevista expresident (1991-1998) Federació Hotelera, 24-06-00

¹¹³ En canvi, el President de la Federació Hotelera de Mallorca exposa que "s'utilitzaren" les declaracions dels menorquins, perquè aquests només haurien dit, segons ell, que s'ho estudiarien i no es comprometeren a res.

mitjançant el cobrament de 500 pessetes a cada turista que aterri a Maó¹¹⁴. També a l'estiu, la patronal de la petita i mitjana empresa (Pimem) se pronuncia a favor de l'ecotaxa.

A l'oferta dels hotelers menorquins es respon des de la Conselleria de Turisme que no pot haver-hi aplicació experimental i que no se pot fer només a una illa. Alhora, els empresaris turístics mallorquins deixen patent la seva disconformitat amb el posicionament dels hotelers de Menorca.

La Federació Hotelera proposa fer una loteria enlloc d'un impost: "Si en los programas de animación de los hoteles creamos una lotería cuyos beneficios se destinen a medio ambiente, los turistas lo pagarán encantados"¹¹⁵. És una idea que els empresaris turístics han estat treballant des de dos anys abans, consistent en distints sistemes de joc a desenvolupar en hotels i la recaptació hauria de repartir-se entre els hotelers i l'administració¹¹⁶.

El Partit Popular de les Balears, d'entrada, segueix el debat des de la barrera, possiblement perquè l'anterior Conseller de Turisme, González Ortea (PP) (96-99) ja planteja als hotelers posar en marxa l'ecotaxa. Fins i tot, un altre Conseller en temps del PP, Miquel Ramis, de Medi Ambient, va dir a la premsa: "Es hora de ir pensando en una ecotasa"¹¹⁷.

Des de l'Estat, les primeres queixes provenen de la Secretària d'Estat de Turisme, Elena Pisonero, al novembre a la fira turística de Londres (World Travel Market), quan protesta pel document de l'Ecotaxa que li entreguen, un

---

¹¹⁴ Diario de Mallorca, 12-1-00

¹¹⁵ Entrevista Diario de Mallorca al Vicepresident Federació Hotelera (23-07-00)

¹¹⁶ Diario de Mallorca, 12-1-00

¹¹⁷ Diario de Mallorca, 23-07-00

esborrany de només tres pàgines¹¹⁸. A partir d'aquí el govern espanyol aprofita qualsevol event firal per posicionar-se al costat dels hotelers i assumir les seves reivindicacions. Més endavant sí que la Federació Hotelera demanda al govern espanyol intercessió, però al principi és el govern de l'Estat qui agafa les reivindicacions dels hotelers.

4.2.3 El Consell de Govern aprova el Projecte de Llei de l'ecotaxa (23 juny 2000)

El debat de l'ecotaxa s'allarga durant mesos, però hi ha dos fets polítics que molt possiblement determinen i acceleren la decisió del Consell de Govern de les Illes Balears de donar llum verda al Projecte de Llei (23 juny 2000)¹¹⁹. Aquests dos fets són la majoria absoluta del PP a nivell estatal al març del 2000 i la dimissió, dos mesos després, del Conseller d'Agricultura, Joan Mayol, just després d'una tractorada de la patronal agrària en protesta per la seva política agrícola. El primer fet polític és la majoria absoluta del Partit Popular a les eleccions estatals i la victòria molt clara a Balears, on obtenen cinc diputats d'un total de set que s'elegeixen (els altres dos van a parar al PSOE). A nivell simbòlic, amb el repartiment de diputats (5 a 2), la balança dreta-esquerra queda clarament de la banda dels primers. El resultat electoral comporta conseqüències per al Pacte de Progrés. Segons el Vicepresident de la Federació Hotelera, això hauria reposicionat el Pacte de Progrés i haurien decidit cercar un "enemic": l'empresariat hoteler¹²⁰. El segon fet polític és la dimissió del Conseller d'Agricultura Joan Mayol, al maig 2000, després d'una "tractorada" (mobilització de la patronal agrària FARB –Federació Agrícola i

---

¹¹⁸ Entrevista periodista turístic Última Hora, 25-02-03

¹¹⁹ Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears, nº55, 14-07-00

¹²⁰ Entrevista Vicepresident Federació Hotelera (20-02-03)

Ramadera de les Balears, ara ASAJA, Asociación de Jóvenes Agricultores, patronal de tot l'estat).

Un mes després d'haver dimitit un Conseller per la pressió d'una patronal (l'agrària), el govern dóna llum verda a un projecte de llei (el de l'ecotaxa) amb l'oposició molt forta de tota la patronal. Principalment és la Federació Hotelera, però totes les associacions empresarials, liderades per la Federació Hotelera i la CAEB (Confederació d'Associacions Empresarials de Balears) fan una declaració conjunta. El President de la Federació Hotelera exposa que: "A partir de la dimissió del Conseller, que ha caigut per la pressió d'una patronal, s'aixeca com a objectiu polític la implantació de l'ecotaxa"¹²¹.

Tot el mes anterior a l'aprovació del projecte de llei, per part del Consell de Govern, és un mes "calent". La Federació Hotelera celebra una reunió pública (amb repercussió en premsa) amb els quatre empresaris hotelers més grans de Balears, que alhora són dels vint primers de l'Estat, per parlar de l'ecotaxa. L'objectiu és unificar criteris i estudiar accions conjuntes. Uns dies abans, Gabriel Escarrer, el primer empresari de les Balears i president de la dotzena cadena hotelera mundial (té 350 hotels a 30 països, una plantilla de 33 mil persones, i una facturació de 477'7 milions d'euros el primer semestre del 2002¹²²) fa unes declaracions contundents contra el "Pacte de Progrés": "Lo único que ha hecho este Govern es la ecotasa y pagar el cambio de sexo"¹²³. Tots els posicionaments d'aquest empresari tenen molt de ressó al llarg de la legislatura, tant les cartes públiques i privades que envia al President Antich i al Conseller Alomar, com les seves declaracions.

---

¹²¹ Entrevista President Federació Hotelera (24-02-03)

¹²² El Mundo/El Día de Baleares, 15-08-02

¹²³ Diario de Mallorca, 14-05-00

Un dia abans de la data prevista per a l'aprovació del projecte de llei per part del Consell de Govern, se celebra un sopar entre representants de la Federació amb el President Antich i els Consellers d'Hisenda i de Turisme. Aquestes negociacions retarden l'aprovació una setmana: això és un exemple d'impacte de l'empresariat en la política pública, en aquest cas condicionen els temps de les decisions públiques, tot i que no en el contingut perquè aquestes negociacions fracassen¹²⁴. El President de la Federació Hotelera escriu a la premsa: “No ha habido mesa de negociación. El borrador del Proyecto de Ley nos fue presentado como un hecho consumado”¹²⁵.

Al sopar, els hotelers proposen fer una fundació. Segons el Vicepresident de la Federació Hotelera, aquesta Fundació, amb finalitats socials i mediambientals, estaria formada principalment pel sector hotelier, perquè entenen que l'empresariat turístic ja està madur per a aquests temes. Afegeix que la Fundació ja era un projecte que tenien amb anterioritat – com a prova d'això apunta que els estatuts estan a un conegut despatx d'advocats de Palma, al buffet “Buades abogados”- i que, després del fracàs de les negociacions, no ho treuen a llum pública perquè, segons ell, hagués quedat molt mediàtic¹²⁶.

Després del fracàs d'aquest sopar, la Federació adopta tres estratègies. La primera estratègia és un posicionament públic conjunt contra el Projecte de Llei, dos dies abans de la seva aprovació, de la gran majoria de les associacions empresarials, liderades per la CAEB i la Federació Hotelera, en el que constitueix una mostra de suport conjunt de l'empresariat al sector hotelier. La segona estratègia és una campanya publicitària a la premsa local amb el lema “SÍ al medi ambient, NO a l'Ecotaxa”, promoguda per la Federació Hotelera, tot recollint doblers entre els seus membres per a la campanya

---

¹²⁴ Última Hora, 21-06-00

¹²⁵ Article d'opinió al Diario de Mallorca del President Federació Hotelera, Pere Cañellas (23-8-00)

¹²⁶ Entrevista Vicepresident Federació Hotelera, 20-02-03

publicitària i per a estudis que demostrin els perjudicis de l'ecotaxa. La tercera estratègia és la visita de la Federació Hotelera al Ministre de Medi Ambient i president del Partit Popular a les Balears, Jaume Matas, a Madrid per demanar-li inversions per evitar l'ecotaxa; Matas els hi diu que no posaria doblers "per ajudar Antich"¹²⁷.

4.2.4 L'aprovació de la Llei al Parlament

Per tirar endavant la Llei de l'"ecotaxa", és fonamental el suport d'Unió Mallorquina, perquè tenen la clau de la governabilitat a Balears. Un mes abans de l'aprovació de la Llei, el portaveu de la formació nacionalista declara al debat de la comissió parlamentària d'Hisenda: "Unió Mallorquina no és partidària de crear més impostos, votam a favor de l'ecotaxa "forçats" per la manca d'alternatives de finançament del govern central"¹²⁸. A més, aquest partit ha fet retardar la tramitació de la Llei principalment perquè no estan contents amb el ritme del traspàs de competències al Consell de Mallorca, institució que ells governen¹²⁹, i també en part per les pressions que reben de grans empresaris hotelers¹³⁰.

S'engeguen noves reunions entre dirigents del Govern i de la Federació Hotelera, la reunió que té molta transcendència pública, i possiblement la més rellevant, és l'anomenada "Dinar d'Algaida"¹³¹. Aquesta reunió esdevé un exemple dels modes de negociació entre el sector empresarial i els representants polítics aquests quatre anys (1999-2003). Hi assisteixen, per part

---

¹²⁷ Diario de Mallorca, 1-07-00

¹²⁸ Diari de Balears, 14-03-01

¹²⁹ Última Hora, 30-10-00

¹³⁰ El País, 5-06-00

del Govern, el President i els Consellers de Turisme i Hisenda, i, per part de la Federació, el president, el vicepresident i un vocal de la junta directiva i expresident (1991-1998) de l'entitat. També va al dinar el president de la Caixa de Balears "Sa Nostra", que és l'intermediari entre les dues bandes – a instàncies però del Conseller de Turisme- des d'uns mesos abans. Amb anterioritat fa d'intermediari l'exministre de Turisme Javier Gómez Navarro. Segons la Federació Hotelera, esperen que després del menjar d'Algaida, es faci un document base per negociar alguns aspectes del cobrament de l'ecotaxa. El president Antich no se posa en contacte amb ells fins el divendres abans del dia de l'aprovació de l'ecotaxa (així ho expliquen les dues bandes) i els hi demana reunió pel dia següent, la Federació li diu que ara ja és massa tard i que s'estimen més esperar a haver passat l'aprovació de l'ecotaxa¹³².

Després del fracàs de les negociacions, el dia abans a l'aprovació, la Federació Hotelera convoca una roda de premsa conjunta amb tota la patronal de les Illes Balears, excepte la Pimem (petita i mitjana empresa), i també hi ha la patronal de zones turístiques a nivell estatal (Zontur). Aquesta roda de premsa té principalment dos objectius: 1) demostrar la seva força (unitat empresarial i capacitat de convocatòria) i l'oposició de tota la classe empresarial a l'impost; 2) posar de manifest que estan cercant vies per aconseguir que l'ecotaxa no s'apliqui: la principal via és la demanda al govern espanyol que recorri l'ecotaxa tant bon punt aquesta sigui aprovada¹³³.

Finalment, el 10 d'abril del 2001, l'ecotaxa s'aprova amb els vots en contra del Partit Popular; al debat parlamentari no surt ni el Govern ni Unió Mallorquina a parlar. El plenari compta amb la presència com a públic dels directius de la Federació Hotelera i dels ecologistes del GOB; aquests moments abans han

---

¹³¹ El Mundo/El Día de Baleares, 21-03-01

¹³² Diario de Mallorca i Última Hora, 8-04-01

¹³³ Diario de Mallorca, El Mundo/El Día de Baleares i Última Hora, 10-04-01

desplegat davant el Parlament una pancarta amb el lema “Més ecotaxa i menys grues”. Els hotelers quan van al plenari encara tenen qualche esperança que UM no votàs a favor de la Llei.

El juliol de 2001, el Consell de Ministres decideix recórrer l'ecotaxa al Tribunal Constitucional. Entre els motius, es troba l'oposició del govern espanyol a formes de recaptació autonòmica que s'hagin decidit des de les autonomies (succeeix el mateix amb el cas d'Extremadura, amb l'impost o taxa sobre els bancs i les caixes d'estalvi). Un altre raó és la demanda de la Federació Hotelera de recórrer l'impost ecoturístic. El Tribunal Constitucional suspèn cautelarment l'aplicació de l'impost¹³⁴. D'una banda, els hotelers es mostren satisfets i esperen un canvi d'actitud del Govern de les Balears. De l'altra, el Conseller de Turisme declara que “el frente empresarial opositor era y es aún el puro pulso por el poder, por ver quién manda realmente en la comunidad”¹³⁵.

4.2.5 La carrera per a l'aplicació de l'ecotaxa (gener-maig 2002)

Cinc mesos després de la suspensió cautelar de l'ecotaxa, el gener de 2002, el Tribunal Constitucional publica un auto aixecant la suspensió, això permet aplicar l'impost a la temporada turística d'aquell mateix any. Tant bon punt se sap la decisió, comencen les negociacions per la data d'entrada en vigor de la llei. Un pic més, el sector hotelier s'adreça a Unió Mallorquina per a que no doni suport a Antich. El president de Sol-Meliá fa una aproximació a la presidenta

---

¹³⁴ Diario de Mallorca, El Mundo/El Día de Baleares i Última Hora, 28-07-01

¹³⁵ El País, 2-08-01

del Consell de Mallorca amb unes declaracions dient que turisme sigui transferit al Consell (tot afegint-se a una proposta del Foment del Turisme)¹³⁶:

“El Govern no cree en el turismo y lo presenta como si fuera la causa de todos los males [...]Quizás la inexistencia de una conselleria específica de Turisme nos sería a todos beneficiosa [...] Creo que con Unió Mallorquina el sector hotelero estaría mejor que ahora porque estoy convencido de que habría diálogo, circunstancia que no sucede en estos momentos.” (President Sol-Meliá)¹³⁷

El posicionament d'UM és a favor del diàleg amb els hotelers i de retardar l'inici de l'aplicació de l'impost a després de la temporada turística, encara que en tot moment assenyalen que respectaran la decisió del Govern¹³⁸.

En les negociacions per retardar l'aplicació de l'ecotaxa, la Federació Hotelera intervindrà poc a diferència de les ocasions anteriors, perquè, argumenten, no volen negociar amb polítics de “fets consumats”. El govern tindrà els dos següents tipus d'interlocutors, en negociacions diferents: uns hotelers a títol individual, i la patronal dels majoristes turístics, International Federation of Tour Operators (IFTO).

El primer tipus d'interlocutors són una part dels hotelers que desitgen negociar amb el Govern de Balears el retard de l'Ecotaxa, volen dialogar de manera directa i independent amb el President Antich. Es tracta d'hotelers mitjans, amb gairebé tot el seu negoci a Balears i més o menys ben relacionats amb la Federació Hotelera: Bernat Quetglas, Propietari BQ hotels, Pere Pascual, soci propietari Viva Hotels, Jaume Cladera, Vicepresident Stil Hotels -i també fou

---

¹³⁶ El Mundo/El Día de Baleares, 31-01-02

El Mundo/El Día de Baleares, 4-03-02

¹³⁷ Última Hora, 31-01-02

¹³⁸ Diari de Balears, 21-01-02

Última Hora, 17-02-02

Conseller de Turisme- i l'expresident de la Federació Hotelera Ferran Porto. Els dos darrers tenen un perfil més progressista, Ferran Porto va ser secretari general del Partit Socialista Popular (1977) i se'l considera una persona que ha estat propera tant a l'òrbita socialista com la nacionalista, i Jaume Cladera és conseller com a independent amb el PP i emprèn mesures turístiques de molt calat, com els decrets Cladera, i idea el Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT). La Federació Hotelera es manté al marge a la iniciativa de diàleg amb la Conselleria de Turisme, però dóna el vist-i-plau, alhora que manté la intenció de recórrer el cobrament de l'ecotaxa¹³⁹.

El segon tipus d'interlocutors és la patronal dels majoristes turístics, International Federation of Tour Operators, IFTO. El Govern entra en converses amb aquesta patronal per ajornar l'entrada de l'ecotaxa fins després de l'estiu, al final de la temporada turística. Les negociacions amb els majoristes són importants perquè és el moment que més se visibilitzen, i més s'impliquen en el debat –i això ens permet conèixer els seus modes d'intervenció en la política de Balears.

Amb anterioritat, al setembre de 2000, el president de Tui-Ag (en aquell moment grup Preussag, primer majorista europeu, líder a Alemanya i a Gran Bretanya) s'ha reunit amb el President de Balears, li ofereix fer de mediador amb el govern espanyol per aconseguir més fons i fer innecessària l'ecotaxa. És un cas d'una empresa transnacional, absolutament clau per a l'economia de Balears, proposant-se a ella mateixa –actor del sector privat- per fer d'intermediari entre dues institucions públiques que ha elegit la ciutadania¹⁴⁰. El segon majorista en importància (Thomas Cook) també demana a una entrevista amb el President Antich –on acudeix amb el seu soci mallorquí Miquel Fluxà,

---

¹³⁹ Diario de Mallorca, 1-02-02

¹⁴⁰ Diario de Mallorca, El Mundo/El Día de Baleares i Última Hora, 2-09-00

president de la cadena hotelera Iberostar, tercera cadena de les illes- la retirada de l'ecotaxa per evitar el descens dels turistes¹⁴¹.

Un mes abans de les negociacions, IFTO ha donat suport a un document de tot el sector empresarial de Balears que s'oposa a l'ecotaxa i demana una auditoria a la Conselleria de Turisme. Les negociacions fracassen amb la patronal dels majoristes fracassen, i el govern decideix mantenir la data d'inici de l'impost¹⁴². El fracàs es deu segons el Conseller de Turisme a "problemes jurídics", i a l'acció del president dels majoristes alemanys, Klaus Laepple (DRV)¹⁴³. Segons Última Hora i Diario de Mallorca¹⁴⁴, la patronal internacional dels majoristes no només té problemes de legalitat dels acords que signa, sinó també problemes de legitimitat i representativitat dels seus membres, perquè els dos principals "tour operators" posen en dubte la validesa de l'acord, tot assenyalant que la patronal no té el mandat exprés dels majoristes per signar acords que els vinculin. Per tant, IFTO no té capacitat per imposar als seus associats el compliment dels punts de l'esborrany del conveni, i més concretament el relatiu a la inclusió de l'ecotaxa en el preu dels paquets turístics i el seu pagament als hotelers. El Director de TUI (Ralph Corsten) declara a la premsa "la patronal IFTO no pinta nada y no puede firmar acuerdos jurídicos con el Govern porque somos empresas extranjeras y no estamos en la legislación autonómica o estatal"¹⁴⁵. Un altre tipus d'estratègia és la de dos majoristes més petits, Alltours i LTU: envien cartes als hotelers pressionant perquè no cobrin l'ecotaxa¹⁴⁶.

---

¹⁴¹ Última Hora, 23-02-01

¹⁴² Última Hora, 27-03-02

¹⁴³ Entrevista Conseller de Turisme (1999-2003) 12-04-05

¹⁴⁴ Última Hora i Diario de Mallorca, 21-03-02

¹⁴⁵ Última Hora i Diario de Mallorca, 21-03-02

¹⁴⁶ Diario de Mallorca, 1-05-02

Els dies abans a l'inici de l'aplicació de l'impost turístic, quan la seva posada en marxa ja és inexorable, les postures se radicalitzen, i se realitzen comentaris molt contundents tant des del sector hotelier com des dels partits del Pacte de Progrés. El món empresarial emprèn una nova estratègia: en una iniciativa articulada des del Foment de Turisme, però que compta amb un ampli suport, comença a organitzar un acte de protesta massiu contra el Govern de les Illes Balears. Finalment, però, fan marxa enrera perquè consideren que perjudicaria l'activitat turística i perquè, segons ells, suposaria crear una imatge de "victimisme" que afavoriria el govern¹⁴⁷.

Un important hotelier i majorista turístic, Pablo Piñero, de Grupo Piñero i Soltour, declara que "hay que quitar al president o matar al conseller" en unes jornades de la revista turística "Desarrollo". "Desarrollo" està posicionada totalment a favor del sector hotelier i és un altaveu (i alhora un creador) de les seves postures. Piñero afegeix, en un exemple dels seus posicionaments polítics i lingüístics: "parecemos subnormales hablando en mallorquín en las ferias turísticas, cuando hasta los de Euskadi hablan en castellano en las ferias"¹⁴⁸.

La resposta a les seves declaracions des del Pacte de Progrés venen del Secretari d'Organització, Damià Cànoves, del PSIB-PSOE:

"Balears no se merece este tipo de empresarios que no piensan en el beneficio social de Mallorca, sino en exprimir las islas y explotar a los trabajadores. La de la ecotasa es una guerra política sobre quién manda en esta comunidad. Algunos [fent referència als hotelers] antes mandaban mucho con el PP y ahora se les ha colocado en su sitio (...) Este colectivo hace oposición porque el PP no sabe"¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Diario de Mallorca, 9-04-02

¹⁴⁸ Diario de Mallorca, 28-04-02

¹⁴⁹ Ídem

Possiblement el fet que el Secretari d'Organització no tingui cap càrrec públic li permet tenir més maniobrabilitat per fer aquest tipus de declaracions. Són les declaracions d'una figura rellevant perquè exerceix de màxim responsable del partit, ja que el seu Secretari General (F.Antich) ocupa la Presidència de les Balears. Antich també opina sobre el tema: "El turismo es un tema de Estado, no de 12 empresarios"¹⁵⁰

Finalment l'1 de maig de 2002 entrà en vigor l'Ecotaxa. Es registra una normalitat absoluta en el pagament per part dels turistes. Respecte al comportament de les quatre grans cadenes hoteleres, Sol-Meliá, Barceló i Iberostar no cobren l'ecotaxa al turista i l'assumeixen directament, mentre que Riu opta per cobrar el tribut oferint compensacions als clients -uns bonus per consumicions de begudes¹⁵¹.

A la primera liquidació de l'impost ecoturístic, un 54% dels establiments paga, però només suposa el 20% del total recaptat, la resta es cobreix amb avals bancaris. D'aquí se dedueix que els qui han pagat són les empreses petites i que les grans han optat per la via de l'aval¹⁵²:

"Quienes han pagado de manera efectiva el impuesto turístico son probablemente el 10% de socios de la Federación que ya anunció que no recurriría la ecotasa; algún hotelero que ha presentado recurso, pero que ha preferido abonar la cantidad que le correspondía en lugar de presentar un aval (para evitar burocracia u otras dificultades); empresarios independientes, que no están asociados a ninguna patronal y hoteleros pertenecientes a la Pimem." (Portaveu Federació Hotelera)¹⁵³

---

¹⁵⁰ Diario de Mallorca, 25-04-02

¹⁵¹ Diario de Mallorca, 1-05-02

¹⁵² Última Hora, Diario de Mallorca, Diari de Balears, 10-10-02

¹⁵³ Diario de Mallorca, 10-10-02

A la segona liquidació (febrer 2003), augmenta el nombre d'hotelers que paguen l'impost (62%). Els hotelers decideixen a partir de novembre que no assumeixen l'impost i que el paguin els clients, d'aquí la puja en el percentatge dels que han fet efectiu l'impost. De totes formes, el Govern ingressa 36'7 milions d'euros per l'ecotaxa el 2003 però només cobra de forma efectiva 12'5 milions, ja que la resta és avalada pels hotelers: els grans hotelers es mantenen amb els avals.¹⁵⁴

El mes de maig de 2003 se celebren eleccions autonòmiques, amb l'Ecotaxa com un dels temes estrella de la campanya, amb el Partit Popular anunciant que la derogaria si arriba al poder. També durant la campanya es produeix un enfrontament públic entre el president de Sol-Meliá i el Conseller de Turisme. El Partit Popular obté la majoria absoluta, tornant Jaume Matas (ho va ser de 1996 a 1999) a ser president de Balears. A l'octubre de 2003, l'Ecotaxa acaba essent derogada pel Parlament de les Illes Balears, amb els vots a favor del Partit Popular, l'abstenció d'Unió Mallorquina i els vots en contra dels partits d'esquerra.

Al llarg de tota la V legislatura, i sobretot els mesos abans de les eleccions, els grans hotelers participen molt activament en l'oposició al govern. La seva incidència és, sobretot, a través de conferències i declaracions als medis informatius. Especialment rellevant és el cas del primer empresari de les Balears, Gabriel Escarrer, al llarg dels quatre anys. Fa multitud de declaracions, cartes públiques al President Antich, dóna una conferència amb molt de ressò en plena campanya electoral, i, la nit electoral del 2003, celebra la majoria absoluta del Partit Popular a la seva seu. Des del 2003, a la segona etapa de Jaume Matas com a president, en la VI legislatura, els hotelers guanyen centralitat i pes en les decisions polítiques del Govern. La primera d'elles és la

---

¹⁵⁴ Última Hora, Diario de Mallorca, 19-02-03

composició de la Conselleria de Turisme. El Conseller de Turisme, Joan Flaquer, que també és conseller de la mateixa àrea de 1993 a 1996, és una persona molt propera al sector, de fet, quan al 1996 és cessat, els hotelers manifesten públicament la seva disconformitat amb la decisió. El Director General de Coordinació Turística, Josep Aloy, és el gendre de l'hoteler i President de la CAEB Josep Oliver. El Director de l'Institut Balear del Turisme (IBATUR), fins el juliol 2004, és Juan Carlos Alía, Director de TUI-Espanya del 2000 al 2003, TUI és el primer majorista turístic de les Balears.

4.3 ELS POSICIONAMENTS

4.3.1 ELS POSICIONAMENTS DELS SECTORS ECONÒMICS

La Federació Empresarial Hotelera de Mallorca, com a actor polític de l'empresariat hoteler, lidera l'oposició a l'impost turístic. La Federació té representació al Foment del Turisme (Vicepresidència) i pertany a la Confederació d'Associacions Empresariales de Balears (CAEB). La seva presència en aquestes entitats és clau per organitzar la resposta empresarial cohesionada i unitària d'oposició a l'ecotaxa.

Fora de la Federació l'únic actor empresarial hoteler organitzat és una associació -Associació d'Hotels i Allotjaments Turístics de Mallorca- vinculada a la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM). Aquesta associació, que agrupa petits hotels com l'Hostal Terminus i l'Hotel Miranda, sorgeix a mitjan legislatura (gener 2001) en ple enfrontament entre Conselleria de Turisme i Federació Hotelera, i inclouria a alguns hotelers disconformes amb la línia de la Federació Hotelera. Des de la Revista turística Desarrollo i des del diari El Mundo/El Día de Baleares se la qualifica com la "patronal del pacto", de totes formes el seu paper i incidència en el debat posterior ha sigut nul¹⁵⁵.

La publicació de les intencions de l'Administració de les Balears –en els primers mesos de la legislatura del Pacte de Progrés- és resposta ràpidament per una contundent i unificada opinió en contra per part de la majoria dels actors econòmics. Això és la tònica durant bona part de la legislatura, excepte a la

---

¹⁵⁵ Desarrollo febrer'02; Diario de Mallorca 1-02-01; El Mundo/El Día de Baleares 1-02-01

part final quan l'actor que els lidera i els crida a fer oposició, la Federació Hotelera, resta més en silenci. L'oposició a l'aplicació de l'impost ecològic és encapçalada per: l'Associació d'agències de viatges (AVIBA), les federacions hoteleres de Mallorca, Menorca i Eivissa, els Foments del Turisme de les diferents illes, la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears (CAEB), la patronal de cotxes de lloguer, la patronal de companyies aèries (Asociación Española de Compañías Aéreas, AECA), la Federació de Transports, i la patronal CEOE (a través de la seva comissió de turisme), entre d'altres (Comas i Lucas, 2000). Més endavant se'ls hi afegeix el grup de pressió turístic Exceltur (ells mateixos se denominen lobby, és una aliança turística de les 23 primeres empreses d'aquest sector a l'estat, se fa al marge de la CEOE i la seva comissió de turisme).

Les relacions dels empresaris amb el govern han estat duals. Les distintes associacions empresarials es posicionen públicament al costat de la Federació Hotelera, però alhora, casos de la Cambra de Comerç i el Foment de Turisme, pacten, firmen convenis i apareixen públicament amb el Pacte de Progrés en determinades ocasions. Un exemple de relació dual és el Foment del Turisme, que dóna suport incondicional a la Federació Hotelera¹⁵⁶ –el vicepresident del Foment, per llei no escrita, és sempre el president dels hotelers-, però alhora participa del Consell Assessor de Turisme, òrgan de la Conselleria de Turisme. El Consell Assessor és utilitzat principalment per informar sobre els destins del fons de l'ecotaxa, el mateix projecte que ha causat la ruptura total de relacions entre la Conselleria i la Federació Hotelera. La patronal d'empresaris –CAEB- també participa en aquest Consell Assessor, el seu president –i empresari hoteler- n'és el representant. Un altre cas és la signatura de programes de gestió ambiental dels hotels amb la Conselleria d'Economia, per part de

---

¹⁵⁶ Entrevista President Foment de Turisme, 26-07-02

l'Associació Hotelera de Platja de Palma, l'agrupació més gran al si de la Federació Hotelera¹⁵⁷.

Un exemple de relació dual, però en aquest cas no reeixida, són les negociacions d'AVIBA, la patronal de les agències de viatge, amb el Govern per acordar una campanya de promoció. La pressió d'importants empresaris del sector turístic, fa tirar enrera l'acord en el darrer moment¹⁵⁸: "Govern i Aviba han actuado a espaldas de los hoteleros" (President Sol-Meliá)¹⁵⁹. Les pressions són sobretot per evitar que s'escenifiqui públicament qualsevol tipus d'acord entre la Conselleria de Turisme i una organització empresarial turística. Per últim, cal apuntar els acords de col·laboració directes, sense la Federació Hotelera, entre els hotels i la Conselleria: al voltant de 175 empreses hoteleres estan adherides al Pla de Marques i unes cent han participat en sistemes de Qualitat, ambdós programes de la Conselleria. Aquests acords de col·laboració són amb petits i mitjans hotelers¹⁶⁰.

Els empresaris constructors són un cas apart. Tot i que participen en els posicionaments públics conjunts, de tot el sector empresarial, al costat dels hotelers, tenen interessos divergents amb aquests. Des de la Federació Hotelera, se'ls hi retreu –tot i que no de forma pública- que hagin estat "calladets" durant la legislatura 1999-2003, per por, segons l'entitat hotelera, de perdre obra pública- vivenda, entre d'altres¹⁶¹. Amb la crisi turística estructural (1988-1993) que es produeix abans de la darrera etapa expansiva (1994-2000), s'intensifica el debat de la simbiosi medi ambient-turisme, concretat en la necessitat de limitar el creixement de l'oferta i en l'inici del divorci entre la construcció i el turisme (C.Picornell i M.Picornell, 2002). Aquest divorci és

---

¹⁵⁷ Entrevista President Associació Hotelera Platja de Palma, 5-02-03

¹⁵⁸ Entrevista Conseller de Turisme, 19-02-03

¹⁵⁹ Diario de Mallorca, 4-09-02

¹⁶⁰ Ídem

¹⁶¹ Taula Rodona Vicepresident Federació Hotelera i Portaveu Gob, 19-03-03

important per al nostre objecte d'estudi, perquè separa els empresaris constructors dels empresaris hotelers. Tot i que si es fila prim encara es troben força casos on no es sap on acaba el constructor i comença l'hotelier i viceversa, exemples són els socis propietaris de Viva Hotels, novena cadena hotelera de Balears, i el propietari de Protur, vuitena cadena, que també té la constructora Coensa. Casos diferents són el de Barceló Corporación Empresarial i Sol-Meliá. Barceló té una constructora, amb el mateix nom, i participació a la immobiliària Fadesa, però ambdues coses per a la seva expansió internacional. Sol-Meliá disposa del 25% de la constructora Alcajan XXI (el 75% restant és de la caixa valenciana Caja de Ahorros del Mediterráneo, CAM), per a projectes a Carib i Centreamèrica¹⁶². Tanmateix, la majoria de vegades, els hotelers i els constructors deixen d'anar plegats: fins a principis dels noranta parlar de turisme és fer-ho de construcció i, a l'inrevés, fer-ho de construcció és el mateix que de turisme (C.Picornell i M.Picornell, 2002). Ara turisme i construcció només van lligats en el cas del turisme residencial (apartaments i xalets). Sovint, els hotelers apunten als constructors com els principals culpables de la massificació i saturació, per l'excés de construcció i per ser els catalitzadors del turisme residencial (Amer, 2002).

El tema de la guerra a l'Iraq és un bon exemple de la no oposició explícita dels empresaris de Balears a les polítiques del govern espanyol. Menys algunes declaracions des del Foment de Turisme i des de la patronal d'agències de viatges, l'empresariat turístic no es posiciona públicament pel tema de la guerra; i no expressa cap disconformitat a la política d'Aznar en el conflicte bèl·lic, tot i que perjudica molt els seus interessos –les vendes turístiques a Alemanya es paralitzen durant els primers mesos de la guerra. Com a excepció, cal comptabilitzar l'assistència, a títol personal, a manifestacions

---

¹⁶² Diario de Mallorca, 2-08-04

contràries a la guerra, d'alts càrrecs de la Federació Hotelera¹⁶³. Resta el dubte de quina hagués estat l'oposició dels hotelers al Govern de les Balears si al govern espanyol haguessin governat els mateixos que a les illes aquests quatre anys (independentment de si era PSOE o PP).

Les línies de política turística del sector empresarial turístic es resumeixen bé en un document (febrer 2002) que defineix tres eixos: no a l'ecotaxa, més promoció turística i auditoria a la Conselleria de Turisme. Aquest document és representatiu del conjunt de l'empresariat turístic perquè el signen i el presenten les patronals hoteleres de les tres illes, la CAEB, la Cambra de Comerç, el Foment de Turisme, la patronal de les agències de viatges (AVIBA), l'associació de restauració, la patronal estatal de companyies aèries (AECA) i dotze cadenes hoteleres. Alhora té el suport de la patronal internacional de majoristes turístics (IFTO), la patronal estatal de zones turístiques (ZONTUR), la comissió de turisme de la CEOE i el lobby "Exceltur"¹⁶⁴.

Els posicionaments dels majoristes turístics europeus són absolutament claus per a l'economia de les Balears, en especial els dos més grans, TUI-AG i Thomas Cook. Es manifesten en contra de l'ecotaxa al llarg de la legislatura, tot i que potser no amb la mateixa força que l'empresariat hoteler, i temen que altres destins turístics, seguint el cas de les illes, implantin també impostos similars a l'ecotaxa. Com s'ha apuntat, en un determinat moment (setembre 2000), TUI-AG s'ofereix com a mediador amb el govern espanyol per aconseguir més fons i fer innecessària l'ecotaxa¹⁶⁵. El segon majorista en importància (Thomas Cook) demana la retirada de l'ecotaxa per evitar el descens dels turistes¹⁶⁶. Al final de la legislatura, TUI manifesta dos

---

¹⁶³ L'expresident (1989-1991) de la Federació Hotelera i l'actual Vicepresident de la Federació

¹⁶⁴ Última Hora, 15-02-02

¹⁶⁵ Diario de Mallorca, El Mundo/El Día de Baleares i Última Hora, 12-09-00

¹⁶⁶ Última Hora, 23-02-03

posicionaments diferents. Primer, després de la temporada amb ecotaxa (novembre 2002), culpa als preus, i a la competència de Bulgària i Turquia, de la caiguda del turisme a Balears, tot afegint que el problema greu no és l'ecotaxa¹⁶⁷. Segon, amb el clima prebèl·lic (febrer 2003), TUI reclama la suspensió de l'ecotaxa per la “difícil situació internacional”¹⁶⁸.

4.3.2 Els posicionaments dels hotelers

Darrera els arguments dels hotelers es troba sovint, primer, un “no ens toqueu el negoci”, per a uns aspectes, com és el cas aquí de posar un impost, i, segon, la demanda d'intervenció per a uns altres, com la promoció turística pública. La demanda de promoció turística a l'administració consisteix en campanyes amb fons públics dirigides principalment a aconseguir mercat per als seus hotels. D'alguna manera, semblaria que darrera aquesta demanda hi ha la voluntat de majoristes i hotelers que l'administració els hi faci la feina: inversió, amb doblers públics, orientada fonamentalment al sector privat.

Emperò, durant bona part de la V legislatura, quan l'enfrontament hotelers-govern pel tema de l'ecotaxa és més fort, es llança una proposta radicalment contrària a la demanda de promoció pública: engegar una campanya de promoció turística des del sector privat. Això constitueix un exemple d'un altre tipus de política o de model d'intervenció que plantegen: absència de l'administració pública. És contradictòria amb la demanda anterior, de promoció pública, i s'ha de contextualitzar en una situació d'enfrontament. A partir d'una iniciativa de l'associació de cadenes hoteleres, la Federació Hotelera acorda

---

¹⁶⁷ Última Hora, 14-11-02

¹⁶⁸ Diario de Mallorca, 14-02-03

una campanya de promoció al marge del Govern, impulsant el Foment de Turisme, i demanen ajut a la Cambra de Comerç i Turespaña (entitat del Ministeri d'Economia encarregada de la promoció turística espanyola a l'exterior)¹⁶⁹. La iniciativa finalment no cristal·litza.

Per als empresaris turístics, les institucions han d'atendre el turisme passi el que passi, costi el que costi. Al mateix temps, i sense que sigui contradictori, defensen que s'ha de deixar principalment l'activitat turística en les seves mans, encara que aquesta activitat afecti al conjunt de la ciutadania. Gabriel Escarrer:

“Hay que recriminar al govern el pecado de autosuficiencia e irresponsabilidad en el que ha incurrido, al no aceptar ni diálogo, ni apoyo, ni sugerencia de aquellos que tienen mayores conocimientos que ellos de turismo” (Entrevista El Mundo/El Día de Baleares a Gabriel Escarrer, 2-06-02)

Darrera la idea de “el turisme no es toca” es troba una altra idea subjacent: és la de treballar al màxim per evitar que s'emetin –i sobretot que es difonguin– opinions negatives sobre el turisme o sobre elements que el puguin afectar. Exemple d'això seria la difusió de que a Mallorca hi ha sequera (estiu 2000): “els majoristes confien que aquest estiu no falti aigua a les illes” (titular Última Hora 13-04-00). En aquest cas assenyalar que són els mateixos “tour operators” que encenen la senyal d'alarma. Un altre cas és que surti als diaris estrangers que els turistes “no se podran dutxar”, titular del Bild Zeitung, diari sensacionalista alemany de molta tirada. Escarrer diu a la premsa “he contabilizado hasta 200 noticias negativas de Mallorca en 90 días en la prensa alemana”¹⁷⁰.

---

¹⁶⁹ Diario de Mallorca, 28-02-02

¹⁷⁰ El Mundo/El Día de Baleares, 16-06-02

En una línia de declaracions “poc oportunes” per al turisme, segons els empresaris hotelers, estarien les paraules de la Consellera de Medi Ambient, sobre la proporció desitjable de turistes per resident, o les del Conseller de Turisme, comparant el canvi de model turístic de Balears amb dos cotxes alemanys, l’Escarabat i el Golf¹⁷¹. Ambdues declaracions són a revistes alemanyes, i tenen molt de ressò a aquell país. Aquesta idea de declaracions “poc oportunes”, portada a l’extrem, justifica que el turisme no és opinable ni molt menys criticable. Un exemple sobre el que és “correcte” opinar es troba en les paraules del director del majorista TUI, Ralph Corsten: “Com tornar a pujar les xifres de turistes alemanys? Només fa falta que diguin que volen turistes”¹⁷². Corsten obvia que hi ha una crisi o recessió econòmica a Alemanya que ha afectat el conjunt de l’economia de les Balears, concretant-se recentment en el baix creixement del PIB a les illes el 2002 (0’24%, segons la Fundación de Cajas de Ahorro, FUNCAS).

Els posicionaments dels hotelers es tradueixen també en campanyes de publicitat a la premsa. Destaquen la campanya de “No a l’ecotaxa”, impulsada per la Federació Hotelera i recolzada per la gran majoria d’associacions empresarials; la campanya de l’“Asociación Sociedad y Turismo Nuevo Milenio”, amb un ventall d’anuncis diferents –i que ocupen força espai en les pàgines dels diaris, tot indicant una inversió forta-, subratlla la importància del turisme com “la gallina de los huevos de oro” i apunta la dificultat d’altres desenvolupaments econòmics; i la campanya de Grupo Piñero “Los turistas son nuestra fuente de riqueza”.

La “demonització de l’hoteler” i la seva utilització política i electoral és un argument molt present en les intervencions públiques dels grans hotelers,

---

¹⁷¹ El Conseller de Turisme de 1999 a 2003, Celestí Alomar, afirma que les declaracions varen ser manipulades (Entrevista Conseller de Turisme 1999-2003, 12-04-05)

¹⁷² Diario de Mallorca, 22-03-02

especialment del president de Sol-Meliá –primer empresari de les illes–, i a vegades també de la Federació Hotelera:

“Al empresario, por no comulgar con la filosofía política del Govern, se le ha insultado, humillado y demonizado ante el resto de la sociedad” (President Sol-Meliá)¹⁷³

“Presentan el sector hotelero a la sociedad como insolidario, egoísta y antiprogresista” (Carta del president de Sol-Melià al Conseller de Turisme)¹⁷⁴

“Personas del ejecutivo o de su entorno han considerado rentable electoralmente el enfrentamiento con los hoteleros” (Copresident Barceló Corporación Empresarial)¹⁷⁵

“La ecotasa es usada como arma política para meter un gol a los hoteleros, pero eso es una idiotez” (President Iberostar, tercera cadena)¹⁷⁶

“Han convertido al hotelero en un enemigo del pentapartido y de la sociedad balear” (President Federació Hotelera)¹⁷⁷

“Aparece como víctima de los hoteleros como arma electoralista para la conquista de votos” (Carta del president de Sol-Meliá al President de Balears)¹⁷⁸

Un altre argument que empen és el del turisme com a “pa per viure”:

“Hay una escala de valores falsa: parece que el turismo es mal que hemos de soportar cuando es el único recurso económico serio que tiene esta tierra” (Copresident Barceló Corporación Empresarial)¹⁷⁹

---

¹⁷³ El Mundo/El Día de Baleares, 2-6-02

¹⁷⁴ Diario de Mallorca, 26-8-00

¹⁷⁵ El Mundo/El Día de Baleares, 22-07-02

¹⁷⁶ Diario de Mallorca, 11-08-02

¹⁷⁷ Sopar Nadal Federació Hotelera, Última Hora 22-12-00

¹⁷⁸ El Mundo/El Día de Baleares, 19-01-03

“¿Por qué ese martilleo constante contra el hotelero? ¿Han pensado que sería de Baleares sin hoteles? (President Hoteles Piñero)¹⁸⁰

“Hay que destacar la arrogancia con la que se actúa: los políticos de provincia creen que Mallorca es irremplazable” (President Air Berlin a la salutació revista d’abord de la companyia)¹⁸¹

Els hotelers també fan observacions morals: repeteixen molt que se senten “enganats” i “maltractats” després de les diferents negociacions que tenen amb el Govern:

“Los hoteleros se sienten decepcionados: el Govern nos ha mentido” (President Iberostar)¹⁸²

“¿Cómo vamos a normalizar la relación Conselleria Turisme-sector hotelero si el cuchillo que nos han clavado en la espalda cada vez nos lo hunden más adentro?” (President Federació Hotelera)¹⁸³

“El empresario ha sido ninguneado en mil y una ocasiones, es imposible sentarse con unos gobernantes que nos han ninguneado” (Expresident Federació Hotelera, 1976-1989)¹⁸⁴

“Antich ha basado sus relaciones con los hoteleros en la mentira [...] No queremos ponerle de rodillas, sólo que nos respete, usted nos ha insultado y humillado” (Carta del president de Sol-Meliá al President de Balears)¹⁸⁵

---

¹⁷⁹ El Mundo/El Día de Baleares, 22-07-02

¹⁸⁰ El Mundo/El Día de Baleares, 5-08-02

¹⁸¹ Última Hora, 2-06-02

¹⁸² Diario de Mallorca, 11-08-02

¹⁸³ Diario de Mallorca, 1-05-02

Per últim, especifiquen quin ha de ser l'impacte polític de les seves posicions:

“Si el conseller de Turismo está enfrentado con el sector turístico, no debería estar al frente de la Conselleria” (President Iberostar)¹⁸⁶

“No me satisface nada criticar públicamente al Govern, pero si no se modifican posturas, nada conseguiremos” (President Sol-Melià)¹⁸⁷

A la major part de la legislatura, la Federació Hotelera i els grans hotelers lideren els posicionaments públics del seu sector. Però, després de la primera temporada turística amb ecotaxa (2002), quan es veu que l'impost no té gaire impacte en l'arribada de turistes –“la ecotasa tiene cero repercusión en la llegada de turistas” (president Asociación Española de Agencias de Viaje)¹⁸⁸-, la Federació redueix molt les seves intervencions públiques. Possiblement el canvi de posició també té relació amb el relleu, al setembre de 2002, del gerent de la Federació Hotelera, un dels impulsors de la línia d'enfrontament amb el Govern. En canvi, els grans hotelers mantenen la seva línia de declaracions contundents contra l'ecotaxa i el govern fins al final de la legislatura: “no tenemos intención de que este Govern siga al no estar capacitado” (President Iberostar)¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ El Mundo/El Día de Baleares, 26-08-02

¹⁸⁵ El Mundo/El Día de Baleares, 19-01-03

¹⁸⁶ Diario de Mallorca, 11-08-02

¹⁸⁷ El Mundo/El Día de Baleares, 2-06-02

¹⁸⁸ Diario de Mallorca, 21-08-02

¹⁸⁹ Diario de Mallorca, 11-08-02

4.3.3 ELS POSICIONAMENTS DE LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

Es parla del Govern de les Balears i de l'Estat, perquè són qui tenen les competències en turisme a l'àmbit de Mallorca –l'Estat s'encarrega sobretot de la promoció exterior. El Consell de Mallorca no assumeix les competències, a diferència dels de Menorca i Eivissa-Formentera¹⁹⁰.

4.3.3.1 Els posicionaments del Govern de les Illes Balears

El govern fa el següent diagnòstic del desenvolupament turístic i el paper de les institucions públiques:

“L'extraordinari desenvolupament de l'activitat turística ha significat, a més del progrés econòmic i social de la nostra comunitat, un desgast excessiu dels nostres recursos territorials i mediambientals, i que, alhora, ha requerit de les institucions de les Illes Balears un enorme esforç per dotar-les de les infraestructures necessàries capaces de suportar la intensitat amb què es desenvolupa en el seu territori aquesta activitat.”
(Exposició de motius de la Llei de l'impost sobre les estades turístiques s'allotjament, BOPIB, núm 92, 4-05-01)

A nivell operatiu, la finalitat de l'impost, per part del Govern, és disposar de recursos per suportar l'activitat turística. A nivell simbòlic, emperò, el fonament de la creació de l'impost ecoturístic és, segons el Govern, avançar cap a un “nou model turístic”:

---

¹⁹⁰ A escala municipal, els ajuntaments disposen de competències que afecten a l'activitat turística, principalment en l'àmbit de l'urbanisme i la dotació d'infraestructures.

“Un nou model turístic basat en un desenvolupament sostenible que millori la qualitat de vida de turistes i residents. Un turisme respectuós amb el medi ambient, la naturalesa, el patrimoni i la cultura de les Balears [...] Un turisme de qualitat, els beneficis del qual es distribueixin entre tots” (www.ecotaxa.org)

El gruix de l'actual model de turisme de masses a Mallorca presenta molta concentració en un tipus d'activitat –sol i platja-, unes empreses majoristes, unes nacionalitats determinades i unes zones costaneres. Amb aquesta situació és força complicat avançar cap el “nou model turístic” de desenvolupament sostenible que proposa el Govern.

A l'exposició de motius de la Llei també hi ha un missatge per al sector turístic sobre quines han de ser les relacions entre les empreses i l'Administració Pública i per què:

“S'espera la col·laboració del sector sobre el qual, en definitiva, també revertirà aquesta millora de la qualitat del nostre producte turístic a través, principalment, de la inversió en la preservació del medi ambient, que és el marc en què es desenvolupa l'activitat turística.” (Exposició de motius de la Llei de l'impost sobre les estades turístiques s'allotjament, BOPIB, núm 92, 4-05-01)

Els hotelers, a principi de legislatura, li fan saber al Conseller de Turisme que els empresaris “no van d'imposts”; ell els hi diu que no es llançaria l'ecotaxa sense el consens del sector¹⁹¹. Calen especialment, per tant, les “consultes pertinents” a un grup determinat per tirar endavant una iniciativa pública (Valdivielso, 2001).

Per als empresaris, és gairebé “tabú” criticar el turisme, especialment posar damunt la taula els seus impactes negatius. Possiblement, el Pacte de Progrés

---

¹⁹¹ Entrevista President Federació Hotelera, 24-02-03

és el primer govern que explicita clarament aquests impactes, amb uns governants que, per edat, ha viscut tant els impactes positius com els negatius –gairebé la totalitat del Consell de Govern té entre 40 i 55 anys, i el turisme de masses començà a les Balears als anys seixanta. Els anteriors governs disposen algunes mesures per afrontar els impactes negatius, bàsicament són mesures d'ordenació turística i del territori, com els Plans d'Ordenació de l'Oferta Turística i les Directrius d'Ordenació del Territori. En canvi, investiguen poc els impactes socials, ecològics i econòmics negatius de l'activitat turística; les excepcions a aquesta norma serien el "Llibre Blanc del Turisme a les Balears" (Autors diversos, 1987) i l'estudi "Impactes socials i sobre el medi del turisme i deseconomies externes sobre la resta de sectors" (Autors diversos, 1989).

Les posicions de la Conselleria de Turisme es veuen afectades per la inestabilitat del seu equip: un alt nombre de persones han passat pels seus càrrecs. L'estructura bàsica de la Conselleria la componia, a la legislatura 1999-2003, un secretari general tècnic, un director general d'ordenació turística, un director general de coordinació turística, un director de l'Institut Balear del Turisme (IBATUR), i un director CITTIB (Centre d'Investigació i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears), a més d'un cap de premsa i un cap de gabinet: doncs bé, hi ha hagut tres directors CITTIB, dos directors IBATUR, tres directors generals de coordinació, dos caps de premsa i dos caps de gabinet; també cessaren en els seus càrrecs un assessor jurídic, un cap de secció i un tècnic (arquitecte). Al si de la Conselleria, també cal destacar el relançament Consell Assessor de Turisme, que "informa" sobre els projectes de l'ecotaxa. S'utilitza aquest òrgan amb l'objectiu de cercar legitimitat pels projectes de l'ecotaxa entre diferents sectors socials i econòmics: Al Consell Assessor, entre 1999 i 2003, hi estan representats, entre d'altres, la patronal dels empresaris

(CAEB) i els Foments del Turisme de les tres illes; en canvi, no hi ha la Federació Hotelera.

Dedins el PSIB-PSOE hi ha posicionaments diferents als expressats pel Govern de les Balears: principalment de l'exbatlessa de Calvià (1991-2003) -i expresidenta del PSIB-PSOE (1997-2000)- i de la presidenta del Consell de Menorca – i presidenta del PSOE de Menorca. En els mesos anteriors a l'aplicació de l'ecotaxa (març i abril 2002), es mostren partidàries de retardar l'ecotaxa (així ho manifesten a les reunions dins el seu partit) i expressen públicament que l'ecotaxa milloraria si es cobràs a tots els visitants¹⁹².

Les posicions d'Unió Mallorquina són fonamentals per tirar endavant l'"ecotaxa". Marquen el "tempo" de l'aprovació i de l'aplicació de la Llei. Des del principi del debat, mantenen sovint contactes amb la Federació Hotelera, el Foment del Turisme i diferents membres del sector turístic per conèixer directament les seves opinions; i, en els moments d'enfrontament, defensen el diàleg entre govern i hotelers¹⁹³. Opten per l'impost per la manca de finançament des del govern espanyol.

De la resta de partits del Pacte, només EU-Verds planteja qualque oposició a l'ecotaxa, traduïda en unes esmenes a la Llei que són finalment incorporades. Les diferències inicials provenen sobretot perquè l'ecotaxa no és essencialment un impost ecològic (grava estades a hotels), no està pensada per reduir el nombre de turistes, i perquè s'atorga un paper secundari a la Conselleria de Medi Ambient, un departament que, segons ells, hauria de tenir un paper rellevant en la gestió dels fons d'un impost que es diu ecotaxa.

---

¹⁹² El Mundo/El Día de Baleares, 15-03-02
Diario de Mallorca, 27-04-02

¹⁹³ El Mundo/El Día de Baleares, 4-03-02

Pel que fa al Partit Popular de Balears, s'apunta que la Federació Hotelera actua d'oposició política a les ordres del Partit Popular, Francesc Antich: "Es muy triste que el presidente de los hoteleros, siguiendo consignas del PP, haya utilizado la cena de Navidad de los hoteleros para atacar el Pacte de Progrés"¹⁹⁴. En canvi, el president de la Federació Hotelera afirma que és el PP que ha anat assumint les seves reivindicacions¹⁹⁵. L'anàlisi dels fets d'aquests quatre anys porta a afirmar que possiblement sigui així: el Partit Popular va fent seves les demandes dels hotelers, en un acte d'oportunitat política. El Partit Popular no disposa d'un posicionament propi clar, probablement pel fet que el seu líder, Jaume Matas, està la major part de la legislatura a Madrid com a ministre. Al final de la legislatura canvien relativament la seva posició: "siempre hemos considerado que el problema no es la legalidad de la norma, sino la inoportunidad de su aplicación" (Portaveu Turisme PP-Balears¹⁹⁶). Al llarg dels quatre anys mantenen reunions periòdiques amb la Federació Hotelera:

"También trascendió el contacto entre PP y la Federación Hotelera: se trata de una reunión periódica, como las que tenemos también con PSM o UM. En este caso el interés del PP era conocer nuestra postura sobre la ecotasa y ver si íbamos a llevar a cabo nuestra amenaza de recurrir el pago al impuesto. Por lo visto, hay temor en el PP de que lleguemos a algún tipo de acuerdo con el Govern respecto impuesto turístico y ellos, que se han posicionado en contra de la ecotasa y a favor nuestro, se queden descolgados." (President Federació Hotelera)¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ El Mundo/El Día de Balears, 23-12-02

¹⁹⁵ Ídem

¹⁹⁶ Diario de Mallorca, 15-08-02

¹⁹⁷ Última Hora, 27-02-02

4.3.3.2 Els posicionaments del govern espanyol

Les postures del govern espanyol del Partit Popular són transmeses principalment per la Secretaria General de Turisme, depenent de la Secretaria d'Estat de Comerç i Turisme del Ministeri d'Economia. El Secretari d'Estat, Juan Costa, viatja molt poc a l'illa. El Secretari General durant bona part de la legislatura, Juan José Güemes, és el representant de Madrid que més sovint ve a Mallorca a parlar amb persones del sector turístic, sobretot d'ecotaxa i de promoció. Les seves relacions, al llarg de la legislatura, amb la Conselleria de Turisme són de desencontre. A les seves estades a Mallorca aprofita per recordar el posicionament contrari de l'Estat a l'impost ecoturístic.

La discussió sobre la implantació d'un impost ecoturístic posa damunt la taula les disputes entre una Administració infraestatal i l'Estat al qual pertany. La voluntat recaptadora del Govern de les Illes Balears ve motivada en part per satisfer la necessitat de pagar infraestructures i serveis exigits pel nivell de vida assolit, que actualment no es cobreixen, entre d'altres motius, per la balança fiscal negativa de les Illes Balears respecte de l'Estat (Tremosa, 2005). En aquest cas, fins i tot els detractors de l'impost coincideixen a reclamar a l'Estat espanyol que retorni els 19.000 milions que cada any se'n van fora de les Illes recaptats per l'IVA turístic (Comas i Lucas, 2000).

Les respostes de l'Estat a la proposta de l'"ecotaxa" són: "és un contrasentit aplicar l'ecotaxa a la regió més rica" (President del govern espanyol)¹⁹⁸; o "a les Balears cal més rendibilitat i activitat econòmica, així com també cal solucionar les errades del passat per poder invertir en el medi ambient" (declaracions del Director General de Turisme, citat a Comas i Lucas, 2000). Aquestes declaracions, a més, s'emmarquen en el model turístic proposat des de l'Estat,

---

¹⁹⁸ Diario de Mallorca, 26-04-01

basat en més creixement quantitatiu, enfront a la proposta de creixement qualitatiu de la Conselleria de Turisme. La intervenció més clara de l'Estat es produeix quan el Consell de Ministres presenta un recurs contra l'ecotaxa (juliol 2001). La Federació Hotelera els hi demana que recorrin l'impost. De totes formes, l'Estat és poc favorable a impostos proposats des de les autonomies, quan governava el PSOE varen recórrer un impost ecològic proposat pel Govern Balear del PP (Iquisema). Una altra resposta de l'Estat és la negativa a la demanda de doblers per part del Parlament de les Balears per al Fons de Rehabilitació dels espais turístics¹⁹⁹.

Pel que fa a les relacions entre hotelers i govern espanyol, els empresaris hotelers internacionals tenen d'interlocutor a Madrid directament al vicepresident econòmic, Rodrigo Rato, durant les dues legislatures del Partit Popular al govern espanyol (1996-2004). Rato també els hi serveix com a ambaixador per a la seva expansió internacional. S'aprofiten les relacions polítiques i les coneixences de Rato i de l'exministre d'Afers Estrangers Abel Matutes. Matutes és propietari de la cadena hotelera eivissenca "Fiesta Hoteles" (15.642 places, segona cadena hotelera de Balears, just darrera Sol-Melià, i tenint present que totes les places les té a Eivissa). Cal destacar les excel·lents relacions de Gabriel Escarrer amb Rodrigo Rato²⁰⁰. Igualment, en la utilització de capital polític per a l'expansió internacional, els hotelers mallorquins ja disposen prou pes per si mateixos i els mediadors polítics no són imprescindibles. Les cadenes hoteleres mallorquines tenen un paper destacat en els plans de desenvolupament econòmic de l'"Agencia Española para la Cooperación Internacional" (AECI)²⁰¹. Per les seves relacions amb el govern espanyol, els empresaris hotelers internacionals (com a mínim Escarrer,

---

¹⁹⁹ Diari de Balears, 22-11-00

²⁰⁰ De la mateixa manera que Escarrer té unes bones relacions amb Fidel Castro, i les va tenir amb Felipe González.

²⁰¹ Per tot aquest paràgraf les fonts són: Entrevista exconseller de Turisme (1983-1993) i vicepresident d'Stil Hotels, 23-07-02; i entrevista periodista turístic Última Hora 25-02-03

Barceló i Fluxà) també utilitzen el lobby turístic Exceltur, que agrupa les primeres 23 empreses turístiques estatals, i on els hotelers mallorquins juguen un paper destacat. La presidència d'Exceltur l'ocupa el President de Barceló, Simón Pedro Barceló. Amb l'arribada de José Luis Rodríguez Zapatero, el nou Secretari General de Turisme és Raimon Martínez Fraile, amb experiència com a directiu hotelier (Hoteles HUSA). Independentment del color polític, les principals cadenes hoteleres il·lenques treballen per mantenir bones relacions amb els governs espanyols.

4.3.4 ELS POSICIONAMENTS DE LA SOCIETAT CIVIL

Els sindicats es pronuncien a favor de l'ecotaxa, perquè calen, segons ells, impostos sobre l'activitat turística, els fons dels quals siguin destinats a afrontar els impactes mediambientals. Per a UGT, cal incorporar als balanços de les empreses turístiques les externalitats que generen, perquè comprometen els recursos naturals i la qualitat de vida dels residents. Les externalitats de l'activitat turística són, d'acord amb UGT, “la saturación urbanística de la costa, la destrucción del paisaje, una exagerada red de carreteras, los costes sociales de seguro de paro provocados por la estacionalidad, la tranquilidad perdida [...]”²⁰²

Per a Borràs (2001), Secretari General de la Federació Hoteleria de CC.OO. fins al juny de 2004, les taxes ecoturístiques són necessàries en els destins madurs com Balears. No creu que l'ecotaxa influeixi en la decisió dels turistes que tenen el factor preu com el factor principal per elegir destí, considera que els majoristes i els hotelers adopten posicions “alarmistes”, i creu que cal major “diàleg social”.

Tant UGT com CC.OO. consideren l'impost com un bon sistema per canviar un model turístic “caduc” que comporta “precarietat, desigualtat, consumeix territori i causa problemes d'infraestructures”²⁰³. Segons ells, durant la V legislatura (1999-2003), els hotelers mantenen molts posicionaments mediàtics -perquè tendrien menys poder polític-, són un braç polític del Partit Popular, i fan mal a la imatge turística de Balears²⁰⁴. Per al Secretari General d'UGT, l'actitud de

---

²⁰² Document “Posición de UGT-Balears sobre la implantación de una ecotasa turística”

²⁰³ Declaracions Secretari General UGT a les jornades sindicals “Turismo y cohesión social”, Diari de Balears, 25-04-02

²⁰⁴ Entrevista Secretari General Federació Hoteleria CC.OO., 20-07-02

l'hoteler a les negociacions porta a una situació d'enfrontament que, de retruc, dóna una imatge més d'esquerres al Pacte de Progrés²⁰⁵.

El Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB) considera positiva la idea de l'ecotaxa, però, en les seves demandes al Pacte de Progrés, considera prioritari afrontar l'ordenació del territori i limitar l'activitat constructora –que entenen com el principal causant de la saturació. El GOB planteja que l'ecotaxa pot ser un instrument útil per implicar el turista en la recuperació i conservació del patrimoni natural i cultural. A diferència de l'ecotaxa que aplica el Govern, plantegen que l'ecotaxa hauria de ser una eina limitadora o estabilitzadora del nombre de turistes i una eina de fiscalitat ambiental. En aquest darrer cas, fiscalitzaria directament les accions que impacten sobre el medi ambient: anar en cotxe de lloguer o generar residus són activitats que tenen més impacte que estrictament restar a l'hotel, en canvi, això darrer, recorden des del GOB, és el que grava l'impost.

Pel que fa als projectes de l'ecotaxa, el grup ecologista està en desacord amb el Govern principalment en dos aspectes: el primer, la manca de transparència, segons el GOB, en l'elecció i gestió dels projectes, pel baix funcionament dels dos òrgans creats amb aquesta finalitat, la Comissió Tècnica i el Consell Assessor de Turisme –aquest darrer s'encarrega d'“informar” sobre els projectes-; i el segon, pel GOB, els projectes inverteixen molt en millorar el turisme i poc en millorar el medi ambient.

Pel que fa als empresaris turístics, el GOB considera que el sector turístic està especialment subvencionat per l'Administració Pública, tant la local, com l'autonòmica i com l'estatal: és el cas, segons ells, dels Plans d'Embelliment de

---

²⁰⁵ Entrevista Secretari General UGT, 15-10-02

les zones turístiques, la construcció i regeneració de platges, les inversions estatals en la construcció de passejgs marítims, la promoció turística pública a través de l'IBATUR (Institut Balear de Turisme, depenent de la Conselleria de Turisme) i TURESPAÑA (entitat estatal, depenent de la Secretaria d'Estat de Comerç i Turisme). El GOB protesta perquè considera que són projectes “pagats per tota la ciutadania i que han beneficiat els sectors turístics”²⁰⁶.

El GOB és força contundent amb el sector hotelier:

“No podem estar de manifestar la nostra decepció per la seva actitud contrària a aquesta taxa, que demostra una absoluta insolidaritat envers tota la societat i el medi ambient. El GOB ho ha manifestat altres vegades: aquesta actitud insolidària suposa, a més a més, una manca de visió de futur d'un sector econòmic que hauria de ser el més interessat en la conservació del medi ambient per a mantenir uns mínims de qualitat turística” (www.gobmallorca.com/ecotaxa, pàg. 2)

---

²⁰⁶ www.gobmallorca.com/ecotaxa

4.3.5 ELS POSICIONAMENTS DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

Les notícies de premsa són un material força utilitzat en la recerca, per això, és important conèixer els posicionaments i els punts de partida dels diaris amb els quals es treballa. Alhora incideixen en el transcurs del debat, especialment determinen en part el “tempo” de l’agenda política, per exemple, acceleren l’inici del debat sobre l’impost ecoturístic.

El Mundo/El Día de Baleares és un cas rellevant perquè ha estat propietat, i ara ho és en part, d’empresaris hotelers. Dos hotelers, Barceló i Matutes, juntament amb un empresari de l’alimentació, Domènech, de Galletes Quely, funden el 1981 aquest diari amb el nom “El Día”. El periodista Antonio Alemany ha de ser el quart soci però al darrer moment es retira. Uns anys després, aquests empresaris intenten comprar el Baleares –diari de propietat pública, originari del franquisme, que fou venut a l’empresa de comunicació Grup Serra per part del govern socialista espanyol- per fusionar-lo amb El Día. Com que l’intent no fructifica, arriben a un acord amb Diario 16 (el 1988), moment en el qual la família Domènech es retira del projecte. El 1993 fan una aliança amb El Mundo, i Matutes se’n va perquè és partidari de vendre al Grup Serra. La composició de l’accionariat passa a ser 51% per a l’empresa propietària de El Mundo, i 49% per a Barceló Corporación Empresarial. Finalment, a principis del 2002, hi ha una ampliació de capital, per la compra d’una nova rotativa, i la proporció de forces queda 67% per El Mundo i el 33% restant per a Barceló²⁰⁷.

A partir de l’anàlisi de les notícies turístiques del diari El Mundo/El Día de Baleares dels quatre anys (1999-2003) que s’utilitzen per a la recerca i elaboració del capítol, es pot afirmar que el diari és un altaveu per a totes les

---

²⁰⁷ Entrevista President Fundació Barceló 15-07-02

reivindicacions dels empresaris, amb informació detallada dels seus punts de vista i moltes entrevistes. En el tractament de les notícies al voltant del debat de l'ecotaxa, els hotelers surten més ben parats que el Govern de les Balears la gran majoria de vegades. A això cal afegir la línia editorial del diari i els articles del periodista conservador Antonio Alemany²⁰⁸. Un exemple són les editorials del diari, durant dos dies seguits amb els títols “Tiene más razón que un santo” i “Diagnóstico impecable”, en relació a una carta pública de Gabriel Escarrer: “Es un empresario que cumple con su deber cívico y empresarial de emitir juicios de valor sobre los gobernantes”²⁰⁹. El desembre de 2001, arriba un nou director, Eduardo Inda, procedent de l'edició d'El Mundo a Eivissa. El diari adopta una posició molt més conservadora, tot comportant la sortida de periodistes del diari. A la VI legislatura, amb el retorn a la presidència autonòmica de Jaume Matas, el diari dóna suport al govern, sobretot al president, i és força crític amb el PSOE i els sectors ecologistes i nacionalistes.

Els diaris del Grup Serra, Última Hora i Diari de Balears, mantenen posicions més favorables als governants del Pacte de Progrés, especialment en el segon. L'Última Hora, tot i ser un diari més aviat conservador, té una línia progovernamental. El Grup Serra és una empresa de comunicació força significativa en el mapa polític i empresarial de Mallorca.

El Diario de Mallorca, propietat de Prensa Ibérica, de l'empresari canari Moll, manté en general una línia a favor del Govern i especialment a favor del PSOE, i això es trasllada també a tot el tema de l'ecotaxa. L'única excepció és el tracte crític, a final de legislatura, amb el Conseller de Turisme, que més o menys coincideix en el temps amb l'acord del conseller amb el Grup Serra per publicar

---

²⁰⁸ Antonio Alemany Dezcallar (Palma, 1939) Periodista. Director (1972-1976) de Diario de Mallorca. Cap del Gabinet de Comunicació (1979-1981) de Fomento del Trabajo Nacional. Participa en la creació d'El Día de Baleares (1981) i és el seu primer director (1981-1983). Assessor de la primera legislatura de Gabriel Cañellas (1983-1987). Des de 1987 és articulista d'El Día (actual El Mundo-El Día de Baleares).

²⁰⁹ El Mundo/El Día de Baleares 19-01-03

la col·lecció "Turisme i Societat a les Balears". Almenys aquests quatre anys, el Diario de Mallorca no és propici als empresaris hotelers. L'Adjunt a la Direcció de Diario de Mallorca, Matías Vallés, manifesta:

"Si los hoteleros hubieran invertido su furor, concentrado en combatir la ecotasa, en paliar los daños de su actividad, Balears estaría hoy como los chorrros del oro, y no haría ninguna falta un impuesto cuya primera justificación es la desmesurada voracidad empresarial. En cuanto a la apabullante escenografía, a nadie debe amedrentarle la prepotente estampa o estampida del sacro colegio cardenalicio del sector. Son medio centenar de ciudadanos de a pie, aunque estuvieran sentados. Medio centenar de votos, ni más ni menos." (Matías Vallés, Adjunt a la Direcció Diario de Mallorca)²¹⁰

La revista turística Desarrollo té certa incidència entre el sector turístic, el grup editorial (Grupo Taramay) que la publica també organitza conferències i jornades que esdevenen espais de debat i intercanvi del sector hotelier, especialment de la seva vessant més conservadora. Aquests espais són les jornades "Pasión por el turismo", el cicle de conferències "El turismo nuestra razón de ser", les entregues dels "Premios Desarrollo", les jornades a República Dominicana, entre d'altres. Tots aquests espais compten amb la presència dels grans hotelers (Escarrer, Fluxà, Hidalgo o Piñero) i sovint d'alts càrrecs del Partit Popular. Tant la revista Desarrollo, i les altres de l'editorial, Preferente i Welcome, com les trobades que organitza el grup editorial se caracteritzen pels seus atacs molt contundents contra el Govern i la Conselleria de Turisme, sovint amb un ideari i un llenguatge ultraconservador. És a unes jornades "Pasión por el turismo" que l'hotelier Piñero declara que "hay que matar a Alomar". A escala de Balears, hi ha una altra revista turística, Hosteltur, però no ha tengut gaire impacte en el debat de l'ecotaxa.

---

²¹⁰ Diario de Mallorca, 10-04-01

A diferència d'altres debats entre empresaris i polítics a Balears, aquest debat té ressò mediàtic estatal i europeu. En el cas d'Alemanya, s'ha de destacar les notícies del diari sensacionalista "Bild Zeitung". En el cas de l'Estat, El País segueix d'aprop el debat i des d'una posició molt acostada al Pacte de Progrés, especialment del PSOE:

"La ecotasa es el símbolo de modernidad del PSOE frente a un gran lobby que ha trabajado en sintonía con el PP. Un frente en el que se integran la mayoría de urbanizadores, buena parte de los grandes propietarios seculares y un grupo de promotores inmobiliarios"²¹¹

4.3.6 ANÀLISI DELS POSICIONAMENTS

El debat polític de l'ecotaxa conté molts elements de dos debats més estructurals, el debat sobre el futur del model turístic de les Balears, i el debat sobre qui exerceix el poder a Balears. Primer, hi ha un debat de fons sobre els límits del model econòmic i turístic, i des d'on es pot reconduir el model. Segon, el debat posa damunt la taula el debat de qui té el timó, tant de l'activitat turística, com de la indústria turística.

Durant el període 1999-2003, les accions de les organitzacions empresarials són majoritàriament "frontistes" abans que "pactistes". D'entrada, les organitzacions empresarials estableixen negociacions amb els governants. Quan les negociacions fracassen, les organitzacions adopten, amb molta unitat empresarial, estratègies d'oposició al govern. Les accions empresarials visibilitzen trets de la seva cultura política: estan habituats a que les seves

---

²¹¹ El País, 4-09-00

propostes i les polítiques públiques del govern vagin en la mateixa direcció o en direccions molts semblants.

Segons Valdivielso (2001), per part dels empresaris, hi ha uns motius tècnics d'oposició a l'ecotaxa ("no la pagaran tots els turistes"), uns motius de mercat ("deixaran de venir"), uns motius morals ("per principis, perquè ens han enganat"). Per part del Govern, en resposta als primers i segons motius, recorden que no han pogut implantar l'ecotaxa als aeroports (per a que així pagassin tots els turistes que arriben a les illes i no només els que van als establiments turístics) per l'oposició d'AENA (Aeropuertos Españoles y Navegación Aérea); i que l'ecotaxa no farà disminuir el turisme. Pel que fa als motius morals, el Govern respon acusant "un sector empresarial amb els interessos fora de perjudicar les Illes Balears"²¹²:

"Es muy triste que por culpa de media docena de empresarios- y lo digo porque estoy convencido que la mayoría de hoteleros quiere paz y diálogo- continúe la confrontación y la guerra con el ejecutivo balear" (President del Govern, Sopar Nadal PSIB-PSOE 2002)²¹³

"Se ha visto cómo el interés general no coincide con el particular de unos pocos, que son poderosos y capaces de mantener la tensión sobre el ejecutivo" (Conseller de Turisme)²¹⁴

---

²¹² Diari de Balears, 16-02-03

²¹³ El Mundo/El Día de Baleares, 23-12-02

²¹⁴ Entrevista El Mundo/El Día de Baleares al Conseller de Turisme, 12-08-02

CAPÍTOL 5: ELS DIRECTIUS
HOTELERS I LES RELACIONS
ENTRE TURISME, SOCIETAT I MEDI
AMBIENT A MALLORCA

CAPÍTOL 5: ELS DIRECTIUS HOTELERS I LES RELACIONS ENTRE TURISME, SOCIETAT I MEDI AMBIENT A MALLORCA

Al juliol de 2000, es porten a terme deu entrevistes²¹⁵ a directius hotelers de distintes cadenes hoteleres, tant grans com petites, de diferents zones geogràfiques de Mallorca, amb l'objectiu de conèixer quines són les seves reflexions al voltant del canvi social i mediambiental de l'illa catalitzat pel desenvolupament turístic.

S'opta per un nombre reduït i selectiu d'entrevistes amb persones significatives pel seu volum d'informació. Es seleccionen principalment directius amb quotes molt rellevants de poder de decisió i responsabilitat. També que hagin començat a la indústria hotelera amb l'inici del desenvolupament turístic a la dècada dels seixanta –i aquest és el cas de nou dels deu entrevistats. Això és un element que interessa, per veure com han viscut tot el canvi social i mediambiental des de la posició d'empresari o directiu turístic. Un altre aspecte sobre els directius hotelers que cal assenyalar és al voltant de la seva primera llengua. També nou dels deu directius hotelers entrevistats són catalanoparlants. S'entrevisten un propietari de cadena hotelera mitjana (THB Hotels), el gerent de la Federació Hotelera de Mallorca, el president de l'Associació de Cadenes hoteleres –i alt directiu del Grup Barceló-, una empresària de segona generació, quatre alts executius hotelers –de

---

²¹⁵ A l'apèndix s'adjunten el guió obert de preguntes per a les entrevistes -entrevistes semidirigides- i la llista de directius entrevistats.

les cadenes Sol-Meliá, Iberostar, Riu i Stil Hotels- i dos directors d'hotel –un d'ells expresident de la Federació Hotelera. Entre els entrevistats només hi ha una dona. Per a la composició de llista d'entrevistats, es té en compte que, a l'any 2000, el 67'6% dels hotels de les Balears pertanyen a cadenes hoteleres (Revista Hostelmarket, gener 2000). Per últim, també cal explicitar que una part dels contactes per a les entrevistes són facilitats pel, en aquell moment, Gerent de la Federació Hotelera de Mallorca (1997-2002), i una altra part pel, en aquell moment, Director del Centre d'Investigació de la Conselleria de Turisme de Balears (CITTIB) (2000-2002).

Específicament s'estudien els següents aspectes en l'anàlisi de contingut de les entrevistes als directius hotelers:

- Les relacions entre el turisme i el medi ambient de Mallorca.
- Les relacions entre el turisme i la societat de Mallorca.
- Els "riscos" i les "seguretats" del model de desenvolupament de l'illa.
- Les conseqüències del tipus de model turístic: Turisme de masses de Sol i Platja i nous models turístics que cohabiten amb el primer. Aquest anàlisi es porta a terme utilitzant la dicotomia proposada per Poon (1993) i Urry (1990).

Abans de començar amb l'anàlisi de les entrevistes, cal fer una reflexió sobre el contingut d'aquestes: allò que diuen els hotelers no té perquè tenir res a veure amb allò que pensen. Possiblement diuen allò que pensen que és adequat de dir

davant un interlocutor com el qui fa la recerca –que tampoc saben molt bé d'on surt, un jove investigador universitari.

5.1 LES RELACIONS ENTRE EL TURISME I EL MEDI AMBIENT DE MALLORCA, SEGONS ELS DIRECTIUS HOTELERS

S'analitzen els següents aspectes del contingut de les entrevistes:

5.1.1 Les relacions entre turisme de masses i medi ambient a l'illa de Mallorca. Les relacions entre turisme i medi ambient, en especial les conseqüències de l'activitat turística sobre l'entorn, les definicions que els directius aporten sobre medi ambient i com la conservació del medi ambient determina l'activitat turística.

5.1.2 El “boom” dels seixanta: La legitimació del creixement turístic i de les seves conseqüències sobre el medi ambient. S'analitza el turisme com a desenvolupament econòmic i la seva relació amb el medi ambient a la dècada dels seixanta. S'estudien les formes com els directius parlen de l'“impacte” del creixement turístic, qualificat com a ràpid, sobre el medi ambient.

5.1.3 Societat moderna saturada o societat turística saturada? Diagnosi de la situació del medi ambient i les seves causes. S'observa com defineixen la situació del medi ambient a l'actualitat. En els casos que la

defineixen com de saturació, s'estudien les causes que aporten als discursos. Aquest anàlisi de causes el porten a terme bàsicament adoptant elements de dos posicionaments generals: atribueixen la saturació principalment al desenvolupament turístic o la consideren bàsicament fruit dels "problemes de congestió" de la societat contemporània.

5.1.4 Model turístic estacional i medi ambient. La desitjabilitat o no de tenir una temporada turística que duri tot l'any, com a via de creixement econòmic o mode de "desestacionalitzar" el producte turístic, i els seus efectes sobre el medi ambient. També s'estudia la seva perspectiva sobre els mesos "punta" (juliol i agost) de la temporada turística i les conseqüències ecològiques de l'activitat d'aquests mesos.

5.1.5 Definicions manifestes de turisme i de medi ambient. En aquest apartat s'estudien les definicions explícites als discursos dels hotelers al voltant d'aquests dos conceptes.

5.1.6 El turisme residencial vs. El turisme hotelier. El turisme residencial definit com alternativa/"amença" al turisme hotelier i el seu impacte diferencial, segons els hotelers, sobre el medi ambient.

5.1.1 LES RELACIONS ENTRE TURISME DE MASSES I MEDI AMBIENT A L'ILLA DE MALLORCA

La majoria dels directius hotelers assenyalen a les entrevistes que la primera relació entre turisme i medi ambient ve determinada pel tipus d'experiència turística que la majoria de visitants cerquen quan van a Mallorca. En altres paraules, és definida en part, segons els directius, per la imatge de Mallorca com a destinació turística. A aquesta, el sol, la platja i el clima són essencials:

“Hi ha una necessitat de disfrutar del sol i de fugir a climes més càlids” (directiu hotelier 4)

Això és el cas del turisme de masses de sol i platja. La majoria dels entrevistats “narra” la relació dels turistes amb un medi específic -costa i platges- com un dels factors que catalitza el procés intensiu de construcció del litoral: l'edificació d'hotels al llarg de la dècada dels seixanta. Per tant, segons els directius, el disposar d'un medi ambient determinat -aquí sobretot les platges- és un factor important per al desenvolupament turístic: “un tindrà èxit si elegeix el lloc adequat” (D. hotelier 1).

A les entrevistes, els directius hotelers parlen de les relacions entre turisme i medi ambient gairebé exclusivament en termes econòmics i en termes de polítiques públiques o planificació. Primer, en termes econòmics, entenen que “tenir cura del medi ambient” serveix per a “millorar” el destí turístic, d'aquest mode es pot vendre l'oferta del destí més cara:

“Hem espenyat el medi ambient un poc, però ara és hora de tenir cura d’ell. Si no els turistes no vendran. Hem de saber que avui els “tour operators” paguen més per verd i no per ciment. Sé allò que el mercat demana, som conscient que l’entorn ha de ser preservat i que és més important salvar un pi que construir deu places turístiques noves.” (Directiu hotelier 3)

Segon, pel que fa a les polítiques públiques i planificació, apunten que el medi ambient és quelcom que pot ser altament organitzat i gestionat:

“A les destinacions turístiques és important aconseguir un medi ambient molt ben organitzat” (D. hotelier 7)

“Hem de ser extremadament cuidadosos amb el paisatge, amb els jardins de cada hotel, els carrers dels pobles, les destinacions turístiques, i una neteja perfecta de les platges” (Directiu hotelier 3)

“Hem de posar límits per aconseguir un entorn equilibrat” (Directiu hotelier 4)

“No només hem de conservar el medi ambient sinó que també l’hem de millorar” (Directiu hotelier 1)

Els directius hotelers també suggereixen polítiques per gestionar el medi ambient a les destinacions turístiques. Dos d’ells, per exemple, proposen esbucar tots els hotels obsolets i *fer créixer jardins al seu lloc* (Directiu hotelier 8), en aquest cas s’elabora un discurs legitimador on el medi ambient és fàcilment restituïble (*fent créixer jardins*).

També s'avalua el model de les destinacions turístiques:

“Va ser un error construir tant a prop del mar, hi hauria d'haver-hi hagut una primera línia de dunes i pins, com hi ha a altres destins turístics desenvolupats més tard” (Directiu hotelier 3)

Quan parlen de les zones turístiques, consideren els hotels vells i abandonats com a un impacte negatiu, i alguns dels directius també “reclamen” que s'esbuquin els edificis alts de les primeres etapes del desenvolupament turístic.

Les entrevistes d'alguns directius hotelers contenen elements d'un discurs legitimador del model de lliure mercat i de no intervenció de la política pública en el sector turístic, tampoc quan la intervenció té fins mediambientals. Argumenten que haurien de ser ells mateixos qui haurien de conèixer les preferències dels turistes i els operadors turístics (majoristes). Exposen que són ells qui haurien de saber, en funció del mercat, la conveniència o no d'ampliar l'oferta turística, en concret, de construir més o manco hotels. Per exemple, podem veure aquesta opinió expressada per un petit empresari hotelier (directiu hotelier 3):

“Crec que no hi hauria d'haver cap restricció al desenvolupament turístic, si som a una economia de lliure mercat, el govern no hauria de regular l'economia, nosaltres, els directius, sabem allò que demana el mercat, no necessitam cap regulació de mercat per saber que el client vol més verd” (Directiu hotelier 3)

Segons els directius, en l'experiència turística de sol i platja, el paper de la “vista al mar” és molt important: Al començament del desenvolupament turístic, els hotels són construïts mirant estrictament el mar. Els directius assenyalen als constructors com a individus amb un paper rellevant en la configuració de les zones turístiques i

les seves relacions amb el medi ambient. No és fins etapes més tardanes del desenvolupament turístic, segons alguns dels directius hotelers, que els constructors comencen a apreciar altres elements de l'entorn. Els directius hotelers obvien el paper dels majoristes estrangers, el dels turistes, i el d'ells mateixos, tot subratllant el paper dels constructors en el disseny de les destinacions turístiques.

5.1.2 EL “BOOM” DELS SEIXANTA. LA LEGITIMACIÓ DEL CREIXEMENT TURÍSTIC I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES SOBRE EL MEDI AMBIENT

Els representants hotelers coincideixen en assenyalar que el litoral fou “espatllat” a les primeres etapes del desenvolupament turístic, principalment fruit d'un procés econòmic qualificat de ràpid. Emperò argumenten que succeí perquè Mallorca necessitava desenvolupament econòmic per qualsevol mitjà. Consideren que la situació seria diferent avui en dia, i que desenvolupaments com els del seixanta no haurien de tornar a tenir lloc.

“El tipus de desenvolupament turístic que s'experimenta té coses bones i coses dolentes, però, sobretot, ha duit el desenvolupament de l'illa. I això és així, tant si ens agrada com si no”(Directiu hotelier 4).

En l'avaluació del procés turístic als seixanta a Mallorca, un cas diferent seria el punt de vista del directiu hotelier 1, perquè no s'emmarcaria en la línia dels discursos de la majoria dels directius hotelers entrevistats:

“Ara que tenim el coneixement, que tenim l'experiència, que som conscients que el desenvolupament de l'illa no pot continuar pels camins on anà, hem de treballar tots els agents junts per a un altre tipus de desenvolupament” (Directiu hotelier 1)

Aquest directiu hotelier assenyala les desavantatges del desenvolupament turístic, endemés demanda un canvi subratllant els factors mediambientals per millorar les destinacions turístiques i poder arribar a sectors de mercat més alts. L'entrevistat parla també al voltant de qui ha de participar en aquest “canvi de rumb” que suggereix: S'han d'obrir a més sectors que no només els directius. En general, quan els directius parlen de planificació turística, els únics actors que inclouen a aquest procés serien ells i l'administració –Estat, govern de l'autonomia, i ajuntaments.

5.1.3 SOCIETAT MODERNA SATURADA O SOCIETAT TURÍSTICA SATURADA? DIAGNOSI DE LA SITUACIÓ DEL MEDI AMBIENT I LES SEVES CAUSES

S'estudien els motius presents a les entrevistes als hotelers al voltant d'una suposada congestió o saturació del medi ambient a l'illa. En primer lloc s'analitza com els directius defineixen la situació del medi ambient a l'actualitat. En els casos que l'entenen com en un estat de saturació, s'estudien les causes que aporten. Aquest anàlisi de causes el porten a terme bàsicament adoptant elements de dos posicionaments generals: atribueixen la saturació principalment al desenvolupament turístic o la consideren bàsicament fruit dels “problemes de congestió” de la societat contemporània. La majoria de directius adopten aquest segon posicionament. Quan es parla de congestió i de problemes de saturació en

plena temporada turística, apunten als comportaments dels residents, com l'elevat ús del cotxe privat:

“Som nosaltres [els residents] que anam amb cotxe els caps de setmana, congestinant les carreteres. El nivell de vida a les Balears ha augmentat significativament, i gràcies a aquest nou nivell de vida hem pogut comprar una segona residència, un segon o tercer cotxe... És tot això que està creant un sentiment de saturació, però som nosaltres mateixos, no els turistes, som nosaltres que volem comprar més i més coses perquè els nostres ingressos són ara grans. I no feim créixer pins amb aquest doblers, compram cotxes” (Directiu hotelier 7)

La majoria de directius hotelers entrevistats presenten els problemes de congestió com a bàsicament deguts al funcionament de les societats modernes, i no específic de les societats amb sobredependència en el turisme. Una part dels directius hotelers també consideren com a causa de la “saturació” el creixement turístic de les noves formes d'allotjament -apartaments i xalets.

5.1.4 MODEL TURÍSTIC ESTACIONAL I MEDI AMBIENT

Pel que fa a l'allargament o no de la temporada turística, els posicionaments són diversos. Alguns directius hotelers manifesten que ha de produir-se aquest allargament, dedins d'aquest grup, uns per redistribuir la gent que tenen a les puntes, i d'altres com a medi per créixer econòmicament (*si no de què vols viure?* (Directiu hotelier 7)). En canvi, altres directius defineixen com a òptima l'estacionalitat, perquè és “positiva” per al medi ambient:

“La temporada baixa és una bona època per a que Mallorca es regeneri i ser de nou, a l'hivern, aquell lloc tranquil que abans era tot l'any” (Directiu hotelier 6).

“Mantenir l'activitat turística al llarg de l'any com a la temporada alta seria una 'locura'” (Directiu hotelier 5)

“Des d'un punt de vista mediambiental, és bo que aquesta concentració se doni a la temporada alta, perquè almanco els altres sis mesos la natura es recupera ella mateixa” (Directiu hotelier 4)

5.1.5 DEFINICIONS DE TURISME I MEDI AMBIENT

Les reflexions sobre les relacions entre turisme i medi ambient que aporten els directius hotelers, així com les definicions “donades per descomptat” de turisme i medi ambient, venen determinades en bona part per les relacions que ells tenen a la realitat amb el turisme i el medi ambient. Aquestes definicions estan presents, a voltes de manera manifesta i d'altres de manera implícita, a les entrevistes. A continuació, dos casos de definicions manifestes (una de turisme i l'altre de medi ambient) que apareixen al si dels discursos. Un exemple de definició del turisme a la Mediterrània l'aporta el directiu 4:

“Europa són 350 milions de persones que han assolit un nivell de consum alt, tenen temps lliure, tenen una fascinació pel Sud, la Mediterrània els hi atreu molt. Aleshores, volen passar una època de l'any al Sud.”

Un exemple de definició de medi ambient, en aquest cas del que seria un medi ambient “apropiat”, es troba a l’entrevista amb el directiu hotelier 2:

“Entenc que va ser una bona idea construir camps de golf a aquelles marines que eren nius de moscards” (fa referència a un camp de golf a la Marina de Magalluf).

En canvi, el mateix directiu rebutja la construcció d’un camp de golf a un espai natural dotat de significat en el seu univers simbòlic: aporta el cas de les muntanyes properes al Monestir de Lluc.

5.1.6 EL TURISME RESIDENCIAL VS. EL TURISME HOTELER

Els entrevistats parlen dels turistes residencials, que s’allotgen a un xalet o apartament, per tant fora de l’oferta hotelera que gestionen els directius entrevistats. Aquests turistes suposen la competència per al turisme hotelier. Els turistes residencials, segons els hotelers, també arriben a l’illa atrets pel sol i el clima, tot i que presenten característiques diferents al turista de masses tradicional.

Els directius reclamen que una part important del turisme residencial s’allotja en apartaments i xalets *no* regulats. Argumenten que aquest allotjament turístic no regulat fa la competència il·legal als hotels, l’únic sector altament normativitzat segons ells. Pels directius, l’oferta hotelera està molt regulada, i és al sector d’allotjament residencial d’ús turístic on hi ha més oferta il·legal. Els entrevistats expliquen, primer, que els hotels creen més ocupació i riquesa que altres tipus

d'allotjament, i, segon, que l'oferta no regulada no paga impostos i, per tant, la societat no es pot beneficiar d'aquesta activitat econòmica:

“Aquests nous tipus d'allotjament turístic no creen ni la meitat d'ocupació que els hotels. A més, degut a que una part important d'aquests altres formes d'allotjament és il·legal, tots els doblers va a les seves butxaques, quan, a un hotel, tot està regulat i cap “pesseta” fuig d'Hisenda. Després la societat se'n pot beneficiar” (Directiu hotelier 7)

En el mateix sentit, gairebé tots els directius hotelers entrevistats manifesten que la construcció a l'illa ha de ser aturada, perquè és la principal responsable de l'augment d'oferta per al turisme residencial, a través de la construcció d'oferta tant pròpiament residencial com residencial d'ús turístic. Presenten aquest sector com el qui té un impacte més gran sobre el medi ambient de Mallorca.

5.2 LES RELACIONS ENTRE EL TURISME I LA SOCIETAT DE MALLORCA, SEGONS ELS DIRECTIUS HOTELERS

El turisme com a activitat econòmica, però també com a activitat ecològica, social i cultural, pot intervenir en la transformació d'una societat, especialment a societats petites, illes i on bona part de l'activitat econòmica depèn d'aquest sector. S'investiga quin paper, segons els directius hotelers entrevistats, té el desenvolupament turístic en la transformació de la societat de Mallorca. S'analitza allò que aporten sobre el passat del desenvolupament turístic i les seves relacions amb la societat. També sorgeixen elements sobre el passat de la societat mallorquina. Més específicament, s'estudia què defineixen els directius hotelers

com a conseqüències socioculturals del procés turístic. Es cerquen absències i elements presents en les seves narracions.

En primer lloc, tots els directius entrevistats defineixen el turisme com a l'element essencial del desenvolupament econòmic de Mallorca. Endemés, afirmen que el turisme ha creat ocupació i ha "redistribuït" els beneficis econòmics al llarg de la societat. En aquest sentit, els directius hotelers presenten el desenvolupament turístic com a "desenvolupament" social i no només econòmic. Quan s'especifica de quines formes aquesta redistribució del creixement ha tengut lloc, els directius hotelers apunten que, abans del turisme, poca gent vivia bé, i la majoria de la societat era pobre. Avui en dia, segons els entrevistats, gairebé tothom pot disfrutar d'una privilegiada situació econòmica, bàsicament gràcies al turisme. Per tant, a les entrevistes, són optimistes al voltant dels efectes del creixement turístic sobre la societat. En la narració del creixement turístic adopten uns elements i n'obvien d'altres. Per exemple, quan parlen sobre la riquesa generalitzada fruit del creixement turístic, no apareixen, entre molts altres elements, aspectes socioeconòmics com les condicions laborals de molts de treballadors del sector turístic. El següent és un cas de la relació de l'activitat turística amb el benestar econòmic i social:

"El desenvolupament turístic ha esdevingut una cosa molt positiva, que ha suposat un canvi total per a l'illa. Abans del turisme només deu famílies vivien bé i ara gairebé tothom viu bé" (Directiu hotelier 3).

Els diferents directius hotelers presenten la societat mallorquina com una societat amb benestar econòmic i, sobretot, gràcies al desenvolupament que els empresaris del seu sector (Hostaleria i Turisme en general) han encoratjat. Alhora

la majoria dels directius hotelers “recorden” la societat preturística com una societat molt pobre. Aquestes són algunes de les definicions que utilitzen per parlar de la relació entre turisme i societat:

“El turisme ha sigut la panacea pels mallorquins” (Directiu hotelier 3).

“El turisme ens dona el pa” (Directiu hotelier 7).

Els directius hotelers consideren l'activitat turística com a l'únic desenvolupament possible per a Mallorca, ja que la indústria i altres serveis, segons ells, no han funcionat a l'illa, perquè no han tingut les condicions apropiades. Endemés, recorden que abans del turisme, molta gent hagué d'emigrar. S'argumenta, per part dels directius hotelers, que, donada la importància de l'activitat econòmica turística, les polítiques governamentals i els comportaments dels mallorquins han d'estar adreçats sempre a tenir cura dels turistes. S'apunten comentaris dels directius hotelers sobre com d'“essencial” és el turisme per als mallorquins:

“Quan es diu que el turisme fallarà, tota la població de l'illa comença a preocupar-se perquè, desafortunadament, el turisme és bàsic. Crec que hi haurà turisme a Mallorca per molts d'anys, i esper que sigui així, si no, no sé de què viuríem” (D. hotelier 5)

“No hem sabut trobar una alternativa al turisme. Molta gent va haver d'emigrar, Mallorca va ser una terra d'emigrants. Jo vaig néixer a França, tenc família que hagué d'anar a Puerto Rico, Argentina... perquè aquí, a Mallorca, no hi havia res” (D. hotelier 5)

“Volem estar tots com quan mon pare va haver d'anar al Brasil perquè no hi havia feina aquí? Això ha passat, tu no ho has viscut, però jo sí. Mon pare va haver d'anar dos anys a

Brasil i vàrem quedar tot sols esperant si tornava amb qualche cosa de menjar per als periquitos” (D.hoteler 7)

Aquestes cites tenen en comú que per parlar d'abans i després del turisme els entrevistats adopten un to dramàtic de manera manifesta: subratllen les diferències entre un passat que gairebé tots defineixen aproximadament com “pobre i fosc” i un present qualificat de “magnífic”, gràcies al desenvolupament turístic.

Els entrevistats consideren el ritme de canvi dels sectors econòmics de l'illa com a molt ràpid: en manco de trenta anys (de la dècada dels cinquanta fins a la dècada dels vuitanta), té lloc la caiguda de l'agricultura i el sector serveis esdevé totalment dominant.

Si s'exceptua el cas del directiu hoteler 1, ningú defineix específicament les relacions entre turisme i cultura i entre turisme i identitat. El directiu hoteler 1 situa el canvi cultural en el marc d'una globalització més ampla. Argumenta que, sense desenvolupament turístic, la modernització hauria tengut lloc de totes formes. La diferència segons ell és que si Mallorca fos només una societat agrícola, els mallorquins *estarien més aferrats* a les tradicions. També proposa una nova relació entre turisme i identitat. Aquesta consisteix en, primer, incorporar la cultura de Mallorca al si de l'experiència turística com la millor forma de ser valorada tant per turistes com per residents i, segon, definir una identitat mallorquina contemporània emprant com element central “la nostra cultura evolucionada” (Directiu hoteler 1).

Alguns dels directius hotelers també comenten el canvi demogràfic que es produeix simultani al desenvolupament turístic. Defineixen els fluxos migratoris com a molt necessaris perquè ha existit i existeix una molt forta demanda de mà d'obra:

“Teníem una falta de personal per tant anàvem en autocar a Granada, Galícia, Extremadura cercant gent per treballar a la indústria turística. Quan ara sentim qualcú que es queixa dels immigrants, jo els hi dic “si vàrem ser noltros que els anàrem a cercar, perquè els havíem de mester per als nostres hotels” (Directiu hotelier 5)

5.3 ELS “RISCOS” I LES “SEGURETATS” DEL MODEL ECONÒMIC I DE DESENVOLUPAMENT DE L’ILLA

A les entrevistes no estructurades apareix en algun moment qualche pregunta relacionada amb els “riscos” i les “seguretats” del model econòmic i de desenvolupament de l’illa, en concret al voltant de llurs aspectes ecològics i socials. Pel que fa als “riscos”, es vol identificar com parlen d’una hipotètica fallida del model turístic de Mallorca.

Cal distingir, d’una banda, els “riscos” i “seguretats” que l’entrevistador formula, per tant definits per ell i imposats a la gent entrevistada, i, de l’altra, els “riscos” i “seguretats” que posen damunt la taula els entrevistats. A més, s’analitzen aquí tant les “seguretats” i els “riscos” explicitats, com aquells “donats per descomptat”. Aquests darrers també apareixen, en formes distintes als primers, a les entrevistes.

Els “riscos” imposats per l’entrevistador són els següents:

1) El “risc” que Mallorca, com a destí de sol i platja, esdevingui passat de moda. Aquest fou un dels motius del declivi de les platges i zones turístiques de costa angleses.

2) El “risc” d’una sobredependència econòmica i turística de determinats majoristes i mercats estatals (britànic i alemany). És a dir, les implicacions del fet que al voltant del 70% dels turistes siguin britànics i alemanys.

La definició d’aquests “riscos” ve determinada i determina allò que l’entrevistador considera com a “seguretats”.

Pel que fa al primer dels riscos, en general, els diferents directius hotelers consideren a les entrevistes que no hi ha “riscos” referents a la perdurabilitat del model de turisme de masses a Mallorca, ja que entenen que és una destinació turística perfectament consolidada.

Pel que fa al segon risc, la dependència dels mercats britànic i alemany, la majoria dels representants dels hotelers consideren que la curta distància i la disponibilitat de transport aeri ajuda a Mallorca a ser una destinació “segura”. Endemés,

s'apunta que la gran població del Nord d'Europa garanteix que la indústria turística mallorquina continuarà funcionant. Aquests són els seus arguments:

“El turisme a Mallorca està garantit perquè els països del Nord d'Europa són a prop, són a dues hores d'avió”. (Directiu hotelier 3)

“Si el preu del querosé puja, Mallorca serà una de les destinacions que gairebé no s'entemera per la nostra proximitat a Londres, Frankfurt, Düsseldorf, i altres ciutats europees importants” (Directiu hotelier 4)

“Tots els tour operadors diuen que Mallorca està garantida” (Directiu hotelier 5)

“Podem tenir moments de manco demanda, però no veig res que pugui dur a l'illa a una crisi turística” (Directiu hotelier 2)

“Les destinacions mediterrànies no poden ser substituïdes o passar de moda perquè hi ha molta població europea que vol venir” (Directiu hotelier 6)

D'altra banda, només hi ha un directiu hotelier que reivindica els “riscos” de la sobredependència sobre el mercat britànic i alemany:

“Depenem en un 70% en els mercats britànics i alemanys, hem d'anar alerta, no tenim un petit percentatge de molts de països. Depenem de dos països, si un fallàs, seria un gran desastre” (Directiu hotelier 7)

En canvi, els “riscos” que aporten els directius hotelers -sense que l'entrevistador els posi sobre la taula- són:

1) El “risc” d’una emergència de xenofòbia contra els alemanys.

2) La sequera i els possibles problemes d’abastiment d’energia (per exemple fallides elèctriques).

El primer “risc” que els directius hotelers manifesten a les entrevistes és la possible emergència d’una “xenofòbia” als turistes o nous residents europeus. Aquesta possible xenofòbia seria principalment deguda al volum d’aquests dos grups a l’illa, especialment els alemanys. Els representants hotelers argumenten que una “fòbia” d’aquest tipus seria molt “negativa” per a l’economia mallorquina. Reivindiquen, per exemple, que:

“Crec que comença a detectar-se un rebuig contra tot allò alemany. Si comença a haver-hi un rebuig contra els turistes, això podria arribar a l’opinió pública europea, i per tant els turistes podrien aturar-se de venir a les nostres zones turístiques perquè podrien considerar que “no els volen més a l’illa” (Directiu hotelier 4)

“Hem de ser cuidadosos amb la xenofòbia contra els alemanys, perquè tenim un gran dependència en el seu mercat (...) El turisme és molt sensible, cerquen tranquil·litat, si senten que no els volen, se n’aniran a altres destinacions.” (Directiu hotelier 7)

Els directius hotelers també assenyalen a les entrevistes el “risc” d’una fallida energètica o d’una sequera. No subratllen tant els “riscs” en ells mateixos, com les conseqüències que tendrien en el mercat turístic de l’illa: per exemple que els turistes deixassin de venir, o que aquestes fallides fossin destacades pels mitjans de comunicació britànics i alemanys. Aquests són alguns exemples:

“Si arriben males notícies sobre la sequera i de problemes d'energia a Alemanya i Gran Bretanya, aleshores es crea una mala imatge pública” (Directiu hotelier 7)

“Si surten titulars als diaris europeus dient “Desastre: no hi ha ni aigua ni llum a Mallorca”, això podria tenir molt males conseqüències, com els turistes canviant d'opinió i decidint-se per altres destinacions” (Directiu hotelier 2)

“No podem dir als clients que no se dutxin” (Directiu hotelier 3)

Quan parlen sobre aquests “riscos” que ells mateixos han definit, els directius hotelers mallorquins adopten un to que es pot qualificar en alguns punts d'alarmista, especialment sobre l'aigua i l'energia. Un exemple d'aquest discurs és la darrera cita (“No podem dir als clients que no se dutxin”).

De la mateixa manera que parlen de “riscs”, els directius hotelers també parlen de les “seguretats” del model econòmic i de desenvolupament de l'illa. Els representants hotelers destaquen que Mallorca és promocionada com una destinació turística “segura”, quan es compara amb altres destinacions de sol i platja, incloses de la Mediterrània. De fet, la seguretat del paquet turístic (“package holiday”) és un dels trets del turisme de masses definit com a fordista: quan hom compra un viatge organitzat, compra estandardització i absència de riscs.

“Què significa un paquet turístic de Sol i Platja a Mallorca? Tenir un allotjament segur, comfortable i higiènic, amb preus raonables, amb una platja segura i neta, on els turistes poden disfrutar del bany que cerquen a l'estiu” (Directiu hotelier 4)

En resum, els directius hotelers presenten el turisme de platja i el “package holiday” com a garantit. En canvi, subratllen a les entrevistes llur preocupació per

l'abastiment d'aigua i energia. Consideren els "riscs" de fallides en aquests subministres com a potencialment negatius per al turisme a l'illa. Especialment, els directius hotelers assenyalen, com s'ha dit, que les possibles fallides podrien dur a una mala imatge als mitjans de comunicació europeus.

5.4 LES CONSEQÜÈNCIES DEL TIPUS DE MODEL TURÍSTIC

S'estudien les conseqüències del tipus específic de model turístic -Turisme de masses de Sol i Platja- i els nous tipus de turisme –com el residencial, el rural, o el cicloturisme- que cohabitaven amb aquest. Aquest anàlisi es porta a terme utilitzant la dicotomia proposada per Urry (1990) de turisme *fordista* i *postfordista*. Mallorca es pot definir com a un exemple arquetípic del turisme de masses *fordista*. En aquest tipus de turisme, el mateix producte indiferenciat es proveeix a un gran nombre de gent, i, a més, és gairebé intercanviable amb aquells oferits a d'altres destinacions de Sol i Platja, principalment mediterrànies però també d'altres llocs del món.

El turisme *postfordista* –com el turisme rural o el residencial- és considerat com la diversificació i la segmentació de l'oferta deguda principalment a la demanda dels consumidors. Això comporta noves formes de turisme (Urry, 1994, Mowforth i Munt, 1998). El paquet turístic de "sol i platja" es veu afectat per aquest nou tipus de model turístic: Té lloc un procés de segmentació en el paquet turístic, com els viatges per a turisme familiar amb nins petits, les vacances 18-30, o els viatges per a gent gran. El turisme *postfordista* també engloba noves pràctiques turístiques

com, entre moltes altres, el turisme residencial, el rural i l'excursionista. D'aquestes noves pràctiques turístiques, el turisme residencial és el més rellevant a l'illa, pel seu volum i l'abast dels seus efectes. El turisme residencial és molt semblant al turisme hotelier o vacacional, els turistes també cerquen principalment sol i platja, la diferència rau en el tipus d'allotjament: xalets o apartaments. Aquest tipus de turisme és encoratjat, entre altres motius, per la gran disponibilitat de vols a les principals ciutats europees, especialment després de la liberalització del sector aeri, i l'ampliació de l'aeroport de Palma el 1996. En aquest sentit, fruit de la gran mobilitat, les diferències entre turistes i residents esdevenen borroses quan es parla de turistes residencials i residents per motius d'oci -com és el cas de molts europeus a Mallorca.

A les entrevistes s'argumenta que les arribades de turistes han crescut gràcies a l'augment d'aquestes noves pràctiques turístiques que són diferents al viatge organitzat -*package holiday*- clàssic. L'augment és principalment a través dels viatgers independents, que viatgen sense utilitzar el paquet turístic, al llarg de la dècada dels noranta. En aquest sentit, els hotelers diuen que els viatges organitzats s'han estancat, mentre que les xifres de gent que compra només bitllet d'avió i cerca allotjament pel seu compte han crescut. Els directius hotelers reivindiquen que els viatgers independents dormen fora dels hotels, en altres tipus d'allotjament que han augmentat als darrers anys, com els apartaments i xalets.

Aquests són els principals efectes, segons els directius hotelers, de les noves pràctiques turístiques:

“Hi ha un 30% de turistes que venen a l'illa sense un viatge organitzat, entre aquesta gent independent, hi ha els qui no van a hotels. Van a segones residències, cases llogades o cases

d'amics (...) Si miram les estadístiques a Gran Bretanya, la mateixa quantitat de viatges organitzats, o manco, són venuts." (Directiu hotelier 4)

"A diferència d'allò que la gent pensa, el desenvolupament als darrers deu anys no ha sigut per mos dels directius hoteliers, sinó per les constructores i immobiliàries. Hi ha una alta demanda de turisme residencial, gràcies a la gran disponibilitat de vols, que promocionen els viatgers independents." (Directiu hotelier 1)

"Hi ha un 40-50% de turistes que no van a hotels, molts de turistes tenen bitllets d'avió i van allà on volen, no van en un viatge organitzat" (Directiu hotelier 6)

Cal tenir present el fet que aquests turistes no s'allotgen a les empreses - establiments hoteliers- dels entrevistats per entendre allò que diuen els directius respecte a aquests nous tipus de turistes.

5.5 CONSIDERACIONS FINALS DE LES ENTREVISTES ALS DIRECTIUS HOTELERS

Els entrevistats parlen sobretot de les qüestions econòmiques, en concret els mercats per als seus hotels, a l'hora de legitimar l'activitat turística. Es presenten a ells mateixos com els "desenvolupadors" de l'illa. Els aspectes socials i ecològics queden supeditats als econòmics, apareixen quan poden portar, segons els hotelers, efectes desitjables o indesitjables per al sector turístic. Per exemple, els directius hotelers manifesten estar molt interessats en protegir l'entorn si aquesta actuació els hi ha de revaloritzar la seva zona turística. Els distints directius entrevistats plantegen l'execució de polítiques mediambientals com a un dels instruments que els hi permetria pujar preus i poder tenir turistes amb major capacitat de despesa. Parlen, per tant, del medi ambient en termes de futur per als seus mercats. Cal afegir que, en comparació, fan molta més referència a aspectes ecològics que a aspectes socials.

No es troben diferències significatives entre les aportacions dels propietaris, executius o directors d'hotel, així com entre petites i grans cadenes hoteleres. L'únic que es pot apuntar és que les aportacions amb més matisos vingueren dels dirigents o exdirigents d'associacions empresarials (casos de l'expresident i l'exgerent de la Federació Hotelera, i de l'expresident de l'Associació de Cadenes Hoteleres).

Els directius hotelers defineixen la societat de Mallorca com una societat que ha passat de ser una societat pagesa –preturística- a una de serveis en tres dècades -societat turística. A les entrevistes, polaritzen aquestes dues societats, mostrant

un passat “pobre” i un present “ric”, i on el pas d’una a l’altra és gràcies únicament al desenvolupament turístic. Els directius hotelers narren que, abans del turisme, els mallorquins havien d’emigrar i l’agricultura donava uns resultats magres. En primer lloc, utilitzen les referències al passat per subratllar la importància del turisme, així com la rellevància del seu paper com a empresaris, per a l’economia i la societat de l’illa. En aquest sentit, els directius hotelers suggereixen que els mallorquins han de tenir molta cura dels turistes per no “espatllar” aquest desenvolupament.

A les entrevistes, també s’estudien quins són, segons els directius hotelers, els “riscos” i les “seguretats” del model de desenvolupament turístic, de la societat i del medi ambient de Mallorca. Sobretot, subratllen el “risc” d’una mala imatge als mitjans de comunicació d’Alemanya i Gran Bretanya, per la possible falta d’aigua, de llum, o a l’emergència d’una xenofòbia. Els “riscos” que apareixen a les entrevistes són definits com a tals “riscos” perquè afectarien bàsicament al mercat turístic i al model econòmic. Per tant, les seves possibles conseqüències socials o ecològiques són principalment considerades de mode residual o secundari.

De la mateixa manera, s’analitzen quins són, per als directius hotelers, els efectes del tipus de model turístic -aquí s’utilitza la dicotomia turisme *fordista* i *postfordista*. Els directius hotelers assenyalen la construcció i el turisme residencial com a generadors de molta oferta il·legal, que no crea ocupació i no paga impostos, i que, per tant, no reverteix en la societat. En aquest sentit, segons els directius, grups aliens a l’hoteler fan malbé el sector turístic i el medi ambient de Mallorca, són grups tant dins el mateix sector turístic com fora d’ell, cas dels constructors.

Per últim, al guió de les entrevistes -que s'inclou a l'apèndix- no hi ha cap de les grans preguntes que faci referència al medi ambient, però apareix molt a les respostes dels directius. En canvi, hi ha més preguntes sobre societat i els hotelers en parlen poc.

En resum, es pot assenyalar que els directius adopten bàsicament una perspectiva economicista a les entrevistes. En aquest sentit, els aspectes socials i ecològics són presentats sobretot des d'aquesta perspectiva. Cal reconèixer també que, abans de la investigació, s'espera, potser amb un punt d'ingenuïtat, primer, formes més globals de presentar les relacions entre desenvolupament turístic, societat i medi ambient i, segon, més presència dels factors socials i ecològics a les entrevistes als hotelers.

CONCLUSIONS: LA INCIDÈNCIA
POLÍTICA DE L'EMPRESARI HOTELER
DE MALLORCA. EL PERÍODE DE LA
COMUNITAT AUTÒNOMA DE 1983 A
2003

CONCLUSIONS: LA INCIDÈNCIA POLÍTICA DE L'EMPRESARI HOTELER DE MALLORCA. EL PERÍODE DE LA COMUNITAT AUTÒNOMA DE 1983 A 2003

L'empresariat hotelier de Mallorca és principalment un empresariat de nova planta que sorgeix amb el desenvolupament turístic de masses de la dècada de 1960. Es tracta d'uns empresaris d'oportunitat que compten en la majoria dels casos amb finançament dels majoristes turístics (els "touroperadors") per tirar endavant els seus negocis. Els bancs, amb l'excepció del Banco de Crédito Hipotecario, i el govern franquista no posen doblers en l'arrencada del turisme de masses, encara que el franquisme encoratja aquest desenvolupament, perquè esdevé un instrument de legitimació política i una font de divises.

Excepte alguns casos²¹⁶, els nous empresaris no entronquen amb la classe econòmica anterior: bàsicament burgesia agrària i terratinent i una relativa burgesia industrial (Cela Conde, 1979; Manera, 2001). A més, l'empresariat hotelier és el bessó de la nova classe empresarial turística perquè el turisme a Mallorca està molt centrat en l'oferta hotelera, almanco durant les primeres

---

²¹⁶ L'empresari hotelier Miquel Fluxà, de la cadena Iberostar prové d'una nissaga d'empresaris de calçat d'Inca molt important. La família Buadas, propietari de l'Hotel Formentor, és l'exemple d'un empresari hotelier previ, i amb una proposta molt diferent (de més qualitat), al turisme de masses.

dècades, després altres formes d'allotjament com els apartaments i els xalets han agafat força²¹⁷.

La nova classe d'empresaris comporta que no disposa d'una cultura empresarial consolidada, perquè no enllaçaria, majoritàriament, amb la cultura empresarial anterior. Sobre la manca d'aquest tipus de cultura existeixen, emperò, diferents interpretacions.

Segons Manera (2001), sí que hi ha una cultura empresarial preturística substrat dels empresaris hotelers, aquesta es concreta en les habilitats i les maneres de fer d'un tarannà comercial que seria un tret distintiu que els mallorquins haurien adquirit històricament. Aquest tarannà tindria com a darrer exemple abans del turisme de masses la relativa empena del teixit industrial insular estudiat per aquest historiador econòmic.

En canvi, Cela Conde (1979) situa el canvi turístic com l'element catalitzador del pas d'una societat pagesa a una societat de serveis, vehiculada per l'activitat turística. Tot compartint en part aquesta segona interpretació, Miquel i Reina (2001), i a partir de l'estudi de la cultura de treball dels empresaris illencs, afirmen que la cultura empresarial turística illenca reposa sobre maneres de fer agràries i en relacions morals premodernes.

Per tant, hi ha, primer, una proposta que defensa una cultura empresarial turística que troba arrels en un tarannà comercial i en un relatiu teixit industrial anterior; i,

---

²¹⁷ Es sistematitza l'estudi del desenvolupament turístic segons el tipus d'allotjament en "booms" o explosions turístiques i territorials. Per a un aprofundiment d'aquests plantejaments, es recomana veure Blàzquez, Murray i Garau (2002), C.Picornell i M.Picornell (2002), i Rullan (1999)

segon, una proposta que presenta la cultura empresarial turística assentada en modes agraristes, no només preturístics sinó també preindustrials.

Ambdues posicions contenen elements amb un potencial heurístic important, però no es pot perdre de vista que l'arribada del turisme de masses suposa un canvi molt important per l'illa: encara que les investigacions de Manera (2001) apunten a l'existència d'una relativa indústria abans de la dècada de 1960, les dimensions de l'economia turística a Mallorca són molt més grans que les de l'economia agrària i industrial preturística. El turisme de masses de sol i platja transforma radicalment el model econòmic, territorial i social de l'illa; una illa que, sostenint-se en els estudis de Cela Conde (1979) i Picornell (1989), es pot afirmar que era una illa principalment rural i agrària.

6.1 L'ARTICULACIÓ POLÍTICA DE L'EMPRESARIAT HOTELER

La classe empresarial turística viu un procés de formació molt accelerat, i no desenvolupen plenament la seva dimensió política fins l'arribada de la democràcia a l'Estat espanyol (1977), i sobretot fins l'inici de l'autonomia de Balears (1983). El fet que aquest empresariat hagi sorgit a la dècada de 1960, i de procedències molt diverses, no els hi permet consolidar-se; tampoc no poden incidir gaire políticament perquè el marc polític és la dictadura franquista²¹⁸. Amb el començament de la democràcia es legalitzen les associacions empresarials, això

---

²¹⁸ Les principals excepcions són les gestions amb el Delegat d'Urbanisme i Vivenda (Pedro Ballester, posteriorment membre del Consell d'Administració de Sol-Meliá) i amb el Delegat d'Informació i Turisme (Soriano Frade) per aconseguir llicències de construcció i turístiques. També cal apuntar la participació de l'hotelier i polític Jeroni Albertí, i qualque assistència puntual de l'hotelier Gabriel Escarrer, al Consejo Económico, Social i Sindical de las Islas Baleares (Sindicat Vertical). Per més informació sobre les relacions entre l'empresariat turístic i el franquisme, es recomana el llibre Buades, J. (2004) On brilla el sol. El turisme a Balears abans del boom. Eivissa, Res Publica.

permet als hotelers la creació de la Federació Hotelera de Balears²¹⁹. La Federació es crea en un primer moment principalment per fer front a les negociacions col·lectives amb els treballadors turístics i els sindicats. Emperò, també esdevé l'actor polític que recull les reivindicacions del seus empresaris per després dialogar amb les institucions públiques: passa a ser l'interlocutor dels hotelers amb el govern espanyol, amb el govern de la preautonomia (Consell General Interinsular), i, des de 1983, amb el govern de l'autonomia. A més, la Federació, com a entitat, esdevé un espai de trobada i de vehiculació de cultura empresarial.

Distingim dos tipus d'acció política de l'hoteler, l'acció estructurada a través de les organitzacions empresarials, i l'acció política que fa directament l'hoteler.

El primer tipus és l'acció política estructurada a través de les organitzacions empresarials. És l'acció política de l'empresariat hoteler a través de la Federació Hotelera de Mallorca, la Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears (CAEB), i de la Alianza para la Excelencia Turística (Exceltur). Les organitzacions empresarials combinen l'acció política més tècnica (participació en el disseny i seguiment de polítiques públiques específiques del sector turístic) amb l'acció política més simbòlica (pressió pública, i suport o oposició als projectes de l'Administració Pública). A la Comunitat Autònoma, l'acció política tècnica és dominant en els períodes de govern d'AP/PP (1983-1999); i l'acció política més simbòlica predomina en el període de govern del "Pacte de Progrés" 1999-2003.

---

²¹⁹ Al 1984, la Federació Hotelera passa a ser només "de Mallorca", en un exemple de la dificultat de lligar els tres teixits empresarials insulars, per les seves diferents característiques econòmiques i voluntats polítiques.

El segon tipus és l'acció política que fan directament els hotelers. És l'acció política fora de les associacions empresarials. Són tant els contactes i reunions directes amb els governants, com les declaracions públiques, conferències, entrevistes i articles periodístics. Les accions dels quatre grans hotelers (Escarrer, Barceló, Riu i Fluxà) són les que tenen més impacte. Escarrer és el més actiu, amb multitud de declaracions públiques. En l'acció política que porta a terme directament l'hoteler, predomina l'acció més simbòlica per damunt de l'acció política més tècnica. En general, els hotelers vehiculen l'acció política més tècnica, de disseny i seguiment de les polítiques públiques, a través de les associacions empresarials.

Es defineixen dues etapes per a l'estudi de la coordinació de l'acció política de l'empresari hoteler de Mallorca amb el conjunt de l'empresariat insular. La primera etapa, de 1983 a 1993, és una etapa caracteritzada per la descoordinació i el desencontre entre l'hoteler i l'actor polític del conjunt dels empresaris, la CAEB, per les divergències en política turística i urbanística. La segona etapa, de 1993 a 2003, comporta una major coordinació i integració de l'acció de l'hoteler a l'acció política conjunta dels empresaris. A la segona etapa, les divergències es resolen tot atorgant un paper central als hotelers en la patronal de tots els empresaris: el president passa a ser un hoteler.

La coordinació a escala estatal dels empresaris hotelers mallorquins està fragmentada. En el marc de la Confederación Española de Organizaciones Empresariales (CEOE), els representants dels hotelers són la Confederación Española de Hoteles i la Comisión de Turismo de la CEOE. Emperò, les quatre grans cadenes hoteleres illenques (Sol-Meliá, Barceló, Riu i Iberostar) estan integrades en la "Alianza para la Excelencia Turística" (Exceltur). Exceltur aglutina

gairebé totes les principals empreses turístiques estatals, i funciona al marge de la Comisión de Turismo de la CEOE. Exceltur neix perquè les empreses consideren que la CEOE no defensa suficientment els seus interessos. La cultura organitzativa d'Exceltur està més estandarditzada, amb un pes important de la política comunicativa i modes més estructurats i formals d'exercir de grup de pressió.

6.2 EL DEBAT POLÍTIC EN TURISME I TERRITORI A LA COMUNITAT AUTÒNOMA

Els posicionaments dels empresaris hotelers, en la seva relació amb l'Administració Pública, venen determinats en part per elements de caire estructural com el futur del model turístic, i el futur del model empresarial illenc. Els seus posicionaments també venen determinats en part per elements de caire conjuntural com el moment econòmic-turístic i els projectes que tengui en marxa l'empresari.

El tamany del poder polític amb el que tracten incideix en els seus posicionaments. Són posicionaments diferents segons si és el govern autonòmic, el govern espanyol, o el govern d'un país del Sud. L'exemple és el joc de posicions de l'hotelier amb el govern autonòmic del "Pacte de Progrés" (menys poder polític) i el govern espanyol del Partit Popular (més poder polític): posicions de conflicte amb el primer, i posicions de diàleg i encontre amb el segon. Altres exemples són les

bones relacions de les cadenes hoteleres grans amb els governs socialistes espanyols i amb el govern cubà.

L'empresariat hotelier no és un actor homogeni, però demostra molta unitat político-empresarial en la seva actuació pública, tot mantenint-se aglutinats al si de la Federació Hotelera i els seus plantejaments. Dins la Federació distingim principalment tres tipus d'empresaris hotelers, cadascun amb posicionaments distints: els propietaris de les cadenes hoteleres grans; els propietaris de les cadenes petites i mitjanes; i els hotelers independents.

Els posicionaments dels grans hotelers són els que tenen major impacte, i sovint són atribuïts al conjunt dels hotelers. Els grans no depenen de la seva quota de mercat a l'illa; això els hi facilita la possibilitat d'adoptar posicions de força amb els governants autonòmics.

En canvi, els mitjans, els petits i els independents sí que depenen de la seva quota de mercat a l'illa, i tendeixen a cercar posicions de diàleg i complicitat amb els governants illencs. La cerca de diàleg la porten a terme de manera discreta, i sense contradir públicament els posicionaments dels grans hotelers. Per tant, ni mitjans, ni petits, ni independents duen a terme, a nivell públic, una actuació política diferenciada dels grans. Tampoc discrepen públicament de la Federació Hotelera.

La incidència política de l'empresariat hotelier, a través del seu actor polític, la Federació Hotelera, a la nounata autonomia comença ben al seu inici amb la participació directa en la designació d'un hotelier (Jaume Cladera) com a primer

Conseller de Turisme²²⁰. A partir d'aquí, seguiran d'apropar, i disposaran d'informació de primera mà, dels diferents processos de decisions sobre polítiques públiques turístiques i territorials. La primera decisió rellevant per als seus interessos és al cap d'un any (1984): el Decret sobre mesures transitòries de l'ordenació turística ("Decret Cladera I").

El debat polític de l'autonomia gira al voltant del model econòmic, turístic, i de creixement de les Balears que s'ha d'impulsar des de l'Administració Pública de la Comunitat Autònoma. El debat sobre el model per a les Balears es concreta en el debat sobre el turisme i sobre el territori, tot convertint-se en elements vertebradors del debat polític a escala autonòmica. En l'anàlisi de la participació dels empresaris hotelers en la política illenca, s'estudia principalment la seva incidència en les polítiques turístiques i les polítiques territorials, perquè són les polítiques que tenen més conseqüències per a la seva activitat econòmica, i és, en els processos de decisió d'aquestes polítiques, on intervenen més.

Això comporta un debat mediambiental, tal i com assenyalen Riutort i Valdivielso (2004), iniciat al voltant de la protecció del territori, però que, segons aquests autors, acaba englobant més aspectes fins a poder parlar d'una crisi ecològica. En concret, Riutort i Valdivielso (2004) situen el medi ambient com l'element central del debat polític a Balears, la seva centralitat esdevé especialment a la segona meitat de la dècada de 1990, exemplificada amb elements com la manifestació "Prou d'urbanitzacions" (1998) i la derrota del Partit Popular al 1999. Parlar de turisme i territori com a elements centrals del debat polític a l'autonomia, o fer-ho

---

²²⁰Entrevista President Govern Balear (1983-1995), 29-07-02
Entrevista Conseller de Turisme (1983-1993), 23-07-02

del medi ambient com a eix del debat, no és substancialment diferent per al que es vol demostrar: l'impacte polític de l'empresariat hoteler.

A l'hora de parlar de la incidència política de l'empresari hoteler, també s'observen els posicionaments de l'empresari constructor, l'altre gran sector empresarial protagonista dels debats al voltant de les polítiques públiques d'ordenació turística i del territori de l'autonomia de les Balears.

El debat de les polítiques turístiques i urbanístiques de la Comunitat Autònoma és en realitat el debat sobre el futur del model turístic, sobre qui té el timó de l'activitat turística, i sobre des d'on es pot reconduir el model. Definim tres tipus de participació i intervenció de l'empresari hoteler de Mallorca, en els vint anys estudiats de la Comunitat Autònoma (1983-2003). També es defineix un moment de transició.

El primer tipus correspon a l'època de la presidència de Gabriel Cañellas (1983-1995), caracteritzada per una participació i intervenció més directa de l'empresariat hoteler, i de l'empresariat en general, en la definició i implementació de les polítiques públiques del govern autonòmic.

El moment de transició és el període 1995-1996, període amb inestabilitat política, per la caiguda de dos presidents, Cañellas i Soler. Existeix una implicació empresarial en la inestabilitat. Primer, el protagonista del cas Túnel de Sóller, juntament amb el president Cañellas, és un empresari constructor. Segon, l'oposició de les cadenes hoteleres grans a la Consellera de Turisme, nomenada pel president Soler, és un dels factors, tot i que secundari, en la caiguda d'aquest president.

El segon tipus correspon a l'època de la presidència de Jaume Matas de 1996 a 1999. Aquesta època es caracteritza per una participació alta de l'empresariat hoteler, amb posicions d'enfrontament amb un govern del Partit Popular, en el debat de la Llei General Turística.

El tercer tipus correspon a l'època de la presidència de Francesc Antich ("Pacte de Progrés", 1999-2003). Es defineix per una participació alta de l'empresari hoteler en el debat de les polítiques públiques (bàsicament el debat de l'ecotaxa), un impacte baix en el disseny efectiu de les polítiques, i un impacte alt de les posicions dels empresaris en els mitjans de comunicació (recuperant l'empresari una centralitat política i simbòlica semblant a la de la transició democràtica). Tot plegat esdevé en el marc d'una situació política inèdita, definida per un alt grau d'enfrontament entre governants i empresaris.

6.2.1 EL PERÍODE DE GOVERN DE GABRIEL CAÑELLAS (1983-1995)

La Confederació d'Associacions Empresariales de Balears (CAEB), patronal de tots els empresaris illencs, està molt posicionada aquests anys amb els interessos dels empresaris constructors, a través dels posicionaments públics de la seva Comissió d'Urbanisme i Vivenda. La Federació Hotelera de Mallorca actua habitualment de manera conjunta amb la resta del sector turístic; en canvi, poques vegades actua amb la CAEB²²¹.

---

²²¹ Segons el Secretari General de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM), el distanciament entre la CAEB i la Federació Hotelera no es resol, de manera més conclouent, fins l'any 1994, quan el President de la CAEB passa ser un empresari hoteler, Josep Oliver, propietari de la cadena Comfort Hotels, amb quatre hotels a la Platja de Palma, i empresari d'agències de viatges. L'acord és que sigui el president de tots els empresaris i que no exerceixi de portaveu dels hotelers al si de la CAEB (Entrevista amb el Secretari General de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca –PIMEM, 24 novembre 2003).

Pel que fa a les polítiques territorials, la CAEB, mitjançant la seva Comissió d'Urbanisme, és molt activa en la seva oposició a mesures proteccionistes (com en el cas de la preservació de la platja des Trenc, l'any 1984), i demanda mesures desenvolupistes (per exemple, promouen una Llei de Camps de Golf). La llei proteccionista més important que s'aprova aquests anys és la Llei d'Espais Naturals (LEN, 1991, en concret referida a la protecció de 89 espais naturals específics inclosos en un catàleg), la Federació Hotelera i el Foment del Turisme es pronuncien a favor de la Llei, mentre que la CAEB i l'Associació de Promotors i Constructors es posicionen en contra. Un any després, al novembre de 1992, la LEN és modificada a la baixa, amb l'aplaudiment de la CAEB i els constructors, i la crítica de la Federació Hotelera. La principal llei de defensa del territori que s'aprova a l'etapa dels Governadors Cañellas demostra, com també ho fan les polítiques turístiques, que les posicions i interessos d'hotelers i constructors són distants i sovint enfrontats.

Pel que fa a les polítiques turístiques, les primeres mesures importants són els Decrets Cladera (I i II), claus en la planificació turística de Balears perquè tenen la intenció de contenir el creixement de places. Els decrets reben el suport de la Federació Hotelera, i l'oposició de la Comissió d'Urbanisme de la CAEB. En el cas del Decret Cladera II, existeix un període significatiu entre l'avís de la seva aprovació i el moment en el qual l'aprovació del Decret es fa efectiva, tot donant temps a un allau de sol·licituds abans no entri en funcionament. Per tant, una mesura limitadora del desenvolupament turístic, en concret del naixement de noves places hoteleres, comporta una punta "desenvolupista" abans de la seva entrada en vigor. L'allargament del període entre l'anunci del Decret i la seva aprovació efectiva disposa de dues versions explicatives, aportades pel mateix Conseller de Turisme d'aquella època, Jaume Cladera. La primera versió

assenyala que el gruix del Consell de Govern (especialment el President i el Conseller d'Ordenació del Territori) no estan en la línia del Decret Cladera i possiblement de manera deliberada retarden la seva aprovació. La segona versió apunta a la CAEB com a responsable d'allargar les negociacions entre la patronal i la Conselleria de Turisme, permetent l'entrada de més projectes. El Decret Cladera II afavoreix els interessos de la majoria dels hotelers, perquè no els hi augmenta la competència amb la construcció de nous allotjaments turístics; i perjudica els interessos dels constructors, per les limitacions que posa el Decret a la construcció de nous allotjaments turístics.

Els Decrets Cladera són mesures transitòries a l'espera d'un Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística (POOT). El POOT no desperta massa entusiasme polític al President Cañellas ni al conjunt del Consell de Govern, com ho demostra el fet que triga gairebé sis anys en tramitar-se, de 1989, any en el qual s'aproven els Criteris Generals del POOT al Parlament, fins a 1995, any en el qual el govern llança el POOT-Mallorca. Possiblement, les postures favorables al POOT i als interessos dels hotelers en aquest tema siguin minoritàries al si del Consell de Govern. El conseller que ho impulsa, Jaume Cladera, és cessat el 1993, abans de l'aprovació del POOT-Mallorca. També és en part víctima de les negociacions del Pla el president hotelier Josep Fortesa-Rei. Fortesa-Rei vol l'aprovació immediata del POOT, el seu enfrontament amb el Govern de l'autonomia per aquesta qüestió i per la demanda de més protecció de territori, li acaba costant el càrrec, tot dimitint el juny de 1991.

Hi ha un decalatge, al llarg de tots els Governes "Cañellas" entre l'ordenació turística i l'ordenació del territori, fruit de les distintes voluntats polítiques que conviuen al si del Consell de Govern, que alhora són reflex de les propostes dels

dos sectors empresarials més importants: els empresaris hotelers i els empresaris constructors. La Conselleria de Turisme vol mesures d'ordenació territorial i de contenció del creixement urbanístic, mentre que la Conselleria d'Ordenació del Territori no arriba a redactar les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT), bàsicament, perquè són unes mesures polítiques d'ordenació de molt calat, i tenen l'oposició dels empresaris constructors.

En matèria turística i territorial, els Governats Cañellas combinen alhora polítiques reguladores i polítiques impulsores del creixement. Això s'emmarca en una acció de govern que dona suport a un model econòmic, turístic i territorial de molt desenvolupament per a les Balears. Les polítiques reguladores i impulsores es corresponen aproximadament amb els interessos dels dos principals sectors empresarials. L'opció reguladora, partidària de qualcunes reformes turístiques i urbanístiques/territorials, és representada pel Conseller de Turisme, Jaume Cladera. L'opció impulsora del creixement té al capdavant el Conseller d'Ordenació del Territori, Jeroni Saiz. El govern engloba les dues opcions, encara que prima les mesures menys poc reguladores del creixement (modificació Llei d'Espais Naturals, exclusió del sòl urbanitzable del Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística, POOT).

Per tant, durant el període de govern de Gabriel Cañellas (1983-1995), distingim entre el nivell d'influència de l'actor polític hotelier en la política turística, d'una banda, i en la política territorial i urbanística, de l'altra.

D'una banda, en el cas de les polítiques turístiques, la majoria es porten a terme amb l'acord i el suport de la Federació Hotelera, de fet, és consultada i tinguda en compte en tots els processos, especialment en els més rellevants, els anomenats

“Decrets Cladera”, el Pla de Modernització d’Allotjaments Turístics, i el Pla d’Ordenació de l’Oferta Turística (POOT).

De l'altra, en el cas de les polítiques territorials, l'empresari constructor és el determinant. L'hoteler és l'agent empresarial més important en termes econòmics, però la seva rellevància econòmica no es tradueix en incidència política per determinar de manera clau les polítiques d'ordenació territorial.

Falta consens i voluntat política al si de la Federació Hotelera per defensar mesures urbanístiques i territorials, a diferència de quan es tracta de defensar les mesures turístiques. La Federació Hotelera ha tingut presidents amb una actitud més innovadora en el debat territorial, però no és una actitud que sigui traslladable al conjunt de l'entitat ni al conjunt de l'empresariat. Només a determinades etapes, la Federació es posiciona a favor de mesures urbanístiques, principalment a l'etapa de Fortesa-Rei, 1989-1991, però també, de manera més implícita, a l'etapa de la presidència de Porto, a partir de 1991.

6.2.2 EL PERÍODE DE GOVERN DE CRISTÒFOL SOLER I JAUME MATAS (PP) (1995-1999)

En 11 mesos (juny 1995-maig 1996) tres persones distintes (Cañellas, Soler i Matas) prenen possessió del càrrec de President de les Illes Balears. Les relacions empresaris-política tenen un paper en la inestabilitat política, en concret en les dimissions dels presidents Cañellas i Soler. La caiguda del president

Cañellas ve propiciada per haver acceptat pagaments de l'empresari Antoni Cuart per l'adjudicació del Túnel de Sóller. En el cas del president Soler, un dels motius de la seva renúncia és l'oposició dels grans empresaris hotelers a la designació de la Consellera de Turisme, Ina Martínez. En ambdues crisis té més pes l'impacte polític, Aznar fa caure Cañellas, i Cañellas i el PP balear fan caure Soler, però l'impacte empresarial és present en els dos casos.

Després del breu mandat de Cristòfol Soler (1995-1996), Jaume Matas és nomenat president. Matas entén que el Govern ha d'adoptar un matís proteccionista, principalment per tres motius: primer, per donar una imatge de "centre", de política moderna i tecnificada (més en la línia del PP espanyol del primer govern de José María Aznar, legislatura 1996-2000); segon, per ordenar el model turístic i territorial; i, tercer, per respondre a les mobilitzacions ecologistes, el 1998 té lloc la manifestació ecologista "Prou d'urbanitzacions". El President Matas emprèn la redacció i aprovació de les Directrius d'Ordenació del Territori (DOT), prohibint la construcció a menys de 500 metres de la mar i la creació de nous nuclis poblacionals o urbanitzacions. L'aprovació de les DOT provoca crisi al si del Partit Popular, sectors contraris a les mesures territorials, i més propers als interessos dels constructors, fan oposició a Jaume Matas en un congrés del partit amb una candidatura alternativa a la presidència, encapçalada per Joan Forcades (expresident de la Caixa de Balears "Sa Nostra", 1992-1996, i germà d'Alexandre Forcades, exconseller d'Economia, 1987-18993). L'expresident Gabriel Cañellas dimiteix com a diputat del Partit Popular per no haver de votar a favor de les DOT. També s'aprova la Llei General Turística el març de 1999, després de superar els enfrontaments entre el Conseller de Turisme i la Federació Hotelera.

Jaume Matas no obté la majoria absoluta en les eleccions autonòmiques de 1999, i la resta de forces fan una coalició, el “Pacte de Progrés”, comportant la sortida del Partit Popular del govern, després de romandre setze anys al poder, des de l’inici de l’autonomia. En l’anàlisi de les causes del canvi polític, Riutort i Valdivielso (2004) atorguen un paper important al factor mediambiental i a la mobilització de la societat civil:

“Tenint com a fita destacada les manifestacions de 12 de novembre de 1998 contra “la política del ciment” –aleshores, les més nombroses de la democràcia-, les mobilitzacions i la creixent conscienciació conservacionista varen incidir decisivament en la vida política institucional. Facilitada per una estructura d’oportunitat política favorable –amb una crisi interna i de corrupció al partit al Govern, el PP- el factor ambiental es converteix en impulsor i en punt de convergència d’un viratge polític cap al centre-esquerra” (Riutort i Valdivielso, 2004: 7)

Possiblement, el factor mediambiental és un dels elements impulsors del “Pacte de Progrés”, però no s’ha de perdre de vista que la victòria del centre-esquerra és molt aritmètica, no és una victòria clara, el centre-esquerra puja molt lleugerament, el suficient per governar, però no experimenta un ascens significatiu com per afirmar que l’electorat ha marcat un punt d’inflexió en el seu vot. Potser el posicionament clau d’Unió Mallorquina (de pactar amb l’esquerra i no amb el Partit Popular, i per tant provocar el canvi de govern), està influenciat pel factor ambiental; però segurament UM el que té clar és que no tornarà amb el PP tot just uns anys després que aquesta formació política els hagi volgut fagocitar (1992) (Melià, 1999; Tarabini, 1999). A més, una hipotètica coalició postelectoral PP-UM, amb majoria absoluta al Parlament balear, tenia, emperò, dos Consells Insulars en contra, el de Menorca i el d’Eivissa-Formentera, ambdós amb majoria d’esquerres. L’article 24.6 de l’Estatut d’Autonomia obliga a que el pressupost de la comunitat

sigui acceptat amb votació separada pel distints diputats de cadascuna de les illes, per tant els diputats d'esquerres de Menorca i les Pitiüses podien tombar els pressupostos que hagués presentat aquesta hipotètica coalició PP-UM.

6.2.3 EL PERÍODE DE GOVERN DEL “PACTE DE PROGRÉS” (1999-2003)

És l'etapa on els empresaris hotelers es visibilitzen més i participen més activament de la política de l'autonomia, en canvi, els empresaris constructors es mantenen en un segon pla, tampoc s'aproven lleis o normatives territorials significatives: l'excepció és la moratòria urbanística del Consell, en canvi, el Pla Territorial de Mallorca no s'aprova fins a la VI legislatura (desembre 2004). La principal mesura turística, l'ecotaxa, esdevé un camp de batalla política, i comporta un dur enfrontament entre hotelers i Pacte de Progrés. El debat sobre l'ecotaxa esdevé un debat polític i simbòlic sobre qui exerceix el poder a Balears. I és això per damunt tant del debat tècnic sobre les característiques de l'impost, com també per damunt de les argumentacions sobre la seva funcionalitat per transformar el model turístic de Balears.

Pel que fa als governants del “Pacte de Progrés”, és possible que l'ecotaxa sigui utilitzada com un símbol, i per donar la imatge que s'afronta la problemàtica ambiental i turística; perquè l'ecotaxa és també una mesura molt comunicativa, i l'impost pròpiament no serveix per disminuir l'impacte ambiental del turisme de masses. A més, els anys de govern de l'executiu autonòmic són també uns anys amb un creixement urbanístic molt fort: L'ecotaxa pot haver sigut utilitzada per l'executiu de centre-esquerra amb l'objectiu d'eclipsar en part el tema territorial.

Per últim, l'enfrontament dels governants amb els hotelers probablement suposa una imatge més d'esquerres per al "Pacte de Progrés", i serveix per a aglutinar les distintes forces polítiques del govern de centre-esquerra.

Pel que fa als empresaris hotelers, durant els anys del govern del "Pacte de Progrés" (1999-2003), es detecta en general un comportament dual en funció del tamany del poder polític amb el que tracten: d'una banda, postures d'acceptació o de no oposició explícita a les polítiques i decisions del govern espanyol del Partit Popular; de l'altra, oposició molt clara al poder polític de l'autonomia. En el primer dels casos, potser cerquen el reconeixement o la bona relació amb els governants, de cara a tenir-hi accessibilitat. En el segon, les seves estratègies d'enfrontament tal vegada vinguin determinades pel fet que els governants de les Balears tenen una capacitat política limitada, al ser una comunitat autònoma.

A tall de síntesi, en el període de govern de Gabriel Cañellas (AP/PP) (1983-1995), els hotelers estan a favor de les polítiques turístiques desenvolupades pel govern de l'autonomia, tot demostrant sobretot una gran sintonia amb la Conselleria de Turisme i amb el seu Conseller, Jaume Cladera. En canvi, es manifesten en alguns casos, a través del seu actor polític, la Federació Hotelera, en contra de les polítiques territorials del Govern Balear, perquè volen més protecció: és el cas, especialment, de la Llei més important en tema territori d'aquest període, la Llei d'Espais Naturals (LEN). A la inversa, els constructors es pronuncien a favor de les polítiques autonòmiques territorials (a favor de la modificació de la LEN, novembre de 1992) i en contra de les turístiques (en contra dels Decrets Cladera i posen moltes traves al Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística, POOT).

En els períodes de govern de Cristòfol Soler i Jaume Matas (PP) (1995-1999), el govern conservador manifesta la voluntat de portar a terme polítiques d'ordenació turística i territorial més restrictives. Això es concreta a l'etapa del president Jaume Matas amb les aprovacions al Parlament de les Directrius d'Ordenació Territorial (DOT) i de la Llei General Turística (LGT). Després dels enfrontaments dels hotelers amb el Conseller de Turisme, aconsegueixen introduir canvis significatius en la LGT, tot negociant directament amb el President Matas. Pel que fa als interessos dels constructors, són representats per un sector del PP que se posiciona en contra de les DOT, per considerar-les massa proteccionistes.

En el període de govern del "Pacte de Progrés" (1999-2003), l'empresari hotelier esdevé determinant, després d'haver anat guanyant solidesa com a grup de pressió al llarg de l'autonomia. Els hotelers es posicionen clarament en contra de la política turística, concretament contra el seu tema "estrella", l'ecotaxa; mentre que els constructors no se posicionen en relació al Govern, es mantenen en silenci, amb l'excepció de alguns suports públics, en relació a l'impost turístic, molt puntuals als empresaris hotelers. Pel que fa a les polítiques territorials, els hotelers manifesten que cal més control sobre el creixement de l'oferta residencial, perquè, afirmen, els hi fa la competència i té un impacte sobre el territori més gran que l'oferta hotelera.

APÈNDIX

7.1 FONTS CONSULTADES PER ALS CAPÍTOLS 3 I 4

7.1.1. HISTÒRIA ORAL (ENTREVISTES PER A L'ELABORACIÓ DE LA NARRACIÓ HISTÒRICA)

- Eugeni Aguiló Pérez. Degà de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de les Illes Balears.
- María José Aguiló. Gerent de l'Associació Hotelera de Platja d'Alcúdia.
- Jeroni Albertí Picornell. Expresident del Consell General Interinsular (1979-1983), expresident del Consell Insular de Mallorca, i expresident del Parlament de les Illes Balears (1987-1991).
- Celestí Alomar Mateu. Exconseller de Turisme del Govern de les Illes Balears (1999-2003).
- Gabriel Barceló Barceló. Expresident (1977-1983) i fundador de la Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears (CAEB), ExPresident de Barceló Corporación Empresarial, i President de la Fundació Barceló.
- Esteve Bardolet Jané. Economista de la Cambra de Comerç de Mallorca, Eivissa i Formentera.
- Rafel Borràs. Secretari General de la Federació Hotelera Comissions Obreres-Illes Balears (1996-2003)
- Javier Bustamante, Exdirector de Desenvolupament Estratègic de l'Ajuntament de Calvià (1991-2003)
- Jordi Cabrer. Expresident de l'Associació Hotelera de Platja de Palma (2001-2004)
- Gabriel Cañellas Fons. Expresident de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (1983-1995).
- Pere Cañellas. President de la Federació Hotelera de Mallorca (des de 1997)
- Josep Capó. Secretari General de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM) (des de 1982).
- Joan Casals Thomàs. Empresari hotelier.
- Jaume Cladera Cladera. Exconseller de Turisme del Govern Balear (1983-1993)
- Jaume Ensenyat Ensenyat. Empresari hotelier.
- Ignasi Esteve. Vicepresident de la Federació Hotelera de Mallorca (des de 1997)

- Bartomeu Fiol. Exdirector general de Bass Horizon Hotels (fins 1993).
- Alexandre Forcades Juan. Exconseller d'Economia i Hisenda del Govern Balear (1987-1993).
- Miquel Àngel Fornés Nombela. Expresident de l'Associació de Cadenes Hoteleres (1995-2002) i exdirector general divisió Europa de Barceló Corporación Empresarial.
- Josep Fortesa-Rei Borralleras. Expresident de la Federació Hotelera de Mallorca (1989-1991)
- Antoni Llabrés. Director de "Touroperació" de Sol-Melià
- Miquel Lladó. President de la Cambra de Comerç de Mallorca, Eivissa i Formentera (des de 1998).
- Andreu Manresa Montserrat. Corresponsal d'El País a Balears.
- Miquel Àngel March Cerdà. Portaveu i Coordinador del Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB) a Mallorca (des de 1986).
- Antoni Marimon Riutort. Professor d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears, coordinador del llibre "Història de Mallorca. Volum III" i coautor de "L'autonomia balear, 1983-2003".
- Ina Martínez. Exgerent de Foment de Turisme de Mallorca (1994-1996), Exdirectora de l'Institut Balear de Turisme (IBATUR) (1999-2000), Directora de Turisme, Àrea Comercial de la Caixa de Balears "Sa Nostra" (des de 2000).
- Antoni Martorell. Exgerent de la Federació Hotelera de Mallorca (1989-1997).
- Alfonso Meaurio Flamen. Gerent de la Federació Hotelera de Mallorca (des de 2002) i Exdirector (2000-2002) del Centre d'Investigació i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears (CITTIB)
- Josep Melià Ques. Exconseller d'Ordenació del Territori del Consell de Mallorca (2001-2003)
- Francesc Miralles. President de THB Hotels
- Sebastiana Moranta. Vicepresidenta de la Federació Hotelera de Mallorca (des de 1997).
- Pere J. Morey. Exconseller de Turisme del Consell General Interinsular (1979-1983).
- Antoni Munar. Director General de Turisme (1987-1991) de la Conselleria de Turisme del Govern Balear, Exgerent de la Federació Hotelera de Mallorca (1997-2002), i Vicepresident executiu de l'Associació de Cadenes Hoteleres de Balears (des de 2003).
- Antoni Nadal. Coautor dels llibres "El procés autonòmic balear. 1976-1987" i "L'autonomia balear, 1983-2003".

- Margarita Nájera. Exbatlessa de l'Ajuntament de Calvià (1991-2003) i expresidenta (1997-2000) del PSIB-PSOE
- Pere Pascual, Soci Propietari de Viva Hotels i constructor.
- Miquel Payeras. Coordinador de la publicació "Memòria Viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui. 1975-1995" i periodista Última Hora i Diari de Balears.
- Mateu Picornell Cladera. Gabinet Tècnic de Riu Hotels i Professor Geografia UIB
- Jacint Planas Sanmartí. Exeditorialista del diari Última Hora i experiodista del Diario de Mallorca.
- Ferran Porto Vila. Expresident de la Federació Hotelera de Mallorca (1991-1997)
- Carme Riu Bertran. Presidenta Riu Hotels
- Juan Luis Ruiz Collado. Periodista turístic Última Hora.
- Jeroni Saiz Gomila. Exconseller d'Obres Públiques i Ordenació del Territori del Govern Balear (1983-1993).
- Antoni Sansó Servera. Exsecretari d'Afers Econòmics (2002-2004), i exsecretari de Turisme (2000-2002), del PSM-Entesa Nacionalista
- Antoni Sastre Albertí. Professor d'Economia del Turisme de la Universitat de les Illes Balears i autor del llibre "El mercat turístic balear"
- Sebastià Serra Busquets. Professor d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears i autor del llibre "Els elements de canvi a Mallorca al segle XX"
- Llorenç Suau. Propietari Hotel Cala Sant Vicenç i Hotel Son Brull
- Antoni Tarabini Castellani. Vocal del Foment de Turisme de Mallorca, extinent de batle de Turisme de l'Ajuntament de Palma (1983-1987), President Fundació Gadeso.
- Vicenç Tur. Economista de la Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears (CAEB).
- Miquel Vicens. President del Foment de Turisme de Mallorca (des de 1997)
- Miquel Àngel Violan. Cap de Premsa de Riu Hotels.

7.1.2. PREMSA EMPRESARIAL, TURÍSTICA, ECONÒMICA, LOCAL I ESTATAL CONSULTADA

- Actualidad Hotelera, revista de la Federació Hotelera de Mallorca (maig 1983-juny 1985; 1991-1993)
- Desarrollo (revista turística) (novembre 1988-juliol 2003)
- Empresario Balear (maig-juny 1983)
- Empresa Balear, revista de la Confederació d'Associacions Empresarials de les Balears, CAEB (maig 1983-juny 1983)
- Hosteltur (revista turística) (maig 1999-juny 2003)
- Hostelmarket (revista turística) (gener 2000-gener 2004)
- El Salmón, revista de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca (PIMEM) (maig 1999-juny 2003)
- Última Hora (maig 1983-juliol 2003)
- Diario de Mallorca (maig 1983-juliol 2003)
- El Día/El Día 16/El Día del Mundo/El Mundo-El Día de Baleares (maig 1983-juliol 2003)
- Baleares/Diari de Balears (maig 1983-juliol 2003)
- El País (juny 1999-juny 2003)
- La Vanguardia (juny 1999-juny 2003)

7.1.3. DEBATS PARLAMENTARIS

- Diaris de Sessions de Ple del Parlament de les Illes Balears (1983-2003)

7.1.4. BUTLLETINS OFICIALS

- Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) (1983-2003)
- Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears (BOPIB) (1983-2003)

7.1.5 FONTS ESTADÍSTIQUES

- Dades informatives de la Conselleria de Turisme del Govern de les Illes Balears (1983-2003).
- Evolució Econòmica de les Balears (1983-1997) de la Caixa de Balears "Sa Nostra".

- Informes econòmics i socials (1998-2004) de la Caixa de Balears “Sa Nostra”.
- Instituto Nacional de Estadística www.ine.es
- Institut Balear d'Estadística <http://ibae.caib.es>

7.2 GUIÓ DE L'ENTREVISTA PER AL CAPÍTOL 5 “ELS DIRECTIUS HOTELERS I LES RELACIONS ENTRE TURISME, SOCIETAT I MEDI AMBIENT A MALLORCA”

Guió obert per a les entrevistes

-Presentació de l'investigador i petita explicació de l'estudi

Aquestes són les preguntes “grans”, per escalfar la conversa (no es demanava directament per allò social –excepte la darrera pregunta- o mediambiental perquè es volia veure si ells ho posaven sobre la taula):

-Com avalua el present (la situació actual) del turisme a Mallorca?

-Quina és la seva predicció sobre el futur del turisme a Mallorca?

-Avaluació de tot el procés de desenvolupament turístic.

-Reflexió del ritme de canvi. Ha estat massa ràpid, normal o lent?

-Com afecta el turisme l'economia mallorquina?

-Quines són, per vostè, les implicacions del desenvolupament turístic per a la societat mallorquina?

Preguntes concretes que es podien demanar, si eren adients, a determinats punts de la conversa:

-Ritme de canvi a les diferents àrees turístiques.

-Reflexió sobre el passat (quan es parlava de tot el procés de desenvolupament turístic)

-Quines seran, segons vostè, les tendències del turisme internacional pel que fa als paquets turístics de la Mediterrània? Quines seran les tendències del mercat alemany? I del britànic?

-Temporada alta/ temporada baixa. "Temporalitat" del nostre producte turístic.

-Opinió sobre la temporada baixa: S'ha de desestacionalitzar o l'illa hauria de tornar a la "normalitat" a l'hivern?

-Quines són, segons vostè, les restriccions al desenvolupament turístic que hi hauria d'haver a l'illa?

-Quines línies bàsiques hauria de tenir la política turística del futur?

-Relacions entre turisme i medi ambient.

(Quan es podia, es posaven dades damunt la taula)

Aquest era el guió obert, canviava quan el posava en pràctica. Es creaven preguntes noves i se n'eliminaven d'altres.

7.3 LLISTA DELS ENTREVISTATS PER AL CAPÍTOL 5

- Directiu hotelier 1 : Ferran Porto, director d'un "eco-hotel" (Badia de Pollença) i expresident de la Federació Hotelera de Mallorca (1991-1997).
- Directiu hotelier 2: Josep Ribas, director d'hotel i segona generació d'una petita cadena hotelera familiar, Hoteles Ribas (cinc hotels, 1120 places, Colònia Sant Jordi).
- D. hotelier 3: Francesc Miralles, propietari d'una cadena hotelera mitjana (THB Hotels, 9639 places, Can Picafort), des de 2002 President de l'Associació de Cadenes Hoteleres de Balears.
- D. hotelier 4: Antoni Munar, gerent de la Federació Hotelera de Mallorca (1997-2002).
- D. hotelier 5: Josep Rosselló, directiu –Director Divisió Majorista- de la primera cadena hotelera de l'Estat (Cadena Sol-Melià, 55,000 places hoteleres).
- D. hotelier 6: Miquel Àngel Violan, directiu –Cap de comunicació- de Riu Hotels (26,628 places hoteleres, la segona més gran de l'Estat).
- D. hotelier 7: Miquel Àngel Fornés, Directiu de Barceló Hotels (fins 2002) –Cap de Barceló Hotels a Europa- (15,525 places hoteleres, la cinquena més gran de l'Estat) i president (1995-2002) de l'Associació de Cadenes Hoteleres de Balears.
- D. hotelera 8: Susana Carrillo, Empresària de segona generació d'Hoteles Globales.
- D. hotelier 9: José García-Chéliz, Directiu d'Iberostar.
- D. hotelier 10: Jaume Cladera, Vicepresident de Stil Hotels i exconseller de Turisme del Govern balear (1983-1993).

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- Aguar, M.J. (1998) La representación de los intereses empresariales: Cámaras de Comercio y organizaciones de libre afiliación. Estudio de caso: Cámara de Comercio y organizaciones de libre afiliación. Tesis doctoral inèdita. Dpt. de Ciència Política i Dret Públic, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Aguar, M.J., Casademunt, A., i Molins, J.M. (1999) “Las organizaciones empresariales en la etapa de la consolidación democrática (1986-1997). Unión Europea, desconcertación y diálogo social” a Miguélez, F. i Prieto, C. (dirs.), Las relaciones de empleo en España. Madrid, Siglo XXI, p.53-78.
- Aguiló, E. (1994) “El creixement econòmic de les Illes Balears” a Turisme, societat i economia a les Balears. Palma, Fundació Emili Darder.
- Aguiló, E. (2001) “El actual modelo de Baleares tiene futuro” a “La Economía Balear” suplement “El Mundo/El Día de Baleares”, 22-09-01
- Aguiló, E. i Sard, M. (2002) “Rànquing de les cadenes hoteleres de Balears” Material inèdit, Universitat de les Illes Balears.
- Aguiló, E. (2003a) “El model turístic balear encara té sortida” a Sa Nostra (2003) Informe econòmic i social 2002.
- Aguiló, E. (2003b) “Las perspectivas del turismo en Baleares a la luz de veinte años de encuesta de gasto turístico” a López Casanovas, G. (coord.) Islas Baleares. Serie Estudios Regionales. Madrid, Servicio de Estudios BBVA, p.203-216.
- Aguiló, E. et al. (2004) Las actitudes de los residentes en Baleares frente al turismo. Palma, Universitat de les Illes Balears.
- Alenyar, M. i Servalls, R. (1990) “Entrevista a Josep Fortesa-Rei, president de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca” a A.D. 30 anys de turisme a les Balears Palma, Institut d'Estudis Baleàrics.
- Álvarez Sousa, A. (1994) El ocio turístico en las sociedades industriales avanzadas. Barcelona, Bosch turismo.
- Alzina et al. (1982) Història de Mallorca. Volum II Palma, Editorial Moll, Col·lecció Els Treballs i els Dies.
- Amer, J. (2000) “Determinants de les relacions turistes-residents en un marc de saturació turística” a Institut d'Estudis Ecològics, Evolució turística de la darrera dècada i disseny de futur, p.131-138. Palma, Institut d'Estudis Ecològics.
- Amer, J. (2002) El turisme com a “pa per viure”. Treball de Recerca de Doctorat de Sociologia (inèdit). Universitat Autònoma de Barcelona.

- Amer, J. (2003) “Empresariado hotelero e implementación de un impuesto turístico: El caso de la “Ecotasa” en Balears” a Cuadernos de Turismo, 12 (2003), 165-178.
- Amer, J. (2004) “Empresariado hotelero e implementación de un impuesto turístico: El caso de la “Ecotasa” en Balears” a Grupo de Trabajo Turismo Ocio y Deporte, VIII Congreso Español de Sociología, Alacant, 23-25 de setembre de 2005.
- Arnau, Pilar (1999) Narrativa i Turisme a Mallorca (1968-1990) Palma, Documenta Balear.
- Autors diversos (1984-2000) La despesa turística Palma, Universitat de les Illes Balears-Conselleria de Turisme del Govern Balear.
- Autors diversos (1987) Llibre blanc del turisme a les Illes Balears Palma, UIB-Conselleria de Turisme del Govern Balear.
- Autors Diversos (1987) Mallorca, ara Palma, Fundació Emili Darder
- Autors Diversos (1988-1998) Gran Enciclopèdia de Mallorca. Palma, Promomallorca edicions.
- Autors diversos (1989) Impactes socials i sobre el medi del turisme i deseconomies externes sobre la resta dels sectors Palma, UIB-Conselleria de Turisme
- Autors Diversos (1989) “Dossier Impactes Turisme” a Revista El Mirall
- Autors Diversos (1990) 30 anys de turisme a les Balears Palma, Institut d’Estudis Balearics.
- Autors Diversos (1994) Turisme, societat i economia a les Balears Palma, Fundació Emili Darder
- Autors Diversos (1998-2000) Qui és qui a Mallorca Palma, Promomallorca edicions.
- Bardolet, E. (2003) “Los tour operadores y su rol en el turismo de Baleares” a EuroSalmón, nº46, Juliol 2003
- Beck, U. (1992) Risk society. Londres, Sage
- Benítez, J., i Ginard, A. (1994) “El turisme i les seves implicacions socials, territorials i econòmiques a les Illes Balears” a Turisme, societat i economia a les Balears. Palma, Fundació Emili Darder.
- Bennàssar, B. (1987a) Els impactes socials del turisme de masses a Autors Diversos (1987) Mallorca, ara. Palma, Fundació Emili Darder.
- Bennàssar, B. (1987b) Cultura nacional i immigració. Palma, Obra Cultural Balear.
- Bennàssar, B. (2001) Procés al Turisme. Palma, Leonard Muntaner.
- Binimelis, J. (2002) “Canvi rural i propietat estrangera a Mallorca” a Institut d’Estudis Ecològics (2002) L’espai turístic. Palma, Institut d’Estudis Ecològics.

- Blasco, A. (2002) "Planificación y gestión del territorio turístico de las Islas Baleares" a Blanquer, D. (dir.) Ordenación y gestión del territorio turístico. Valencia, Tirant lo Blanch.
- Blàzquez, M. (1996) Els usos recreatius i turístics dels espais naturals de les Illes Balears Tesi doctoral inèdita. Palma, Universitat de les Illes Balears.
- Blàzquez, M., Murray, I. i Garau, J. (2002) El tercer boom. Indicadors de sostenibilitat del turisme de les Illes Balears 1989-1999 Palma, Leonard Muntaner i Centre d'Investigació i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears (CITTIB).
- Blàzquez, M. (2003) "¿A qué se dedica la ecotasa?" a Actas del VIII Coloquio de Geografía del Turismo, Ocio y Recreación. Santiago de Compostela, 8 de noviembre de 2002.
- Borràs, R. (2001) "De la "ecotasa" al impuesto sobre estancias turísticas de alojamiento (el caso balear)" a Valdivielso, J. (Comp.) (2001) ¿A qué llamamos ecotasa?. Palma, Monograma editores.
- Bourdieu, P. (1998) La distinción. Criterios y bases sociales del gusto. Madrid, Taurus.
- Bourdieu, P. (1999) "Comprender" a Bourdieu, P. (dir.) La miseria del mundo. Madrid, Akal
- Buades, J. (2004) On brilla el sol. Turisme a Balears abans del boom. Eivissa, Res Publica.
- Bujosa, F. (2001) En diàleg amb Pere A. Serra. Palma, Leonard Muntaner.
- Bull, Paul (1996) "Mass tourism in the Balearic Islands", a Lockhart, D.G. and Drakakis-Smith, D. (ed.) Island tourism: trends and prospects. New York, Pinter, pp.137-151.
- Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, n°74, 19 de juny de 1990, Pla de Modernització dels allotjaments turístics
- Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, n°31, 9 de març de 1991, Llei d'Espais Naturals i de règim urbanístic de les àrees d'especial protecció de les Illes Balears
- Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, n°79, 22 de juny de 1995, Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística de les Illes Balears. Illa de Mallorca
- Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears, n°92, 4 de maig del 2001. Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament, destinat a la dotació del fons per a la millora de l'activitat turística i la preservació del medi ambient.
- Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears, n°55, 14 de juliol del 2000. Text en tramitació: Projecte de Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament

- Cabana, F. (1996) La burgesia catalana: una aproximació històrica. Barcelona, Pòrtic.
- Cabana, F. (2002) 1976-2001: 25 anys de llibertat, autonomia i centralisme. Barcelona, Pòrtic.
- Cabrera, M. i Del Rey, F. (2002) El poder de los empresarios. Política y economía en la España Contemporánea (1875-2000). Madrid, Taurus.
- Cabrera, M. (2003) "Empresarios y políticos en la democracia. De la crisis económica a las incertidumbres de la transición" a *Economía Industrial*, nº349-350, p.51-60.
- Cañellas, G. (1987) Autonomía y sociedad. Palma, Alianza Popular.
- Cañellas, G. (1991) Balears. Progrés i prosperitat. Palma, Alianza Popular.
- Cañellas, G. (1992) "Turismo, economía de progreso. Un modelo de futuro" a *Boletín de Estudios Económicos*, 145.
- Capellà, Ll. (1974) 15 empresaris mallorquins. Palma, Editorial Moll.
- Capellà, Ll. (1975) Les ideologies polítiques a Mallorca. Palma, Editorial Moll.
- Cardús, S. (coord.) (1999) La mirada del sociòleg. Barcelona, UOC-Proa.
- Casademunt, A. (1996) Actors, interessos i intermediació d'interessos: la gestió dels residus sòlids urbans a la Unió Europea com a exemple d'intermediació d'interessos entre el sector públic i els empresaris. Tesi doctoral, edició microfotogràfica, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Casademunt, A. (1998) L'interés empresarial de les polítiques ambientals. La gestió dels residus sòlids urbans. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Castillo, A. (1997) Grups de pressió i mitjans de comunicació. Anàlisi de l'ús dels mitjans comunicatius per promoure interessos associatius. Tesi doctoral, edició microfotogràfica, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Cela Conde, Camilo (1979) Capitalismo y campesinado en la isla de Mallorca Palma, Siglo XXI
- Centre d'Investigació i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears (CITTIB) (2001) Els indicadors de sostenibilitat del turisme de les Illes Balears 1989-1999 Palma, CITTIB.
- Cerdà, J. (1996) La crisis del cañellismo Eivissa, Res Publica Edicions.
- Cerdà, J. (1996) Abel Matutes. De cacique local a ministro de Aznar. Barcelona, Libros Límite.
- Cladera, J. (1993) "La reconversión de las zonas turísticas saturadas. El caso de Baleares" a Picornell, C. i Seguí, J.M. (dirs.) La formació, la rehabilitació i les noves modalitats turístiques III Jornades de Geografia del Turisme. Palma, Universitat de les Illes Balears.
- Comas, C. i Lucas, A. (2000) "La implantació de l'ecotaxa a les Illes Balears: debat ecologista o debat geopolític intraestatal?" a Institut d'Estudis Ecològics

Evolució turística de la darrera dècada i disseny de futur. Palma, Institut d'Estudis Ecològics.

- Conselleria de Turisme, www.ecotaxa.org (pàgina web extingida)
- Conselleria de Turisme (2000) L'impost ecoturístic (document) Palma, Govern de les Illes Balears.
- Conselleria de Turisme (2001) Dades informatives. Palma, Govern de les Illes Balears.
- Conselleria de Turisme (2004) Documento de trabajo para la Mesa sectorial de Turismo.
- Crick, M. (1989) "Representations of International Tourism in the Social Sciences" a Annual Review of Anthropology, 18: 307-344.
- Decret 30/1984, de 10 de maig, de mesures d'ordenació d'establiments hotelers i allotjaments turístics.
- Decret 103/1987, de 22 d'octubre, de mesures transitòries d'ordenació d'establiments hotelers i allotjaments turístics.
- De Kadt, E. (1979) Tourism: Passport to development? Nova York, Oxford University Press.
- De Kadt, E. (1991) Turismo: ¿Pasaporte al desarrollo? Madrid, Endymion.
- Diari de sessions del ple del Parlament, núm 43, 7 de novembre del 2000: Debat de l'esmena a la totalitat al Projecte de Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament.
- Diari de sessions del ple del Parlament, núm 59, 10 d'abril del 2001: Debat del Dictamen en ple del Projecte de Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament (Debat del dia aprovació Llei ecotaxa)
- Diari de sessions de la Comissió d'Hisenda i Pressupostos del Parlament de les Illes Balears, núm. 34: Debat del Dictamen en Comissió del Projecte de Llei de l'impost sobre estades a empreses turístiques d'allotjament.
- Ernst & Young (2000) Estudio para la Federación Empresarial Hotelera de Mallorca sobre el Efecto Económico del Impuesto Ecoturístico en el Sector de Alojamiento en Baleares Palma, Ernst & Young.
- Escarrer, G. (1988) L'oci, el negoci, l'ofici Lliçó magistral Doctor Honoris Causa. Palma, Universitat de les Illes Balears.
- Federació Empresarial Hotelera de Mallorca, www.fehm.es
- Ferrer Guasp, P. (2000) Joan March. Els inicis d'un imperi financer. Palma, Cort.
- Ferrer Guasp, P. (2004) Joan March. La cara oculta del poder (1931-1945). Palma, Cort.
- Ferrer, J.LI (2004) "L'imperi Matutes" a El Temps, 1049, p.19-23.
- Frontera, G. (1969) Els carnisseres Barcelona, Club Editor.

- García Delgado, J.L i Jiménez, J.C. (2001) Un siglo de España: La economía Madrid, Ed. Marcial Pons.
- Garcias, G. i Verd, S. (1986). Calvià, del verde al azul. Calvià, Ajuntament de Calvià.
- Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB) Què és i què no és l'ecotaxa i comunicats GOB a www.gobmallorca.com
- Institut d'Estudis Ecològics (2002) L'espai turístic. Palma, Institut d'Estudis Ecològics.
- Institut d'Estudis Ecològics (2000) Evolució turística de la darrera dècada i disseny de futur. Palma, Institut d'Estudis Ecològics.
- International Federation of Tour Operators (IFTO) (1994) La planificación del turismo sostenible. El proyecto Ecomost. Londres, Lewes.
- Lanfant, M-F (1995) "International Tourism, Internationalization and the Challenge to Identity" a Lanfant, Allcock and Bruner (1995) International Tourism. Identity and change. Londres, Sage.
- Lash, S. i Urry, J. (1994) Economies of signs and space. Londres, Sage.
- Latiesa, M. i Álvarez Sousa, A. (2000) El turismo en la sociedad contemporánea: diversificación, competitividad y desarrollo. Granada, Proyecto Sur.
- Löfgren, O. (1999) On Holiday. A history of vacationing. Berkeley, University of California Press.
- López Casanovas, G. (coord.) (2003) Islas Baleares. Serie Estudios Regionales. Madrid, Servicio de Estudios BBVA.
- MacCannell, D. (1999) The Tourist. A New Theory of the Leisure Class. Berkeley, University of California Press.
- MacCannell, D. (2003) El Turista. Una nueva teoría de la clase ociosa. Barcelona, Melinosa.
- Manera, C. (2001a) Història del creixement econòmic de Mallorca. Palma, Leonard Muntaner.
- Manera, C. (2001b) "Una teoria del creixement econòmic balear" a Història del creixement econòmic de Mallorca. Palma, Leonard Muntaner.
- Manera, C. (2004) "Sobre l'economia balear. Un decàleg per a la reflexió." A Lluç, 839.
- Manresa, Andreu (1998) Baleares, S.A. Eivissa, Res Publica Edicions.
- March, J.F. (coord.) (1996) Segon llibre de Lectures Mallorquines. Palma, Moll.
- Maria, Miquel Àngel (2002) "Transformació de la societat i moviments socials a Mallorca" a XVII Seminari Blanquerna. Lluç (Mallorca), 29 de setembre de 2002 (Ponència inèdita).

- Marimon, Antoni (1998) "L'evolució política" a Història de Mallorca. Volum III. Palma, Editorial Moll.
- Marimon, Antoni, i Nadal, Antoni (2003) L'autonomia balear. Palma, Documenta Balear.
- Mathieson, A. and Wall, G. (1982) Tourism: Economic, Physical and Social Impacts. Harlow, Longman.
- Mazón, T. (2001) Sociología del Turismo Madrid, Centro de Estudios Ramón Areces.
- McDonogh, G.W. (1989) Las buenas familias de Barcelona Barcelona, Omega.
- McKercher, B. (1993) "Some fundamental truths about tourism" a *Journal of Sustainable Tourism* 1(1): 6-16
- Melià, Joan (1987) "L'oculta coherència" a Autors Diversos (1987) Mallorca, ara Palma, Fundació Emili Darder
- Melià, Josep (1967a) Els mallorquins Palma, Daedalus
- Melià, Josep (1967b) Cap a una interpretació de la Història de Mallorca Barcelona, Edicions d'Aportació Catalana
- Melià, Josep (1968) La Renaixença a Mallorca Palma, Daedalus
- Melià, Josep (1977) "Prólogo" a Autors Diversos Panorama económico de Baleares Banco de Bilbao
- Melià, Josep (1990a) La nació dels mallorquins. Palma, Editorial Moll, Biblioteca Bàsica de Mallorca.
- Melià, Josep (1990b) "Turisme i Societat a Balears. 1960-1989" a A.D. 30 anys de turisme a les Balears Palma, Institut d'Estudis Baleàrics.
- Melià, Josep (1999) El pacte balear. La fi del PP a les Illes? A Revista Idees, 3, p.125-126.
- Miquel, A (2000) El campo en la cabeza. Madrid, La Catarata.
- Miquel, A. i Reina, J.L. (2001) Gato negro, gato blanco Barcelona, El Viejo Topo.
- Miquel, A. (2002) "El agrarismo en los servicios" (comunicació) Jornades "Cultura del trabajo empresarial", Jaca (Osca), 14-17 febrer de 2002
- Molins, J. i Casademunt, A. (2001) "Los grupos de interés" a Alcántara, M. i Martínez, A. (Eds.) Política y gobierno en España. València, Tirant Lo Blanc, p. 471-492.
- Moll, B. (2004) Lletra de caramutxa, reflexions sobre Mallorca Palma, inèdit.
- Mosquera, Roberto, i Nadal, Antoni (1994) El procés autonòmic balear (1976-1987). Palma, Documenta Balear.
- Mowforth, M. i Munt, I. (1998) Tourism and Sustainability. New Tourism in the 3rd World. Londres, Routledge.

- Mulet, J.LI. (1990) “30 años de turismo en las Islas Baleares vistos desde la perspectiva empresarial” a A.D. 30 anys de turisme a les Balears Palma, Institut d’Estudis Baleàrics
- Organización Sindical de Baleares (1970) Análisis socioeconómico de la hostelería en Baleares Palma, Organización Sindical de Baleares.
- Payeras, M. (coord.) (1996) Memòria Viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui 1975-1995 Palma, Promomallorca edicions.
- Payeras, M. (2001) “La ficció del poder polític balear” a “L’hiperbòlic”, periòdic universitari, Palma, octubre 2001.
- Pearce, D.G. (1987) “Spatial patterns of package tourism in Europe” a *Annals of Tourism Research*, 14: 183-201.
- Peñarrubia, I. (1991) Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923) Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Peñarrubia, I. (2001) L’origen de la Caixa de Balears. Els projectes d’una burgesia modernitzadora. Palma, Documenta Balear.
- Picornell, C. (1982) L’articulació de la dependència econòmica Palma, Centre d’Estudis Gabriel Alomar.
- Picornell, C. (1989a) Turisme i Territori a les Illes Balears. Tesi doctoral inèdita, Universitat de les Illes Balears.
- Picornell, C. (1989b) “Cossier amb revòlver” a Valero, G. Els elements de la societat preturística mallorquina Palma, Institut d’Estudis Baleàrics.
- Picornell, C. (1994) “Els impactes del turisme” a Fundació Emili Darder, Turisme, societat i economia a les Illes Balears. Palma, Fundació Emili Darder.
- Picornell, C. i Picornell, M. (2002) “L’espai turístic de les Illes Balears. Un cicle de vida d’una àrea turística? Evolució i planificació de la darrera dècada” a Institut d’Estudis Ecològics L’espai turístic. Palma, Institut d’Estudis Ecològics.
- Picornell, C., Sastre, F. i Serra, S. (dirs.) (2003) Turisme i societat a les Illes Balears. Palma, Hora Nova.
- Picornell, C. (2004) “Les Illes Balears: de societat preturística a societat turística” a March, J.F. (coord.) Tercer Llibre de Lectures Mallorquines. Palma, Moll (en premsa).
- Pi-Sunyer, O. (1989) “Changing perceptions of tourism and tourists in a Catalan resort town”, a Smith, V. (ed.) Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism, Philadelphia, University of Pennsylvania Press: 187-199.
- Pla, J. (1985) Las orlas (1900-1984). Palma, edició del propi autor.
- Pla, J. (1993) Gabriel Barceló. Semblanza de un líder. Palma, Fisa.
- Pons, D. (2001) “El nacionalisme del segle XXI a Mallorca” Conferència Escola de Tardor Joves d’Esquerra Nacionalista-PSM. Binicanel·la, 16-18 novembre 2001.

- Poon, A. (1993) Tourism, Technology and Competitive Strategies. Wallingford, CAB International.
- Porcel, B. (1969) “Joan Casals y Felipe Gaspart: Crisis turística” a Los encuentros. Barcelona, Destino
- Quivy, R., i V.Campenhoudt, L. (1997) Manual de recerca en ciències socials. Barcelona, Herder.
- Ramón, A.B. (2002) Expansión internacional del sector hotelero español. Valencia, Caja de Ahorros del Mediterráneo.
- Riutort, B., i Valdivielso, J. (2004) “Canvi social i crisi ecològica a les Illes Balears” a Valdivielso, J. Les dimensions socials de la crisi ecològica. Palma, Edicions Universitat de les Illes Balears.
- Rozenberg, D. (1990) Ibiza, una isla para otra vida. Col. Monografías, nº 110. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas i Editorial Siglo XXI.
- Rubio, A. (coord.) (2003) Sociología del turismo. Barcelona, Ariel Turismo.
- Rullan, O. (1999) “De la Cova de Canet al Tercer Boom turístic. Una primera aproximació a la geografia històrica de Mallorca” a El medi ambient a les Illes Balears. Qui és qui?. Palma, Sa Nostra.
- Sa Nostra (2004) Informe econòmic i social de les Illes Balears 2003. Palma, Sa Nostra.
- Santana, M.A. (2003) Formas de desarrollo turístico, redes y situación de empleo. El caso de Maspalomas (Gran Canarias). Tesi Doctoral, Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Salgado, A. (1994) Abel Matutes. Una aproximación biográfica. Palma, Palmagraphic.
- Salvà, P. (2002) “Les noves funcions no agràries del món rural a les Illes Balears” a Institut d’Estudis Ecològics L’espai turístic. Palma, Institut d’Estudis Ecològics.
- Sard, M. (2002) Rànquing de les cadenes hoteleres illenques Departament d’Economia Aplicada, Universitat de les Illes Balears, text inèdit.
- Sastre, A. (1994) El mercat turístic balear. Palma, Institut d’Estudis Baleàrics.
- Sastre, F. (1992) “Modelos de demanda turística” a Boletín Cámara de Comercio, Industria y Navegación de Ibiza y Formentera.
- Sastre, F.; Juaneda, C. (1999) “Balearic islands tourism: a case study in demographic segmentation”. *Tourism management*, 20
- Sastre, J. (2003) Conversa amb Gabriel Cañellas. L’amo en Biel. Palma, Lleonard Muntaner.
- Sbert, T. (2002) Una evolución turística. Historia de la Playa de Palma 1900/2000. Palma, Associació Hotelera de la Platja de Palma.

- Seguí, J. (1998) Les Balears en venda. La desinversió immobiliària dels illencs. Palma, Documenta Balear.
- Seguí, M. (1999) “De colonizados a colonizadores. El alcance de la madurez turística: el caso de Mallorca” a Professor Joan Vilà Valentí. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Segura, Lluís (coord.) (2002) Legislació de les Illes Balears. Textos fonamentals. Palma, Institut d’Estudis Autònoms.
- Serra, S. i Company, A. (2000) “El debat públic sobre el turisme” a Autors Diversos (2000) Welcome, 100 anys de Turisme a les Balears Palma, La Caixa.
- Serra, S. (2001a) Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX. Palma, Edicions Cort.
- Serra, S. (2001b) “Els canvis socials” a Autors diversos, Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana. Actes del 2on Congrés de la Coordinadora de Centres d’Estudis de Parla Catalana (CCEPC). Barcelona, Publicacions de la CCEPC.
- Serra, S. (2003) Projectes modernitzadors a Mallorca. Palma, El Far.
- Sharpley, R. (1998) Sustainable tourism development. Tesi doctoral. Lancaster, Lancaster University.
- Sharpley, R. (1999) Tourism, tourists and society. Huntingdon, ELM.
- Shaw, G. i Williams, A. (1994) Critical issues in Tourism. A Geographical Perspective Oxford, Blackwell
- Smith, V. (ed.) (1989) Hosts and guests: the Anthropology of Tourism. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. (ed.) (1992) Anfitriones e invitados. Antropología del turismo. Madrid, Endymion.
- Socías, J.M. (2001) La ordenación de las zonas turísticas litorales. Madrid, Universidad Carlos III.
- Tarabini, A. (1999) “Les Balears, un gir copernicà?” a Revista Idees, 3, p.126-128.
- Termcat, Centre de Terminologia (2001) Diccionari d’Hoteleria i Turisme. Barcelona, Ed. 62.
- Tremosa, R. (2005) La balança fiscal de les Illes Balears. Conferència a la Casa de Cultura de Palma, 19 de febrer de 2005.
- Turespaña (2001) Planes en destino. Planes de excelencia turística www.tourspain.es
- Turner, L. i Ash, J. (1975) The Golden Hordes. Londres, Constable.
- Turner, L. i Ash, J. (1991) La horda dorada. Madrid, Endymion.
- Uriol, E. (2001) Sol Meliá. El viajero universal. Madrid, Pirámide.
- Urry, J. (1990) The Tourist Gaze. Londres, Sage.

- Urry, J. (1994) Consuming places. Londres, Routledge
- Valdivielso, J. (Comp.) (2001) ¿A qué llamamos ecotasa?. Palma, Monograma editores.
- Valdivielso, J. (2001) “Poder y hegemonía en la batalla de la ecotasa” a Valdivielso, J. (Comp.) (2001) ¿A qué llamamos ecotasa?. Palma, Monograma editores.
- Vicens, J (1989) “El fenomen turístic i l’opinió de la classe empresarial” a Autors Diversos (1989) Impactes socials i sobre el medi del turisme i deseconomies externes sobre la resta de sectors Palma, Conselleria Turisme i Universitat de les Illes Balears.
- Villatoro, V. (2000) Conferència “El país i els mitjans de comunicació” Jornades Blanquerna. Lluc (Mallorca).
- Waldren, J. (2001) Mallorquins, estrangers i forasters. Palma, Moll.
- World Tourism Organisation i World Travel and Tourism Council (1996) Agenda 21 for the travel and tourism industry: Towards environmentally sustainable development. Madrid, World Tourism Organisation i World Travel and Tourism Council.
- Zapata, M.J. (2003) “Los agentes turísticos: una aproximación desde la sociología y la ciencia política” a Rubio, A. (coord.) Sociología del turismo. Barcelona, Ariel Turismo.